

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA BOHEMISTIKY

SOUVĚTÍ KOMBINUJÍCÍ SPOJOVACÍ PROSTŘEDKY.
POPIS A ANALÝZA NA ZÁKLADĚ KORPUSOVÝCH
DAT

SENTENCES COMBINING CONJUNCTIONS
A CORPUS-BASED STUDY

Obor Český jazyk 7310V032
Mgr. Katarína Čermáková

Školitelka: Doc. PhDr. Milada Hirschová, DSc.
Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně. Citovala jsem veškerou použitou literaturu a ostatní prameny. Práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Olomouci dne 27. září 2012

.....

Chtěla bych poděkovat doc. PhDr. Miladě Hirschové, DSc.
za odborné vedení práce, velice vstřícný přístup,
ochotu a veškerou pomoc.

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

Název práce:	Souvětí kombinující spojovací prostředky Popis a analýza na základě korpusových dat
Title:	Sentences Combining Conjunctions A Corpus-based Study
Typ práce:	disertační práce
Autorka práce:	Mgr. Katarína Čermáková
Školitelka:	doc. PhDr. Milada Hirschová, DSc.
Doktorský studijní program:	Český jazyk 7310V032
Jazyk práce:	čeština
Počet znaků:	286 411 bez mezer, 340 138 s mezerami
Počet titulů použité literatury/zdrojů:	129

Anotace

Práce mapuje zpracování problematiky českého souvětí v syntaktických pojednáních posledních padesáti let s důrazem na souvětí s kontaktními spojovacími výrazy. Při popisu a analýze souvětí jsme čerpali materiál z ČNK. Ten mj. ukázal výrazný rozdíl mezi zdroji psané a mluvené češtiny – souvětí s kontaktními spojovacími výrazy jsou typická pro psaný jazyk. Popisujeme vliv aktuálního členění na větosled, kdy kontaktní dvojice vzniká přesunem pořadí vět z pořádku respektujícího vzájemné syntaktické vztahy vět do uspořádání sledující pořadí T – R. Motivací změny větosledu (kdy se vedle sebe dostávají spojovací výrazy patřící k různým větám) je snaha umístit na finální pozici větu, kterou produktor prezentuje jako složku sdělně nejzávažnější, tedy rematickou. Pouze takováto souvětí jsme označili jako souvětí s různovětnými spojkami. Stručně jsme se dotkli souvětí, v nichž je jedním z kontaktních spojovacích výrazů relativum, mj. takové,

které připojuje tzv. nepravé vedlejší věty.

Klíčová slova

Složité souvětí, kontaktní dvojice spojek, různovětné spojky, větosled, téma a réma nexus, aktuální kontext, rematizace, tzv. nepravé vedlejší věty, tzv. křížení vět, parataxe a hypotaxe, relativa.

OBSAH

OBSAH	1
0. Úvod	8
0.1. Přehled kapitol	9
1. Obecná charakteristika spojek a spojkových výrazů	11
1.1. Vymezení termínu „spojka“	11
1.2.1. Spojky a spojkové výrazy v české lingvistice	14
1.2.1.1. Některé spojky z hlediska přiřazení „problematické“	15
1.2.1.1.1. Spojka neboť	15
1.2.1.1.2. Spojka až	16
1.2.1.1.3. Spojka sotva	17
1.2.2. Spojky a další slovní druhy	18
1.2.2.1. Spojky a příslovce	18
1.2.2.2. Spojky a částice	20
1.2.2.3. Spojky a relativia	23
1.2.2.4. Spojky a předložky	24
1.2.3. Spojka a konektor, rozhraní mezi souvětím a textovým útvarem	25
1.2.3.1. Vymezení pojmu textová (nadvětná) syntax	25
1.2.3.2. Vymezení pojmu text	26
1.2.3.3. Konektor	27
1.3. Funkce spojek	29
1.3.1. Logické funkce spojek	29
1.3.1.1. Pragmatický přístup	31
1.3.2. Parataxe a hypotaxe	32
1.3.2.1. Složitě souvětí	40
1.3.2.2. Kvalitativní hledisko	41
1.3.2.3. Kvantitativní hledisko	44
1.3.2.4. Kvantitativně-kvalitativní hledisko	51
2. Relativa	52
2.1. Formálněmorfologické vlastnosti	52
2.2. Funkčněsémantické vlastnosti	54
3. Větosled v souvětí	63
3.1. Aktuální členění, zejména aktuální členění v souvětí	63
4. Motivace pro vznik různovětných spojovacích výrazů	69
4.1. Tematicko-rematické členění souvětí s různovětnými spojovacími výrazy	69
4.2. Aktuální kontext a rematicizace	71
5. Souvětí s kontaktními dvojicemi spojovacích výrazů	75
5.1. Přehled zpracování v odborné literatuře	75
5.1.1. Složitě souvětí s řetězovou závislostí	77
5.1.1.1. Větosled v souvětí s řetězovou závislostí	78
5.1.1.2. Podřadné souvětí s řetězovou závislostí dvou vět vedlejších	80
5.1.1.3. Klasifikace podle stupně kompatibility	81
5.1.1.4. Přehlednost větného celku	82
5.1.2. Známé klasifikace konstrukcí s kontaktními různovětnými dvojicemi spojek	85

5.1.3. Různovětné spojky	87
5.2. Kombinace spojek	88
1. Různovětné spojky	92
5.2.1. Kombinace spojek souřadící a podřadící	93
5.2.2. Kombinace spojek podřadící a podřadící	113
5.2.3. Kombinace podřadící a souřadící	134
5.2.4. Kombinace jiného typu	135
2. Nepřímá řeč	136
3. Obrácený syntaktický vztah mezi větami	137
4. Vsuvky	139
5.3. Kombinace spojka a vztažný výraz	141
1. Vsuvka	144
2. Nepravá vedlejší věta	146
3. Různovětná spojka	148
Vztažná příslovce	150
5.3.1. Podobnosti a rozdíly s tzv. křížením vět	152
6 . Závěr	155
Seznam použité literatury a internetových zdrojů	156
1. Monografie	156
2. Dílčí studie a články	157
3. Internetové zdroje	163
Seznam prací a příspěvků autorky	164
1. Odborná činnost	164
2. Publikační činnost	164

0. Úvod

Předkládaná disertace se zabývá českým souvětím, konkrétně takovým jevem se souvětím spojeným, který se v učebnicích běžně nazývá různovětné spojky. Tímto tématem se zabývala už naše diplomová práce; v ní jsme však z důvodu rozsáhlosti materiálu nemohli věnovat pozornost všem aspektům daného jevu. K tématu jsme se vrátili na základě jednak důkladného studia problematiky souvětí v českých syntaktických pracích, jednak na základě bohatého materiálu čerpaného z ČNK. Právě korpusová data nám umožnila dospět k prohloubenějšímu a doufejme i přesnějšímu obrazu daného jevu, který v českých souvětích patří k velmi frekventovaným.

Teoretickou bázi práce tvoří publikace a články zabývající se obecnou charakteristikou spojek a spojkových výrazů, vymezením samotného termínu „spojka“ a jeho pojetím v českých lingvistických pracích. Různovětné spojky patří svým výskytem do složitého souvětí, proto se zaměříme také na nejznámější klasifikační teorie a přístupy, které by nám mohly naznačit, jak lze k různovětným kontaktním spojovacím výrazům přistupovat. V tomto směru jsou podstatná tři hlediska, jež rozdělují lingvisty a jejich teorie do tří skupin. Jde o hledisko kvalitativní, kvantitativní, a kvantitativně kvalitativní. Hlavní rozdíly mezi nimi určuje přístup k vlastní definici samotného složitého souvětí. Nejvíce lingvistů zastává názor, že složitě souvětí je takové, které se skládá z více než tří vět. Z toho vychází i tato práce, protože minimální počet vět v souvětí s různovětnými spojkami je dán právě třemi větami.

Pro ilustraci souvětí s různovětnými spojkami uvádíme věty (a) a (b):

(a) *Tornáda jsou nepředvídatelná. Nevybírají si a jsou nebezpečná. Podívejte se na nás, Grovere. Máme odznaky a zbraně, **ale když** přijde tornádo, nenaděláme s tím vůbec nic.*

(b) *Tornáda jsou nepředvídatelná. Nevybírají si a jsou nebezpečná. Podívejte se na nás, Grovere. Máme odznaky a zbraně, **ale** nenaděláme s tím vůbec nic, **když** přijde tornádo.*

Máme tu dvě možnosti uspořádání jednoho souvětí. V příkladě (a) se jedná o různovětný spojovací výraz. Každá ze skupiny spojek náleží k jiné větě. V příkladě (b) se význam souvětí nemění, ale o různovětnou spojku se nejedná.

Termín *různovětná spojka* zavedl do české syntaxe Trávníček.¹ Od té doby

¹ Viz kapitola 5.1.3.

se pravidelně objevuje v českých gramatikách. Základním vymezením je to, že se jedná o kontaktní postavení dvou různých spojek dané syntaktickou strukturou textu. Základní teze zmíníme přímo v textu tam, kde je to relevantní. Soustavněji se různovětnými spojkami zabíral Štěpán.² Jeho práce se věnuje kontaktním různovětným dvojicím podřadicích výrazů. Zajímá se o to, která spojka může být od svojí věty „odtržena“. Ke srovnání použil tzv. stupeň kompatibility (častost výskytu) a první spojku v kontaktní dvojici. Došel k závěru, že nejčastěji se objevuje dvojice spojek začínající výrazem *že* a Štěpán je proto považuje za stylově neutrální.

Soustavnější studie tohoto druhu souvětí ale od té doby neexistuje, až na poslední publikovaný článek Lešnerové a Olivy.³ Ti navrhli způsob popisu souvětí s kontaktními spojkami, tj. postulovali syntaktickou strukturu, kterou lze tyto konstrukce popsat, zároveň ale konstatují, že výzkum stále není uzavřen.

Disertační práce se zabývá soustavnějším průzkumem souvětí s kontaktními dvojicemi spojek, zejména právě spojkami různovětnými. Bohatý materiál v Českém národním korpusu dokazuje, že takové konstrukce nejsou v češtině žádnou výjimkou a objevují se zcela běžně. V naší práci porovnáme jejich výskyt v mluveném a psaném jazyce. Nejdůležitější je potom zjistit motivaci vzniku těchto souvětí. Domníváme se, že vznik zkoumaných konstrukcí je motivován aktuálním členěním textu a tuto naši výchozí hypotézu se pokusíme doložit a objasnit v naší práci. Dále se zaměříme na rozlečnění a charakteristiku souvětí s kontaktními dvojicemi spojek. Dílčí cíle uvádíme v následujících pasážích, které přiblíží obsah jednotlivých kapitol.

0.1. Přehled kapitol

Jako výchozí teoretické podklady vysvětlujeme a stanovujeme v první kapitole disertační práce, co znamená samotný termín „spojka“. Uvádíme základní gramatické publikace týkající se popisu spojek a jejich přístupy k této problematice v české syntaxi. Dále se zaměřujeme na vymezení hranice slovního druhu a na její případné nejasnosti.

² Viz kapitola 5.1.

³ Viz kapitola 5.1.

Termínu spojka se budvěnujeme i v souvislosti textové syntaxe, tzn. v pozici konektoru na rozhraní mezi souvětím a textovým útvarem. Neméně důležité jsou konkrétní funkce spojek, kdy zkoumáme pohledy na spojky z hlediska jejich logické funkce a také z hlediska pragmatického.

Druhá kapitola se zaměřuje na relativní v pozicích spojovacích výrazů. Podíváme se na jednotlivé přístupy českých lingvistů, na jejich podobnosti a rozdíly. Stranou nemůžou zůstat vztažné věty vedlejší a jejich formálněmorfologické a funkčněsémantické vlastnosti. Zmiňujeme také charakteristiky tzv. nepravých vět vztažných.

Větosled je důležitý ve spojení s naší hypotézou o motivaci vzniku různovětných spojovacích výrazů. Pořádek vět v souvětí přiblížíme z pohledu českých syntaxí, zejména Bauera a Grepla nebo Uhlířové. Jde nám zejména o aktuální členění souvětí. V kapitole třetí uvádíme příklady zapojení vět v souvětí do aktuálního kontextu, jaký je větosled souřadných a podřadných vět a co jej v češtině ovlivňuje.

V následující kapitole se zaměřujeme na zmíněnou motivaci vzniku různovětných spojovacích výrazů. Dokládáme spojení s aktuálním členěním textu a umístováním rematické složky. V příkladech předkládáme způsob tematicko-rematického členění těchto souvětí.

Pátá kapitola vychází z teoretické báze popisující kontaktní dvojice spojovacích výrazů v českých syntaxích. Najdeme zde rozdíly mezi souvětím s kontaktními dvojicemi spojek a různovětnými spojkami. Naši hypotézu doložíme konkrétními příklady z Českého národního korpusu a srovnáme výskyt zkoumaného souvětí v mluveném a psaném jazyce.

1. Obecná charakteristika spojek a spojkových výrazů

V této kapitole jsou shrnuty jednotlivé přístupy ke klasifikaci spojek a spojkových výrazů v pracích českých lingvistů. Pozornost je věnována pouze pracím, které se soustřeďují na popis syntaxe češtiny. Jednotliví autoři se ve svých názorech více či méně odlišují. Uplatňují různé přístupy a způsoby popisu spojek jako slovního druhu a také popisu jejich funkcí.

Spojky a spojkové výrazy jsou významným explicitním prostředkem pro vyjádření vztahů mezivýpovědních a vnitřně výpovědních, a proto se chceme zaměřit jednak na jejich klasifikaci, dále na jejich funkci z hlediska textové (nadvětné) syntaxe, jednak na logické funkce spojek v souvislosti s pragmatikou a sémantikou.

V rámci závislostní gramatiky je funkcí spojek:

Spojovat syntaktické skupiny/fráze nebo věty/klauze.

Vyjadřovat syntaktické vztahy – (a) koordinace, (b) dominance/subordinace. V klasických gramatikách se podle toho rozlišují spojky souřadící / parataktické (konjunktory) vyjadřující vztahy (a), a spojky podřadící / hypotaktické (subjunktory) vyjadřující vztahy (b).

Vyjadřovat různé sémantické momenty motivující spojení výrazů – (a) u souřadících spojek – spojky slučovací, odporovací, stupňovací, vylučovací, příčinné/důvodové a důsledkové. (b) u podřadících spojek, které spojují složky, z nichž ta, v níž spojka stojí, vyjadřuje okolnost platnosti té, s níž je spojována – časové, příčinné, přípustkové, (c) u podřadících spojek, které spojují složky, z nichž ta, v níž stojí, okolnost platnosti té, s níž je spojována, nevyjadřuje (*zda, že, aby...*).⁴

1.1. Vymezení termínu „spojka“

Slovnědruhovú definice spojek je vcelku jednoznačná a je obecně přijímána. Výstižně ji podává *Česká mluvnice* Havránka – Jedličky:⁵ „Spojky jsou slova neohebná, která spojují jednotlivé členy

⁴ Encyklopedický slovník češtiny (2002), s. 436

⁵ Havránek, B. - Jedlička, A. (1960), s. 271

větné nebo věty a vyjadřují přitom větný i obsahově významový poměr členů a vět. Samy nejsou členy větnými.“ Ze sémantického hlediska je důležité že nemají vlastní věcný význam, ale jsou to slova mluvnická.. Jejich spojovací funkce je hodně široká – spojují větné členy, věty v souvětí i samostatné věty v jazykovém projevu; užívá se jich při vyjádření koordinačních i subordinačních vztahů větných členů a vět.⁶

J. Bauer⁷ hovoří o tom, že konjunkce mají význam gramatický a pouze spojky sekundární, jejichž komponentem je primárně autosémantický výraz (např. adverbium), si mohou zachovat zbytky významu lexikálního, a tak upřesňovat (zabarvovat) význam základní – *Uděláme to, jak se vrátíš. X Uděláme to, hned jak se vrátíš.*

Autoři *Mluvnice češtiny 2*⁸ dodávají, že obecný význam spojek není možné stanovit z nich samých, ale jen na základě jejich funkce v slovních nebo větných konstrukcích. A protože u spojek jde primárně o funkci spojovací, je tedy význam spojek vztahový. Přitom ovšem neupírají jednotlivým spojkám jejich lexikální význam.⁹ Sémantika vztahu jednotek spojovaných tou kterou spojkou je i sémantikou této spojky. Např. odporovací spojka *ale* spojuje věty nebo výrazy v odporovacím poměru, proto se u ní mluví o odporovacím významu. Řekne-li se *Už zase máš samé „ale“*, znamená to „už zase odporuješ“.

Podobně jako Bauer vymezuje termín spojek i *Příruční mluvnice češtiny*:¹⁰ „Spojky jsou slova neohebná, neplnovýznamová, sloužící ke spojování vět i částí vět, a to jako členů rovnocenných, spojených vztahy koordinace, nebo nerovnocenných, spojených vztahy subordinační. Spojky tedy vyjadřují jejich vzájemný vztah.“

Hošnová¹¹ se ve své studii přiklání k názoru, že spojky mají vedle funkce signalizovat formální vztah i funkci vyjadřovat významové vztahy, přičemž u různých typů spojek může jedna z funkcí převažovat nad druhou. Z těchto dvou funkcí základních pak vyplývá konektivní funkce spojek. V případě sekundárních spojek bývá gramatický význam někdy modifikován i významem lexikálním, což pomáhá k větší specifikaci. I to je potom jeden z důvodů pro vznik nových spojovacích prostředků sémanticky explicitnějších.

⁶ Srov. Bauer, J. (1962/63), s. 221

⁷ Srov. Bauer, J. (1967)

⁸ Mluvnice češtiny 2 (1986), s. 215

⁹ Na rozdíl např. od Bauera, který tvrdí, že spojky nemají vlastní věcný význam, nýbrž jsou to slova mluvnická. Viz výše.

¹⁰ Srov. Příruční mluvnice češtiny (1995), s. 350

¹¹ Hošnová, E. (2005), s. 25

Při pohledu do současných lingvistických studií a gramatik je zřejmé, že se při popisu konjunkcí jako slovního druhu výrazně rozcházejí. Největší rozdíly se týkají nejen užití a vymezení jednotlivých pojmů, ale zejména toho, které výrazy lze za spojky (nebo za spojkové výrazy) považovat. Setkáme se i s různými způsoby klasifikace konjunkcí. Jednotlivé práce se liší například v tom, zda označují za spojku pouze jednotky jednoslovné, nebo i víceslovné.

Složené spojky víceslovné a spojení spojek s adverbii a partikulemi přibližuje obsáhlá studie S. Žaži: *Složené spojky ve spisovné češtině*, z roku 1958.¹² Autor se omezil na přehled typů složených spojek, které se vyskytují ve spisovné češtině. Žaža pokládá za jednu spojku výrazy jako *i když, i kdyby* (uvádí větu s vytčenou podmínkou), *jen když, jen kdyby* (větu omezovací), *jen co, jen jak* (větu časovou), *podobně jako, místo aby* a podobně, které podle něj za složené spojky považovat nelze, protože spojení komponentů je poměrně volné a oba si zřetelně zachovávají svůj původní význam. U výrazů typu *od té doby, co; vzhledem k tomu, že; za tím účelem, aby* atd. uvádí, že se jedná o ustálená spojení, která mají tendenci stát se spojkami, ale dosud nesplynula v našem povědomí v ucelenou lexikální jednotku. Autor vymezuje jako společný znak všech složených spojek stav, kdy se jejich komponenty (nebo alespoň jeden z nich) už většinou nevyskytují samostatně v té funkci, kterou mají jako součást složené spojky, tzn. že se původní význam komponentů stírá.

*Česká mluvnice*¹³ dělí spojky na jednoduché (např. *a, ale, že, když*) nebo složené (např. *zatímco*). Úlohu spojek dále plní i víceslovné spojkové výrazy (např. *dříve než, i kdyby, a proto*). Prostředky typu *ani – ani, dílem – dílem, jednak – jednak, buď – nebo* označují autoři jako spojovací výraz dvojité. Konkrétním slovnědruhovým určením spojek se ovšem autoři nezabývají. V *Mluvnici češtiny 2*¹⁴ jsou za spojky považovány pouze jednotky jednoslovné s tím, že jejich kombinováním s dalšími slovy (spojkami, nebo i s jinými druhy slov, zejména s příslovci a částicemi) vznikají tzv. spojkové výrazy. „Spojkové výrazy (spojková sousloví) jsou kombinace, sdružení dvou i více slovních jednotek v jeden spojovací výraz. (Není možno mluvit o víceslovných spojkách; spojkami – druhem slov – mohou být jen jednotlivá slova.)“ *Mluvnice češtiny 2*¹⁵ za spojky pouze výrazy jednoslovné, zatímco výrazy víceslovné chápe jako kombinaci lexémů se samostatnou slovnědruhovou platností a označuje je jako spojkové výrazy. Termín spojkové výrazy se v jiných pracích neuzívá a podle formulací v nich uvedených jsou za jednu

¹² Srov. Žaža, S. (1958)

¹³ Srov. Havránek, B – Jedlička, A. (1988), s. 317

¹⁴ Mluvnice češtiny 2 (1986), s. 214

¹⁵ Mluvnice češtiny 2 (1986), s. 402

spojku považovány i tyto komplexní spojovací jednotky. Třeba v *České mluvnici*:¹⁶ „Vztah věty přípustkové k větě řídící se vyjadřuje spojkami *ačkoli(v)*, *třebaže*, *třeba(s)*, ..., *i když*, *i (ani) kdyby*, ...“

Pokud jde o formu spojek, rozlišuje *Příruční mluvnice češtiny*¹⁷ spojky jednoslovné (*a*, *že*, *když*), opakované (*a, a, a; nebo, nebo, (a)nebo*), dvojité (*bud' – nebo, jednak – (a)jednak, tak – že*) a víceslovné, pojmenované kombinované spojkové výrazy, do kterých vstupují další slovní druhy. Jde především o adverbia (*hned když*), částice (*zejména když*) a také substantiva (*v důsledku toho – že*).

Rozdílná stanoviska jednotlivých autorů ovlivňují nepochybně kritéria, která uplatňují pro hodnocení daného prostředku jako jednotky s určitou slovnědruhovou platností. Při klasifikaci neohebných slovních druhů formální kritéria uplatnit nelze, a proto se musíme opírat pouze o hledisko sémantické a o syntaktickou funkci.

1.2.1. Spojky a spojkové výrazy v české lingvistice

Spojky a spojkové výrazy je možné klasifikovat podle různých kritérií.

Se zřetelem k jejich původu a utvářenosti lze rozlišovat spojky primární a spojky sekundární. Z hlediska synchronního popisu není toto rozlišení příliš závažné, protože mezi nimi nejsou funkční diference a protože sekundárnost je u některých výrazů zřejmá jen z hlediska etymologie.

Z hlediska slovnědruhového můžeme spojky klasifikovat jako monofunkční a polyfunkční. Ty spojky, které nemají funkční ani formální kontakt s jiným slovním druhem, patří mezi monofunkční. Tato hranice (mezi monofunkčností a polyfunkčností) se však nekryje s primárností a sekundárností spojky, protože řada spojek je slovnědruhově homonymní s částicemi (*Přišel Petr i Pavel* – spojka; *Pojede tam i s Petrem* – částice). Polyfunkční mohou potom být jednoduché sekundární spojky vzniklé na základě slovnědruhové transpozice (*div* – substantivum, adverbium, spojka¹⁸).

Další možná klasifikace je stylová. V současné češtině lze rozlišovat spojky knižní, neutrální a hovorové. Tato funkčněstylová diferenciaci se vyvinula až v češtině 20. století. Stylový příznak spojek však může procházet změnami, například knižní příznak mohou spojky při zvýšené

¹⁶ Havránek, B. - Jedlička, A. (1988)

¹⁷ Srov. *Příruční mluvnice češtiny* (1995), s. 350

¹⁸ Příklady z Hošnová, E. (2005), srov. s. 41

frekvenci používání ztratit.¹⁹

Tradičně se spojky v českých mluvnicích klasifikují na souřadící (parataktické) a podřadící (hypotaktické). Jejich zařazení do jedné ze skupin je pak důležitým kritériem pro posouzení charakteru souvětí, v němž vystupují.

1.2.1.1. Některé spojky z hlediska přiřazení „problematické“

Jak upozorňuje již Bauer,²⁰ doposud se nedaří stanovit obecně platný jazykový znak, kterým se liší hypotaktické typy od typů parataktických. Také Svoboda²¹ uvádí, že znaky, kterými se věta hlavní a vedlejší zpravidla charakterizují, se nezdá projevují dost nevýrazně, takže podle nich nelze některé druhy souvětí přesvědčivě určit za parataktické nebo hypotaktické. Podobně i Běličová²² konstatuje, že vznikají problémy v souvislosti s rozhraněním obou typů souvětí, a to zejména v oblasti fungování spojovacích prostředků a jejich řazení k typům parataktickým či hypotaktickým. To předurčuje problémy při klasifikaci některých konkrétních spojek a spojkových výrazů.

1.2.1.1.1. Spojka *neboť*

V češtině se již dlouho upozorňuje na přechodný charakter spojky *neboť*. Kopečný²³ řadí spojku *neboť* ke spojovacím prostředkům, které jsou na přechodu mezi prostředky souřadícími a podřadícími.

Jako jednoznačně parataktickou spojku popisuje *neboť* Svoboda.²⁴ Dokládá to podobně jako později Hrbáček vázaným sledem vět a také nemožností vytvářet s druhou větou tázací souvětí.²⁵ Nelze říci ani *Neboť mě oklamal, nepomohu mu* ani *Nepomůžeš mu, neboť tě oklamal?*,²⁶ třebaže se říká *Nepomůžeš mu, poněvadž tě oklamal (nebo proto, že myslíš, že by pomoc byla marná)?*

¹⁹ Například v současné češtině zvýšené užívání spojky *nicméně*.

²⁰ Viz Bauer, J. (1958)

²¹ Viz Svoboda, K. (1961)

²² Viz Běličová, H. (1985)

²³ Kopečný, F. (1958), s. 305; podobně i Bauer, J. (1960), s. 286

²⁴ Svoboda, K. (1961), s. 250

²⁵ Svoboda zde aplikuje dvě hlediska, která popsal ve studii *Parataxe a hypotaxe z hlediska...*

²⁶ Věty typu *Neboť mě oklamal, nepomohu mu*. a *Nepomůžeš mu, neboť tě oklamal?* Nepovažuji za nemožné, ovšem doklad podobného výskytu se mi v Českém národním korpusu nepodařilo najít. Použití bude podle mého názoru značně ovlivněno kontextovou situací.

Hrbáček uvádí, že tato spojka nemůže zaujímat centrální pozici při spojení vedlejších vět: „Proti jednoznačně souřadící povaze této spojky svědčí to, že nemůže spojovat větné části několikanásobné vedlejší věty na stejné úrovni. Při spojení s *neboť* je totiž nemožné opakovat podřadící spojku u druhé větné části několikanásobné vedlejší věty: **Tvrdil, že je to správné, neboť že se tak obecně říká*. Spojka *neboť* může spojovat věty přímo, ale takové věty nejsou už několikanásobné: *Tvrdil, že je to správné, neboť se tak obecně říká*.“²⁷

Toto poziční kritérium však neplatí v češtině pro některé spojky, které mají parataktický charakter (*však, totiž, popř. ale*), pro rozštěpené spojky a pro hypotaktické příklonné *-li*.²⁸

Rys spojky *neboť* popsany Hrbáčkem je pro Machovou²⁹ natolik závažný, že tuto spojku za parataktickou nepovažuje, ačkoli připouští některé její parataktické znaky. O nevyhraněnosti spojky *neboť* svědčí např. i to, že pokud stojí na počátku nového větného celku, může se (podobně jako věty vedlejší) vztahovat pouze k bezprostředně předcházející větě, nikoliv tedy k větě v postavení distantním, jak je běžné u jiných parataktických spojek s funkcí připojovací.

1.2.1.1.2. Spojka *až*

Spojku *až* uvádí jako přechodnou Kopečný³⁰ v *Základech české skladby*.

Dvojznačnost syntaktické funkce tohoto výrazu popisuje i Svoboda.³¹ V souvětích souřadných s *až* spatřuje význam přecházení jednoho děje v druhý, tzn. lineárnost souřadného souvětí (není zde možný přesun v pořadí vět, ani nelze převést souvětí bez změny smyslu na tázací souvětí podřadné), např. *Brala se pomalu po pěšině, až se z lesa mezi pole dostala* (Nováková); ³²*Prošli obchodním domem křížem krážem, až narazili na oddělení, kde se prodávaly domácí potřeby*.³³

Významově souřadnému souvětí se spojkou *až* je nejbližší takové podřadné souvětí, ve kterém věta se spojkou *až* odpovídá na otázku, jak dlouho trval věcný obsah věty předchozí (*Dělníci*

²⁷ Hrbáček, J. (1967), s. 142

²⁸ Podobně i Mluvnice češtiny 2 (1986), s. 219

²⁹ Machová, S. (1972), s. 6

³⁰ Kopečný, F. (1958), s. 305

³¹ Svoboda, K. (1961), s. 247

³² Citováno dle: Svoboda, K.: Parataxe a hypotaxe z hlediska modální výstavby souvětí a z hlediska sledu vět, s. 247

³³ Citováno podle Český národní korpus - SYN2000. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2000. Dostupný z WWW: <<http://ucnk.ff.cuni.cz>>.

se pustili do sebe a dokázali se hádat, až měli všichni shodný názor.³⁴ Psychiatr zabafal z dýmky a trpělivě čekal, až jeho pacient opět promluví. Počkala, až sestra s Nickem odejdou, a rozhlédla se kolem sebe.³⁵). Věta s *až* zde sice vyjadřuje obsah, ve který přechází obsah věty předchozí, Je tomu tak ale proto, aby vymezila trvání věcného obsahu věty předchozí. Nejde zde tedy o lineární přiřazení obsahu věty s *až*, nýbrž o časovou determinaci. Právě z této funkce se vyvinula hypotaktická povaha věty se spojkou *až*.

Svoboda konstatuje, že mezi parataktickou a hypotaktickou větou s *až* tohoto typu je přechod plynulý, což se projevuje tak, že v některých případech je možné větu s *až* chápat jako hlavní i jako vedlejší (např. *Plaval tedy dále, až přišel k moři, kde množství vlaštoviček lítalo.* (Němcová)³⁶ - věta hlavní, avšak i věta vedlejší, pokud jde o určení, jak dlouho trval děj první věty).

Šmilauer³⁷ *až* uvádí mezi spojkami, u nichž jsou hranice nejasné nebo které bývají vykládány různě, ukázal na její přechodnost od parataxe k hypotaxi.

1.2.1.1.3. Spojka *sotva*

U spojky *sotva* je velice podobná situace jako u spojky *až*. Trávníček³⁸ ji určuje jako parataktickou, jako přechodný typ od parataxe k hypotaxi určuje věty se *sotva* Kopečný.³⁹

Havránek a Jedlička⁴⁰ uvádějí *sotva* společně se *sotvaže* jako spojkou časových vedlejších vět.

Svoboda⁴¹ tvrdí, že věty se *sotva* mají dvojí povahu – o větu hlavní jde v případech, kdy jsou s následující větou spojeny spojkou *a*; v ostatních případech jsou vedlejší. Na závěr podotýká, že původní parataktická povaha časových vět se spojkou *sotva* se projevovala tím, že se užívaly jen v antepozici.

Časové věty se *sotva* vykládá Šmilauer⁴² jednak jako hlavní (*Sotva dopadla poslední*

³⁴ Citováno dle: tamtéž

³⁵ Citováno podle Český národní korpus - SYN2000. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2000. Dostupný z WWW: <<http://ucnk.ff.cuni.cz>>.

³⁶ Citováno dle: tamtéž, s. 248

³⁷ Šmilauer, V. (1966), s. 86

³⁸ Trávníček, F. (1949), § 467

³⁹ Kopečný, F. (1958), s. 305

⁴⁰ Havránek, B. - Jedlička, A. (1988), s. 382

⁴¹ Svoboda, K. (1961), s. 249

⁴² Šmilauer, V. (1966), s. 276 - 277

*hrouda na pohřbeného, a ony již o posledním pořizení, jak s peřinami. - a také Sotva stačil přeběhnout ke dveřím a přesvědčit se, že jsou zamčené, když uslyšel ženiny výklady.⁴³), jednak jako vedlejší (Sotva se odpoledne vrátil Karlík ze školy, zahvívá u okna. - nebo také Sotva se začaly svlékat z uniforem, někdo zazvonil. Sotva za ním dveře do koupelny zapadly, uslyšel zarachotit klíč v zámku.⁴⁴). Souhlasí se Svobodou, že věty se *sotva* mají dvojí povahu.*

Kromě výše uvedených případů spojek *neboť, až* a *sotva* existuje samozřejmě řada dalších spojek, u kterých se dá říci, že jejich přiřazení ke spojkám parataktickým nebo hypotaktickým je přinejmenším problematické. Můžeme uvést např. spojku *aniž, ať, ledaže, jenže, kdežto, zatímco, takže* a jiné.

1.2.2. Spojky a další slovní druhy

1.2.2.1. Spojky a příslovce

Funkci spojek plní rovněž vztažná a tázací zájmena a zájmenná příslovce. Východiskem nám může být slovnědruhá charakteristika spojek a adverbíí. Ve starších gramatikách (např. Gebauer⁴⁵) zůstává poněkud stranou pozornosti aspekt týkající se pozice spojek v syntaktické struktuře, a proto je zde konstatováno, že „mnohé spojky jsou zároveň slova druhu jiného“.

V návaznosti na to zdůrazňuje Ertl, že spojky a příslovce spolu sice úzce souvisejí – po stránce tvarové i funkční – ale odlišují se právě z hlediska synsémantičnosti a autosémantičnosti. I zde se ovšem setkáme s případy, kdy adverbium je na základě konektivní funkce hodnoceno jako konjunkce: „Spojky, jejichž původ a význam příslovečný je dosud povědomý, mohou mívati ovšem význam příslovečný i spojkový zároveň. Např. *Kam* strom roste? (*kam* příslovečné). - *Kam* strom ohýbáš, tam roste (*kam* spojkové)“.⁴⁶

⁴³ Citováno podle Český národní korpus - SYN2000. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2000. Dostupný z WWW: <<http://ucnk.ff.cuni.cz>>.

⁴⁴ Citováno podle Český národní korpus - SYN2000. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2000. Dostupný z WWW: <<http://ucnk.ff.cuni.cz>>.

⁴⁵ Srov. Gebauer, J. (1894), s. 187

⁴⁶ Gebauer, J. – Ertl, V. (1926), s. 269

Jiný názor zastává Trávníček,⁴⁷ který zdůrazňuje primárnost konektivity spojek na rozdíl od sekundárnosti konektivity relačních adverbii. Trávníček ale k adverbii přiřadil i dvojdílné spojkové výrazy, kdy buď základní funkci příslovce, tj. větněčlenskou, daný výraz neměl (*ani větříček se nehnul, ani hlásek se neozval*), nebo ji ztratil a nabyl jiné sémantické platnosti.

Podle *České mluvnice* Havránka – Jedličky⁴⁸ jsou spojky slova neohebná, „která spojují jednotlivé členy větné nebo věty a vyjadřují přitom mluvnický i obsahově významový poměr členů a vět. Samy nejsou členy větnými.“ Adverbia se tam definují takto: „Příslovce jsou slova neohebná, která vyjadřují různé bližší okolnosti dějů a předmětů ... Příslovce se spojuje ve větě jako závislý člen se slovesy, s přídavnými jmény nebo s jinými příslovci a je pak ve větě příslovečným určením [...], nebo s podstatnými jmény a je pak přívlastkem neshodným [...].“ Dále bývá základem jednočlenných vět [...].“

Z obou uvedených definic je zřejmé, že mezi spojkami a adverbii je především rozdíl v jejich syntaktické platnosti. Adverbium je větným členem a spojka jím není. Další rozdíl je sémantický: příslovce jsou slova lexikální, s vlastním věcným významem, spojky jsou slova mluvnická, bez vlastního věcného významu.

Bauer⁴⁹ se ve své studii týkající se spojek a jejich vymezení vůči příslovcím pokouší provést analýzu nejdůležitějších sporných případů, u nichž není jasné, zda jde o spojku nebo o příslovce. Při řešení dané otázky vychází ze zjištění, jestli má spojovací výraz funkci členu věty vedlejší (v tom případě jde o příslovce), nebo nemá (pak jde o spojku). S tím souvisí i stránka významová: slouží-li slovo jen k vyjádření významového vztahu mezi větami a větnými členy, nebo má-li zároveň vlastní věcný význam.

Co se týká oblasti souřadících spojek, je důležité, zda plní spojovací prostředek spojovací funkci sám nebo zda se ho obvykle užívá po skutečné souřadící spojce, jež vyjadřuje základní vztah. Analýza podle Bauera neposkytuje všude jednoznačné výsledky, protože proces přechodu ve spojku trvá.

V oblasti spojek podřadicích je postačující uplatnění základního kritéria. Složitější je situace v příslovečných větách původně vztažných, kde je potřebné si uvědomit rozdíl mezi spojovací funkcí spojky (vyjadřuje vztah věty vedlejší k hlavní a signalizuje zároveň její funkci) a relativem (vyjadřuje totožnost nebo shodu mezi členem věty vztažné, který zastupuje, a odpovídajícím

⁴⁷ Trávníček, Fr. (I, II 1949)

⁴⁸ Havránka, B. - Jedlička, A. (1988), s. 317, 305

⁴⁹ Bauer, J. (1962), s. 29 - 37

členem věty hlavní). U vět s *jako, jak* se ukázalo, že funkční rozdíl je doprovázen i rozdílem v podobě spojovacího prostředku: *jako* je vždy spojka, *jak* většinou příslovce.

Současné gramatiky se při stanovení hranice mezi relačními adverbii a zájmeny na straně jedné a spojkami na straně druhé opírají o to, zda je daný výraz primárně začleněn do věty jako její větný člen a konektivní funkci plní až sekundárně nebo zda je pouze pomocnou gramatickou součástí věty, není jejím větným členem. Tento přístup vychází ze stanoviska M. Komárka o prioritě syntaktických kritérií při určování slovních druhů. Nutně ovšem musíme počítat s tím, že některé výrazy mohou být funkčně homonymní.⁵⁰

1.2.2.2. Spojky a částice

Spojky vznikaly v průběhu jazykového vývoje i ze slov patřících k jiným slovním druhům: ze vztažných zájmen a příslovcí, z jiných příslovcí, z částic, dokonce i z různých tvarů ohebných slov, z několikaslovných výrazů nebo z celých vět. Proto se při jejich slovnědruhovém klasifikaci setkáme s mnoha přechodnými případy. Původní funkce těchto slov zůstala často zachována, z toho důvodu je někdy těžké určit, zda jde o užití jiného slova ve spojovací funkci nebo zda jde o užití spojky ve funkci nespojkové. Může dokonce jít o dvě stejně znějící slova s různou slovnědruhovou příslušností a různými funkcemi – tedy o homonyma.

V české lingvistice poprvé vymezil částice jako samostatný slovní druh Trávníček.⁵¹ Rozdíl mezi spojkami a částicemi spatřuje v jejich „mluvnickém úkonu“. Částice mají na rozdíl od spojek úkon uvozovací a lze je členit na obsahové (naznačují obsah vět, např. *kež* naznačuje přací obsah) a citové (např. *či* je částicí, jestliže uvozuje tázací otázku jako prostředek pro vyjádření pochybnosti nebo nejistoty – *či je to přece pravda?*, spojuje-li však dvě věty, jedná se o spojku).⁵²

Vzhledem ke společným vlastnostem je stanovení hranice mezi těmito dvěma slovními druhy celkem obtížné. Částice jsou do značné míry homonymní s jinými slovními druhy, často právě s konjunkcemi, a proto je třeba se při jejich identifikaci opírat o kontext. To postřehl Kopečný:⁵³ „Už teď můžeme říci, že souvislost mezi částicemi a spojkami je, i spojka udává ráz věty a některé spojky fungují zároveň jako částice: *že* jsem tam chodil!... všechny částice otázkové mohou sloužit

⁵⁰ Srov. Hošnová, E. (2005), s. 26n

⁵¹ Trávníček, Fr. (I, II 1949), s. 846

⁵² Jeho stanovisko přejali i další lingvisté, např. Kopečný: „jde o ta mluvnická slova, která neudávají vztahy mezičlenské nebo mezivětné, nýbrž ráz věty samé“. Srov. (1958)

⁵³ Kopečný, F. (1958), s. 60

zároveň za jiných okolností jako výrazy spojovací. Funkční dvojitost tu ovšem je. “

Také v *České mluvnici* Havránka – Jedličky⁵⁴ upozorňují autoři na výraznou blízkost partikulí a konjunkcí i z hlediska funkčního: „Syntaktickou povahou pomocnou (syntaktickou) souvisí spojky a částice (bývají také spojovány v jediný druh.)“.

Jiný názor zastává Bauer,⁵⁵ který tvrdí, že částice mohou mít (sekundárně) i spojovací funkci, jak je tomu u partikulí uvozujících závislé zjišťovací otázky a přací věty. V takových případech je totiž částice jediným signalizátorem modality.

Citové částice mají potom zároveň funkci navazovací a ustálil se u nich jistý významový odstín (např. částice *však* uvozuje citově zabarvenou větu, která je v rozporu s nějakou skutečností; *vždyt* uvozuje citově zabarvenou motivaci něčeho apod. - tyto citové částice mají ke spojkám nejbliže). Ve funkci citových částic se na začátku samostatných vět užívá slov, která fungují v souvětí jako podřadící spojky: *aby, že, že by, kdyby, když*. Souřadících spojek se také dost často užívá i na začátku samostatných vět nebo souvětí. Vyjadřují zde vztah k předcházejícímu kontextu a mají funkci navazovací. I zde jde o spojovací funkci, i když v rámci útvarů nadvětných, takže zde můžeme hovořit o spojkách. Najdou se ovšem i případy, kdy funkce uvozovací převládá nad funkcí navazovací – pak jde již o částici. I souřadící spojky tedy mohou mít dvojí funkci – funkci spojek a částic.

Pokud jde o částice vytýkací, mají ke spojkám souřadným užitým v navazovací funkci také blízko. Rozdíl je v tom, že spojka vždy vyjadřuje vztah dvou sousedních jednotek, které jsou ve vztahu koordinace, kdežto částice vytýkací uvádí vyjádřený člen ve významový vztah i s výrazy vzdálenějšími, často odlišnými syntakticky nebo vůbec nevyjádřenými. „Částice, které vyzvedají vytýkaný výraz, stýkají se se spojkami slučovacími nebo stupňovacími; částice omezovací se stýkají se spojkami odporovacími a výjimečnými, ojediněle i jinými.“

Bauer⁵⁶ nakonec z analýzy vzájemných vztahů spojek a částic vyvozuje závěr, že o spojce lze mluvit jen tam, kde jde o prostředek vyjadřující vztah mezi spojenými větami nebo větnými členy. Naproti tomu částice vyjadřují povahu věty (obsahový nebo citový ráz), nebo vytýkají větné členy, nebo odkazují na něco z mimojazykové situace nebo z kontextu. Vytýká se na pozadí jevů podobného druhu, ovšem nejde zde o vztah dvou sousedních a jazykově vyjádřených jednotek (spjatých vztahem koordinace nebo subordinace). Vyjádření vztahu zde není primární

⁵⁴ Havránek, B. - Jedlička, A. (1988), s. 108

⁵⁵ Bauer, J. (1964), s. 134

⁵⁶ Srov. Bauer, J. (1964)

funkcí.

Bauerovu teorii dále rozpracoval Svoboda.⁵⁷ Podle něho jsou spojky výrazy, které naznačují (kromě syntaktické závislosti) druh okolnostního významu a význam modální. Zatímco částice mimo syntaktickou závislost signalizují jen význam modální, a proto uvozují věty, které mají platnost vět nepříslovečných, převážně obsahových.

„Jestliže se slova *zda*, *zdali*, *-li*, *ať* chápou jako částice především proto, že signalizují tázací, resp. žádací modálnost, je třeba spojovací výrazy *že*, *aby* řadit rovněž mezi částice proto, že jejich základní funkcí je signalizovat modálnost oznamovací, resp. amodálnost, resp. modálnost žádací. Tím se odstraní dosavadní nesoulad v jazykovědném systému, který záleží v tom, že se rozlišují věty oznamovací, tázací a žádací, avšak částice jen tázací a žádací, ne už částice oznamovací.“⁵⁸

S tvrzením, že *zda*, *-li*, *jestli* má povahu částic polemizuje *Mluvnice češtiny 3*:⁵⁹ „(Skutečné částice, uvozující samostatné citově zabarvené otázky, nemají v dnešním jazyce uvedenou podobu, nýbrž vyskytují se pouze v podobě rozšířené o partikuli *-pak*: *zdalipak*, *jestlipak*.) Slova *zda*, *zdali*, *-li*, *jestli* mají v souvětí funkci vyjadřovat vztah podřazené obsahové věty k nadřazené větě jako jiné obsahové spojky a jsou tedy mluvnickým prostředkem vyjadřujícím hypotaktickou povahu obsahových vět, např. nepřímých otázek zjišťovacích: *Ptal se nás, máme-li něco k proclení*“.

Ani ve slovnědruhovém vymezení částic a spojek nepanuje dosud úplná jednota. *Mluvnice češtiny 2*⁶⁰ chápe rozdíl mezi spojkami a částicemi podobně jako *Česká mluvnice* Havránka a Jedličky,⁶¹ protože zdůrazňuje povahu spojek jako lexikálních spojovacích prostředků a povahu částic jako výrazů, které nejsou komponenty ZVS a neúčastní se na její stavbě ani jako pomocné prvky a které mají aktualizací funkci. „Částice se odlišují od spojek tím, že nemají samostatnou, vyhraněnou spojovací funkci.“

Naopak *Příruční mluvnice češtiny*⁶² charakterizuje spojky jako „slova neohebná, neplnovýznamová, sloužící ke spojování vět i částí vět, a to jako členů rovnocenných, spojených vztahy koordinace, nebo nerovnocenných, spojených vztahy subordinace. Spojky tedy vyjadřují jejich vzájemný vztah.“ Vlastní charakteristiku částic však nepodává, vymezuje je pouze pomocí negace: „Částicemi se v české lingvistické tradici rozumí velmi různorodá skupina neohebných

⁵⁷ Srov. Svoboda, K. (1972b), s. 97 - 103

⁵⁸ Svoboda, K., tamtéž, s. 65

⁵⁹ Mluvnice češtiny 3 (1987), s. 449

⁶⁰ Mluvnice češtiny 2 (1986), s. 214, 228n

⁶¹ Havránek, B. - Jedlička, A. (1988), s. 317n

⁶² Příruční mluvnice češtiny (1995), s. 350

výrazů se synsémantickým významem [...], která nezahrnuje výrazy spojkové a předložkové. S ohledem na svůj synsémantický význam bývají však částice někdy řazeny do jedné skupiny spolu se spojkami a předložkami. Výrazy této skupiny neohebných výrazů se synsémantickým významem pak bývají nerozlišeně označovány jako partikule.⁶³

Oba slovní druhy se ještě výrazněji sblíží ve funkci konektoru jakožto prostředku připojovacího.

1.2.2.3. Spojky a relativa

Spojky a relativa (vztažná zájmena a vztažná příslovce) jsou časté a důležité spojovací prostředky. Navzájem je sblíží spojovací funkce, ale rozdílná slovnědruhová platnost je výrazně odlišuje, což se odráží i ve způsobu, jak vyjadřují vztahy mezi spojenými větami. V historickém vývoji však docházelo právě ke sblížení spojek a relativ a někdy i k přechodu relativ ve spojky.

Proti spojkám je spojovací úkon relativ mnohem užší – užívá se jich k připojení věty vedlejší v souvětí podřadném a jen ve velmi omezeném rozsahu k vyjádření vztahů koordinačních (v tzv. nepravých větách vztažných). O volbě, kterou spojku užít, rozhoduje pouze syntaktický a významový vztah mezi spojenými větnými členy nebo větami. Určité vztažné zájmeno nebo příslovce volíme podle toho, jakou členskou funkci má ve větě vedlejší a na jaké slovo ve větě hlavní odkazuje (rozhodující je věcný význam tohoto slova, nikoli jeho členská funkce). To, co se říká ve vedlejší větě o členu vyjádřeném relativem, platí o příslušném členu věty řídící - vztažná věta přináší bližší charakteristiku příslušného členu věty řídící.⁶⁴

Definici spojek v jednotlivých mluvnicích jsme si zde již několikrát uvedli. Relativa patří po stránce slovnědruhové k zájmenům a příslovcím. „Jsou to vztažná zájmena (*co, cokoli(v), což, čím...*), vztažná zájmenná příslovce (*co, dokdy, dokud, jak, jakž, kam...*) a vztažné zájmenné číslovky (*kolik, kolikátý, kolikery...*). Na rozdíl od spojek, neohebných slov bez větněčlenské platnosti, jsou některá z relativ (zájmena a některé zájmenné číslovky) sklonná; všechna relativa plní v dominované větě, kterou spojují s větou dominující, větněčlenskou funkci, účastní se tudíž výstavby ZVS i jejich derivátů.“⁶⁵

⁶³ Mluvnice češtiny 2 (1986), s. 358

⁶⁴ Srov. Bauer, J. (1962/63), s. 221n

⁶⁵ Mluvnice češtiny 2 (1986), s. 219

1.2.2.4. Spojky a předložky

Výrazná shoda mezi spojkami a předložkami v charakteristických rysech v oblasti morfologické, syntaktické a lexikálně sémantické vede k tomu, že někteří zahraniční badatelé řadí konjunkce a prepozice do jedné kategorie. Oba slovní druhy patří k neohebným slovním druhům, nezákladním, a to nesamostatným. Jejich repertoár výrazů primárních je omezený, avšak na základě motivace jinými slovními druhy vznikají spojky a předložky sekundární: předložkové a spojkové spřežky, víceslovné předložky a spojky (předložkové a spojkové výrazy).

Mezi konjunkcemi a prepozicemi jsou i významné difference. Předložky vyjadřují výhradně vztahy mezi slovy, zatímco spojky vyjadřují jak vztahy mezi slovy, tak vztahy mezi větami. Jsou prostředkem pro vyjádření syntaktické závislosti, vytvářejí zpravidla těsné spojení s pádem (kromě předložek typu *versus*, *kontra* apod.). Vyjadřují vztahy hypotaxe i parataxe.

Ze sémantického hlediska vyjadřují spojky jak vztahy koordinace, tak determinace, částečně i apozice. Předložky potom vztahy determinační, okrajově u výrazů označujících živé bytosti vztah koordinační sociativní (*Maminka s tatínkem odjeli na chalupu.*).

Díky tomu, že konjunkce a prepozice mají některé rysy shodné, vznikají pochybnosti o tom, ke kterému slovnímu druhu zařadit některé sekundární několikaslovné výrazy, jejichž komponenty jsou sekundární předložky + spojky (tj. jestli jde o spojení samostatných jednotek s uvedenou slovnědruhovou platností, nebo o nový lexém s platností konjunkce). V lingvistických pracích najdeme různá řešení.⁶⁶

Žaža⁶⁷ se opírá o sémantické kritérium – jestliže je spojení komponentů volné (oba si zachovávají svůj původní význam), pak je to podle něho spojení dvou lexémů. Jestliže je spojení těsné a jako celek získalo specifickou funkci (popř. synonymní funkci s nějakými jinými spojkami), jedná se podle něho o spojku. Autor proto řadí ke spojkám výrazy typu *místo aby*, *místo co* a svým významem se spojkám blíží i výrazy jako *vzhledem k tomu, že*; *podle toho, jak*. Právě tyto výrazy pokládá autor za nejpříbuznější složeným spojkám (protože např. substantivum obsažené v daném spojení většinou už ztrácí svůj věcný význam a na okolnost obsaženou ve větě vedlejší poukazuje jen co nejobecněji).

⁶⁶ Srov. Hošnová, E. (2005), s. 27n

⁶⁷ Srov. Žaža, S. (1958), s. 119 – 132

Podobné výrazy typu *se zřetelem k tomu, že; ve shodě s tím, že; s ohledem na to, že; ve spojitosti s tím, že*, které vznikly ze spojení sekundární předložky vyjadřující zřetel + demonstrativa + spojky *že* označuje Jelínek za výraz konjunkční povahy s platností zřetelové, důvodové spojky.

Cuřín a Novotný považují tyto jednotky za sekundární spojky.⁶⁸

Novější gramatické práce zakládají tyto spojovací prostředky na spojení předložky, zájmena + spojky.⁶⁹ *Mluvnice češtiny 3* při vyjádření příčinného (důvodového) vztahu jako jedny ze základních možností uvádí spojení sekundárních předložkových výrazů s odkazovacím zájmenem + *že* (např. *díky tomu, že; vzhledem k tomu, že*) a spojení primárních předložek s odkazovacím zájmenem + *že* (*z toho, že; za to, že* apod.).⁷⁰

Hošnová⁷¹ se domnívá, že stupeň konjunkcionalizace není u všech zmíněných jednotek stejný. Jako kritérium pro posouzení stupně konjunkcionalizace může sloužit jak hledisko lexikální, tak slovosledné. Spojkami se podle ní staly ty výrazy, u nichž a) bazový výraz ztratil svou (primární) lexikální platnost, b) spojení nelze od sebe oddělit jako v případě spojení korelativního nebo spojení slovního + *že*.

1.2.3. Spojka a konektor, rozhraní mezi souvětím a textovým útvarem

1.2.3.1. Vymezení pojmu textová (nadvětná) syntax

Jako jedna z nejdůležitějších složek nauky o textu bývá chápána textová (nadvětná) syntax. Hrbáček⁷² vymezil předmět jejího zájmu následovně: „Syntax podává pravidla a) spojování slov a vět ve výpovědích, b) spojování výpovědí v promluvách, c) spojování promluv v promluvových komplexech. Syntax vymezenou sub a) nazýváme syntax výpovědi, syntax vymezená sub b) je syntax promluvy, syntax vymezená sub c) je syntax promluvového komplexu. Spojováním výpovědí v promluvě a také přes hranice promluv (např. v jazykových projevech dialogických)

⁶⁸ Cuřín, F. – Novotný, J. (1981), s. 4

⁶⁹ Srov. např. Grepl, M. - Karlík, P. (1986), s. 375 nebo *Mluvnice češtiny 3* (1987), s. 482

⁷⁰ Srov. *Mluvnice češtiny 3* (1987), s. 482

⁷¹ Hošnová, E. (2005), s. 30

⁷² Hrbáček, J. (1994), s. 5

vzniká text, proto syntax vymezená sub b) a c) se nazývá též syntaxí textovou.“ Toto pojetí navazuje na tzv. propoziční (textově gramatický) přístup, který usiluje o popis specifických pravidel uplatňujících se při výstavbě textu. Snahou je podat popis prostředků z nižších jazykových rovin podílejících se na výstavbě textu, tzn. jakým způsobem a pomocí kterých prostředků jsou jednotlivé textémy propojeny. Důraz je zde kladen především na popis funkce pronomín a pronominálních adverbií ve funkci odkazovací, konektorů jako specifických prostředků koheze textu, prostředků deiktických a kontaktních, slovosledu, větosledu apod. Cílem je popis pravidel uplatňujících se při tvoření textu a pravidel koherenčních. Text je chápán jako jednotka, má podobné rysy jako věta ve vztahu k jazykovému systému.

„K dosavadním cenným výsledkům teorie textu patří vypracování katalogu jevů, resp. prostředků výstavby textu, které není možno adekvátně interpretovat pouze na pozadí větného celku. Specifickými prostředky výstavby textů („nadvětnými“) jsou zájmena a zájmenná příslovce ve funkci odkazovací (anaforické i kataforické), dále konektory nejrůznějšího typu (počítaje v to vedle některých spojek a jiných spojovacích výrazů, jež se uplatňují především na hranicích textových jednotek nebo fungují jinak než uvnitř souvětí, i některé částice a větná adverbia), „členicí signály“ [...], prvky deiktické, intonace a přízvuk, aktuální členění [...], slovosled, větosled v souvětí aj.“⁷³

Proti propozičnímu pojetí stojí pojetí textu orientované k jednání (tzv. komunikativně-pragmatické), které chápe text jako existenční formu všech (jazykových) projevů, které plní jisté komunikativní cíle. Zajímá ho především vázanost textu na určitou komunikační situaci a začleněnost jazykové komunikace do celkového systému lidské činnosti. Text je zde výsledkem lidské činnosti sdělování a je úzce spjatý s komunikační situací. Komunikační struktury nejsou však čistě jazykové, a proto je nezbytné zabývat se i pragmatickými a dynamickými aspekty uplatňujícími se při textové výstavbě.

1.2.3.2. Vymezení pojmu text

„Text je základní formou fungování jazyka ve společnosti, produktem i prostředkem komunikačního procesu [...], je to komplexní jednotka znakového charakteru, reprezentující odraz nějakého většího či menšího úseku skutečnosti, tedy složité obsahy lidského vědomí,

⁷³ Mluvnice češtiny 3 (1987), s. 623

ve formě komunikátu, sdělení, tj. obsahově i formálně relativně úplné, uzavřené a spojitě jednotky, sloužící k dosažení určitého komunikačního cíle.⁷⁴

Ještě o výraznější snahu zúžit rozsah pojmu text se pokusil např. Hrbáček,⁷⁵ který se domnívá, že je nutné rozlišovat komunikativní jednotky a jejich struktury. (Komunikativní jednotku označuje termínem promluva a její strukturu potom nazývá text.) „Vlastnosti textu může mít jakýkoliv nadvýpovědní segment řečové činnosti, kdežto jednotka (ať jazyková, nebo řečová) není pouhý segment, nýbrž musí mít vlastnosti uzavřeného celku, jednotka je celost“.

*Příruční mluvnice češtiny*⁷⁶ konstatuje, že texty můžeme charakterizovat prostřednictvím jistých rysů, které „dělají text textem a určují jeho textualitu. K nim se počítají situativnost (zapojení textu do jistého situačního kontextu), intertextovost (vázanost textu na obecné vědomosti, hodnoty, reálné texty), intencionálnost (zaměřenost textu k jistému obsahu a cíli), akceptabilita (přijatelnost textu pro adresáta), informativnost (sdělnost textu) a koherence (soudržnost), popř. koheze (spojitost) textu. S ohledem na typ textu vystupují při konkrétní realizaci některé rysy do popředí, jiné mohou být zase potlačeny.“ Autoři sice termíny jako text, (jazykový) projev, promluva, (verbální) komunikát uvádějí vedle sebe a naznačují, že je chápou synonymně, avšak na druhé straně vyzdvihují systémovou povahu textových vzorců a jako základní úkol gramatiky stanovují popis jazykové výstavby textů s důrazem na funkční přístup.⁷⁷

1.2.3.3. Konektor

„Při vytváření (produkování) textu jako celku a jeho dílčích složek sledujeme nutně ten cíl, aby vznikl text vnitřně souvislý, soudržný neboli koherentní“.⁷⁸

Koherenci z hlediska textové gramatiky a sémantiky slouží hlavně sled tematických posloupností (v součinnosti s aktuálním členěním výpovědi), vyjádřených elipsou, různými lexikálními prostředky, jako je např. opakování téhož výrazu, užívání synonym, antonym, hyponym, hyperonym a kohyponym a pronominalizace, dále vztahy obsahově-logické, v jejichž souvislosti se užívá pojmu konektor.

Jako konektory se mohou uplatnit některé prostředky gramatické, lexikální, ale i neverbální

⁷⁴ Mluvnice češtiny 3 (1987), s. 624

⁷⁵ Hrbáček, J. (1991), s. 123

⁷⁶ Příruční mluvnice češtiny (1995), s. 652 - 653

⁷⁷ Podobně Mluvnice češtiny 3 (1987)

⁷⁸ Čmejrková, S. - Daneš, F. - Světlá, J. (1999), s. 106

a mimojazykové. Ze slovních druhů se uplatňují jako konektory především zájmena, příslovce, částice a spojky. K základním vlastnostem konektorů patří zejména to, že jednak umožňují autorovi dodržovat určitou strategii, jednak jsou prostředkem usnadňujícím adresátovi proces porozumění textu (jejich význam je tedy nejen při produkování textu, ale i při jeho recepci). „Navazovací funkce konektorů se může uplatňovat různým způsobem, a proto můžeme rozlišovat a) prostředky, které navazují bezprostředně na danou komunikační situaci, b) prostředky, které odkazují na znalosti uspořádané v dlouhodobé paměti, c) prostředky pro vyjádření textových souvislostí.“⁷⁹

Ve funkci konektorů vystupují především spojky. Musíme zde rozlišovat spojky souřadící a spojky podřadící. Podřadící spojky uvozují v rámci souvětí větu závislou na (někdy) bezprostředně předcházející nebo následující větě řídící. Ve chvíli, kdy stojí závislá věta izolovaně (po tečce), závisí na předcházející (také ne nutně bezprostředně) řídící větě a tvoří tzv. parcelát – textovou realizaci větné struktury: *Byl jsem sám. Protože mi nikdo nerozuměl.*

K upevnění textové spojitosti a soudržnosti slouží pak zvláště spojky souřadící. Vyjadřují vztahy vět v textu někdy od sebe značně vzdálených. Jejich působnost v textu překlenuje i velké vzdálenosti. Umožňují vyjádřit nejrůznější mezivětné vztahy.

K mezivětným vztahům vyjadřovaným i mimo rámec souvětí patří vztah slučovací, stupňovací, důvodový, vysvětlovací, důsledkový a zvláště vztah odporovací. Vyjadřují se, jak již bylo řečeno, pomocí konektorů.

Tak se ve vztahu slučovacím uplatňuje konektor *a* při vyjadřování návaznosti, připojování. Konektory *pak*, *potom* zase vyjadřují následnost v čase. Výrazem *přítom* se např. vyjadřuje současná platnost dvou dějů, stavů. V řadě významů vztahu slučovacího se uplatňuje výraz *také*, který obvykle umožňuje jisté zkratkovité vyjádření díky společným znalostem pisatele a čtenáře. Slučovací je i záporné *ani*. Omezovací význam má *aspoň*, *alespoň*, které uvozuje nový větný celek. Stupňovací význam má *a dokonce*. Právě pro výše uvedené konektory je typické, že připojují jak větné celky, tak i větné členy. Často mívají funkci zdůrazňovací a navazovací.

Mezivětný vztah důvodový se mezi samostatnými celky vyjadřuje podobně jako v souvětí spojkou *neboť*. Věta uvozená spojkou *neboť* se může vztahovat pouze k bezprostředně předcházející větě, tj. může stát jen v postavení kontaktním, nikoli distantním.⁸⁰

⁷⁹ Hošnová, E., 2005, s. 14

⁸⁰ Distantní postavení platí tehdy, jestliže se spojovacím výrazem uvádějí do vztahu věty (i větné celky) vzdálenější.

Důležitý pro textovou výstavbu je vztah důsledkový ((*a*) *tedy, tudíž, proto, tak*) a také odporovací (univerzálně *ale, však*), který zahrnuje konfrontaci, kontrast, rozpor, omezení, výjimku, popření (opak), kompenzaci, význam přípustkově odporovací. Spojky *ale* a *však* mají v textech vysokou frekvenci. Obvykle vyjadřují kontrastně konfrontační dějový sled. V poslední době vzrůstá frekvence výrazu *ovšem*, který dodává odstín samozřejmosti. Někdy se výrazy *ale, však* spojují a vytvářejí konektory složené, např. *zato (ale zato, zato však)*. I jiné výrazy s odporovacím významem mívají textovou funkci – např. *naproti tomu, naopak, na druhé straně*.⁸¹

Tyto prostředky se kombinují s prostředky lexikálními (opakování pojmenování, užití odkazovacích výrazů, osobní a ukazovací zájmena, synonyma, ztotožňovací výrazy apod.) a gramatickými (jako některé mluvnické kategorie sloves, a to kategorie času, vidu a druhu slovesného děje, koncovky slovesného přísudku při elipse podmětu apod.).

Zatímco konektory vyjadřují sémantické vztahy mezi výpovědními celky nebo mezi výpovědním celkem a větším textovým úsekem, junktory vyjadřují mezivýpovědní vztahy v rámci souvětí: jde zejména o spojky a spojkové výrazy parataktické, ale tuto úlohu mohou plnit i spojovací prostředky hypotaktické, např. spojky podřadící nebo relativa uvozující tzv. nepravé věty vedlejší.

Sémantické vztahy mezi samostatnými výpověďmi jsou velice podobné jako sémantické mezivýpovědní vztahy uvnitř souvětí, a proto patří uvedené prostředky do základního repertoáru jak junktorů, tak konektorů připojovacích.⁸²

1.3. Funkce spojek

1.3.1. Logické funkce spojek

„V novější literatuře se při popisu spojek vychází z toho, že spojky přirozeného jazyka vyjadřují totéž, co spojky logické (junktory); lze pak rozlišovat: (a) spojky odpovídající junktorům

⁸¹ Srov. Macháčková, E. (1987)

⁸² Srov. Hošnová, E., 2005, s. 16

extenzionálním, u nichž výsledná (pravdivostní) hodnota je funkcí hodnot argumentů (spojka *a*, *avšak* – konjunkce, spojka *nebo* – disjunkce, spojka *jestliže* – implikace), (b) spojky odpovídající junktorům neextenzionálním (*že*, *aby*, *zda*...), kde tomu tak není. Spojky přirozeného jazyka typu (a) se od odpovídajících junktorů liší tím, že vyjadřují navíc další momenty, jednak gramatické (konjunktor X subjunktor), jednak významové (obsahové a pragmatické), jednak textotvorné.⁸³ U řady spojek je tento moment, který vyjadřují ve srovnání s junktorem navíc, součástí jejich významu (např. *ale* vyjadřuje navíc moment „nesplněného očekávání“).

Logickou funkcí spojek se z praktického hlediska zabývá Karlík⁸⁴ ve své Studii o českém souvětí. Zamýšlí se nad principy, možnostmi a cíli výkladu souvětí v češtině. Jak upozorňuje, lingvistické práce, které vznikaly v 80. letech většinou vůbec neberou v úvahu hlediska komunikačně pragmatická, nebo je do popisu integrují nesystematicky zejména v místech, kde jim nic jiného nezbývá.

Pokud za východisko budování gramatiky souvětí ze sémantické báze zvolíme meziproziciční vztahy, můžeme rozlišit dva základní souvětí typy:

- a) souvětí založená na zapojování jedné větné propozice do jiné propozice,
- b) souvětí založená na spojování větných propozic.

Podstatou zapojování je to, že jedna propozice tvoří složku významu nějakého výrazu jiné propozice (přitom může jít o složku relevantní z hlediska větné sémantiky, nebo o složku relevantní z hlediska sémantiky pojmenování).

Spojování propozic je založeno na tom, že žádná z propozic netvoří součást významu nějakého výrazu jiné propozice. A to buď a) mezi spojenými propozicemi existuje vztah sémantické závislosti, nebo b) propozice jsou na sobě sémanticky nezávislé, ale existuje mezi nimi poměr obsahový, založený na logické konjunkci nebo na logické disjunkci. V jednotlivých typech tohoto poměru (slučovací, stupňovací, odporovací, vylučovací apod.) se zrcadlí nejen bazová meziproziciční sémantika logická (založená na funkci právě logických spojek), ale i další sémantické a pragmatické momenty obsažené ve spojkách.

Tento model má ve srovnání s podobně zaměřenými modely dvě přednosti: umožňuje vyložit, proč v souvětí typech založených na spojování propozic vzniká v procesu komunikace potřeba vytvářet nové spojovací prostředky (ve snaze explicitně vyjádřit sémantické a pragmatické rysy). Naproti tomu v souvětí typech založených na zapojování propozice do jiné existuje

⁸³ Encyklopedický slovník češtiny (2002), s. 436

⁸⁴ Srov. Karlík, P. (1995), s. 7n

v podstatě uzavřený a početně velmi omezený repertoár konektorů, které se liší jen elementárními sémantickými rysy kategoriální povahy.

Karlíkův model umožňuje integrovat formálně různá souvětí (parataktická i hypotaktická), která jsou založena na stejném sémantickém základě, čímž vznikají předpoklady pro zjišťování funkčních rozdílů mezi jednotlivými typy souvětých struktur.

Pro vyložení fungování souvětých struktur v lingvistice jako koherentních textových sekvencích je nezbytně třeba do popisu integrovat i dimenzi pragmatickou (tedy funkce mířící ven z textu) a dimenzi textově organizující (tedy funkci v kompoziční výstavbě textu). Právě sémantická struktura souvětí reflektující tak či onak vztahy mezi fakty skutečnosti představuje základ, z něhož se dají odvodit komunikačně pragmatické i textově kompoziční vlastnosti souvětí, a tak i dispozice jejich užívání v jazykové interakci. Karlíkova publikace se zaměřuje na pragmatickou interpretaci souvětí (ne tedy na čistě syntaktickou). Věnuje proto pozornost jevům v jiné rovině, např. atypickému fungování spojek (např. když *jestliže* nefunguje jako čistě podmínková spojka apod.).

Karlík⁸⁵ se ve své studii pokouší na několika vybraných typech souvětí ukázat, jak je možné ze sémantické struktury souvětí odvodit jejich komunikační potenciál.

1.3.1.1. Pragmatický přístup

Pragmaticky orientované studium jazyka se v posledních desetiletích stalo jedním z hlavních směrů světové lingvistiky. Podle Morrisovy⁸⁶ definice je pragmatika tím odvětvím sémiotiky (teorie znaku), které zkoumá vztah znaků k jejich uživatelům/interpretům.

Problémy rozlišení znaku a ne-znaku se objevují zejména na hranici mezi morfémy lexikálními a gramatickými, přičemž je nemožné vést mezi nimi ostrou hranici. Vztahy znaků mezi sebou se (v Morrisově pojetí syntax) vyjadřují prostřednictvím jak gramatických morfémů, tak morfémů lexikálních (spojky, primární a sekundární předložky).

Hirschová⁸⁷ upozorňuje, že „do oblasti syntaxe ovšem nepochybně patří také syntaktické vztahy samy, které znakovou povahu nemají, nicméně jejich interpretace v konkrétních

⁸⁵ Srov. Karlík, P. (1995)

⁸⁶ Srov. Morris, Ch. (1970): Základy teorie znaků. In: Lingvistické články I, Praha, s. 7 – 57

⁸⁷ Hirschová, M. (2004), s. 6

výpovědích, např. pokud jde o významy nesené spojkami, je podmíněna pragmatickými presupozicemi s danou výpovědí spojenými“, srov. např. významy spojky *a* v příkladech:

- *Jana je v kuchyni a poslouchá rádio.* (Spojka vyjadřuje simultánnost časovou i prostorovou.)
- *Josef hraje na housle a Jana hraje na klavír.* (Spojka vždy vyjadřuje simultánnost časovou. Jestliže jde o dva aktuální děje, pak vyjadřuje i simultánnost prostorovou, v zásadě je však simultánnost prostorová pouze potenciální.)
- *Josef se cítí/cítil ukřivděn a podal výpověď.* (Spojka vyjadřuje vztah příčina – následek.)
- *Prozkoumali jsme tu závadu a ukázalo se, že je horší, než jsme čekali.* (Nejde o kauzální vztah jako u předchozí věty, výpověď po spojce vyjadřuje výsledek obsahu výpovědi první.)⁸⁸

Samozřejmě zde nemluvíme o tom, že v češtině existuje více rozdílných spojek *a*. Zmíněné pragmatické významy si do spojky jako mluvčí „vinterpretováváme“. Syntaktický vztah jednoho znaku ke druhému může být dán výlučně faktory pragmatickými a záleží na konkrétním jazyce, jak bude nebo nebude vyjádřen.

Pragmatická oblast syntaxe se týká zejména rozdílů mezi psanou a mluvenou podobou jazyka a jejich interakce. Také tedy interpretace funkcí a významů spojek a dalších spojovacích výrazů, a funkčního potenciálu určitých syntaktických konstrukcí jako prostředků vyjádření řečového jednání.

1.3.2. Parataxe a hypotaxe

Slovnědruhovú definice spojek uvádí, že vyjadřují vztahy parataktické (koordinační) a vztahy hypotaktické (subordinační).⁸⁹

Podstatou parataxe je formální stejnoúrovňovost, podstatou hypotaxe je potom formální různourovňovost. Základní formální rozdíl mezi nimi postřehl již Trávníček,⁹⁰ když spojky souřadící charakterizoval jako spojky, které se kladou mezi věty, a spojky podřadící jako spojky,

⁸⁸ Citováno dle: Hirschová, M. (2004), s. 6

⁸⁹ Srov. např. Příruční mluvnice češtiny (1995), s. 350

⁹⁰ Trávníček, F. (1949), s. 843 - 844

které se kladou na začátek vět vedlejších.

Bauer⁹¹ ve své studii *Parataxe a hypotaxe při studiu souvětí* konstatuje, že se nedaří stanovit obecně platný jazykový znak, kterým lze rozlišit typy parataktické a hypotaktické. Za věcně ani metodicky správné nepovažuje ani kritérium určování jen pomocí spojovacích prostředků.

Svoboda⁹² se domnívá, že otázku souvětí parataxe a hypotaxe je třeba řešit v tom smyslu, že souřadné spojení má stavbu lineární, tj. jeho věty tvoří jednu myšlenkově obsahovou i souvětí vrstvu, ale stavba souvětí podřadných je komplexní a stupňovitá, tj. tvoří ji dvě nebo více větných vrstev. Zmíněná lineárnost a stupňovitost souvětí jsou výrazem myšlenkově obsahových vztahů mezi větami a způsobem jejich vyjádření. Projevují se zejména modální výstavbou souvětí.

Svoboda dále upozorňuje, že je potřeba rozlišovat modálnost podle záměru sdělení (záměrová modálnost) a modálnost podle způsobu sdělení (způsobovou modálnost). Modálností podle záměru sdělení rozumí Svoboda modálnost oznamovací, tázací a žádací, modálností podle způsobu sdělení modálnost jisticí, možnostní a nutnostní. Způsobové modálnosti je nadřazena modálnost záměrová, takže modálnost oznamovací může být jisticí, možnostní nebo nutnostní, podobně i modálnost tázací a žádací.

Z hlediska modálnosti se komplexnost a stupňovitost podřadného souvětí projevuje tak, že jeho modálnost (záměrová i způsobová) je vždy určena modálností jedné věty v souvětí. To znamená, že modálnost jedné věty je dominující.

Hrbáček⁹³ podobně jako Trávníček píše, že „rozdíl mezi podřadicími spojkami a spojkami souřadicími, jež jsou spojovacím prostředkem jak v souvětí, tak v jednoduché větě, je hlavně v tom, že podřadicí spojky jsou součástí závislé věty, stojí zpravidla na jejím začátku a vyznačují tak její hranici, kdežto souřadicí spojky nepatří do věty, mají stejný vztah k větě nebo členu předcházejícímu i následujícímu.

K problematice parataktických syntaktických vztahů vydal studii také Hrbáček.⁹⁴ Navrhuje rozdělit stávající vymezení termínu souřadnost na dva přesnější termíny, a sice souřadnost a řazení. Pojem souřadnost by zahrnoval vztah mezi větnými členy nebo vedlejšími větami na stejné syntaktické úrovni vzhledem ke společnému nadřazenému jinému členu nebo větě

⁹¹ Srov. Bauer, J. (1958)

⁹² Svoboda, K. (1961), s. 242

⁹³ Hrbáček, J. (1967), s. 140

⁹⁴ Viz Hrbáček, J. (1974)

(*Navštívil otce a matku; řekl, že přijde a že to opraví*⁹⁵). Pojem řazení potom vyjadřuje vztah mezi nezávislými větami vzniklý přiřazováním vět (nebo členů) v nějaké významové souvislosti vyjádřené nebo nevyjádřené spojovacími výrazy (*Otec čte noviny, matka vaří večeři a děti si hrají ve vedlejším pokoji; Otec čte noviny, matka vaří večeři, děti si hrají ve vedlejším pokoji; Otec čte noviny. Matka vaří večeři. Děti si hrají ve vedlejším pokoji*.⁹⁶).

Na základě tohoto členění rozlišuje souřadnost nejdříve podle toho, co je souřadně spojeno na: členskou, větnou a smíšenou, a dále podle sémantického vztahu, kterým jsou souřadné výrazy spojeny, na: koordinační, apoziční a determinační. Konkrétně takto:⁹⁷

„A. Souřadnost členská

- a) koordinační: navštívil *otce a matku*;
- b) apoziční: navštívil *Prahu, hlavní město ČSFR*;
- c) determinační:
 - ca) obousměrná: navštívil *ředitele Nováka*;
 - cb) jednosměrná: navštívili jsme *chudáka maminku*; [...]
 - cc) postupná: *nový jarní kabát*.

B. Souřadnost větná

- a) koordinační: Slíbil, *že přijde a že to opraví*;
- b) apoziční: Příhodilo se jí, *co už nikdo nepamatoval, že jí došla řeč*;
- c) determinační: To auto přijelo, *než začalo pršet, když se tak setmělo*.

C. Souřadnost smíšená

- a) koordinační: Vypravoval *o své polské vlasti, a jak přišel do Paříže*;
- b) apoziční: Po otci má jen *jedno, že opovrhuje penězi*;
- c) determinační: To auto přijelo *včera, když začalo pršet*.“

Vedle řazení se mohou v textu uplatňovat i další mezivýpovědní vztahy – podřazování a vsouvání. Podřazování je hypotaktické spojování výpovědí, a to těsnější než řazení. Vznikají tak souvětí s tzv. nepravými vedlejšími větami. Vsouvání je vkládání jedné výpovědi do výpovědi jiné. Vzniká tak „vedlejší textová linie“.

Zpravidla se poukazuje na některé problémy, které vznikají v souvislosti s vymezením hranice mezi oběma typy souvětí, a to zejména s přihlédnutím k fungování spojovacích prostředků

⁹⁵ Citováno dle: Hrbáček, J. (1974), s. 183

⁹⁶ Citováno dle: tamtéž.

⁹⁷ Hrbáček, J. (1974), s. 183 - 184

a jejich řazením ke spojovacím prostředkům parataktickým případně hypotaktickým. Běličová⁹⁸ zastává názor,⁹⁹ že jde mimo jiné právě o problém syntaktické pozice spojovacích prostředků. Je známo, že spojky nezačínají pozici žádného větného členu. Ovšem pokud jde o vlastní syntaktickou pozici z hlediska syntaktické struktury souvětí, bývá spojovací prostředek mezi vedlejší a řídicí větou považován za součást syntaktické struktury vedlejší věty, protože je na tuto větu vázán a je s ní i zpravidla přemístitelný.¹⁰⁰ Spojka, která předznamenává vztah věty vedlejší k větě řídicí, se přemísťuje společně s větou vedlejší. Najdeme však i typy vedlejších vět, které nejsou volně přemístitelné. Z toho plyne, že přemístitelnost / nepřemístitelnost nějakého typu vět nelze považovat za kritérium přiřaditelnosti k vedlejší větě, a tedy ani daného spojení vět k souvětí hypotaktickému nebo parataktickému. Spojovací prostředky uvádějící vztahy parataktické v zásadě pohyblivé nejsou.

Dělení souvětí na hypotaktická a parataktická se podle Běličové může opírat pouze o vzájemné vztahy vět a o jejich sdělnou / komunikativní hodnotu. Potom lze vcelku jednoznačně vymežit hypotaktický vztah mezi větami jako takový vztah, kde je vedlejší věta nejen významově, ale také strukturou vázána na jinou větu plnící vzhledem k ní funkci věty řídicí.

Proti přístupu Hrbáčka¹⁰¹ chápe souřadnost velice široce například *Mluvnice češtiny 3*, doslova uvádí: „Souřadnost vět se dá charakterizovat ve vztahu k podřazenosti jen negativně, jako vzájemná nezávislost ve struktuře souvětí.“¹⁰² Souřadnost se tak může jevit jako zbytkový vztah, kam lze zařadit vše, co nemůžeme považovat za závislost.¹⁰³

Na zvláštní druh spojkových vět upozorňuje Karlík¹⁰⁴ ve své studii týkající se vět vedlejších. Tradičně se za vedlejší věty pokládají takové věty, které obsahují podřadicí spojku, popřípadě interrogativa nebo relativa a které jsou začleněny jako součást jiné struktury. Od nich se odlišují věty se stejnými spojovacími prostředky, ale syntakticky nezačleněné (*Varoval ho, že se řízne.* → *Že se řízne!*). Z nich jsou přijímány jako věty vedlejší struktury s podřadicími spojkami, které ovšem nejsou pokládány za spojky, ale za částice. V této souvislosti se mluví o osamostatněných vedlejších větách (*Divím se, že jste si toho nevšiml.* → *Že jste si toho nevšiml!*). V kooperaci s typem intonace a s umístěním intonačního centra slouží osamostatněná vedlejší věta

⁹⁸ Srov. Běličová, H. (1985), s. 193

⁹⁹ Podobně jako Trávníček nebo Hrbáček.

¹⁰⁰ Vedlejší věta může vzhledem k větě řídicí zaujímat pozici před řídicí větou, za řídicí větou a někdy i uvnitř řídicí věty.

¹⁰¹ Viz výše

¹⁰² *Mluvnice češtiny 3* (1987), s. 447

¹⁰³ Na to upozorňuje např. Hrbáček - viz (1974)

¹⁰⁴ Viz Karlík, P.: Několik dat k analýze vedlejších vět, In: *Slavica Pragensia* 41, 2009, s. 259-271

k indikaci různých komunikačních funkcí a postojů mluvčího. Podle *Encyklopedického slovníku češtiny* lze osamostatněné věty vedlejší členit podle toho, jakou spojkou začínají, na: a) že-výpovědi (*Že jste si toho nevšiml!*), b) aby-výpovědi (*Abych neprodal chalupu na Vysočině!*), c) když-výpovědi (*Když on se neučí!*), d) jako by-výpovědi (*Jako by nás neviděl!*), e) kdyby-výpovědi (*Kdyby ses raději učil!*).¹⁰⁵ Vyjadřují například podiv mluvčího, často indikaci „výtky“, silné přesvědčení mluvčího (vysoký stupeň jistoty) nebo se jich využívá jako otázek ověřovacích.

„Parataktické (souřadící) spojky ve své velké většině slouží jak spojování vět, tak i spojování jednotlivých výrazů, popř. i připojování samostatnějších větných částí (různých dodatečných vyjádření apod.). Vnitrovětně lze sice v zásadě užít všech parataktických spojek, v praxi se však všechny neuplatňují. Naopak jsou některé parataktické spojky (a spojkové výrazy) omezeny víceméně jen na užívání vnitrovětně v několikanásobných větných členech: *jakož i, jak – tak (i), i – i*.

Hypotaktické (podřadící) spojky v zásadě spojují pouze věty, s výjimkou dvou případů: jednak jde o srovnávací (komparační) spojky – *jako, než* a další, které spojují jak věty, tak i jednotlivé výrazy, jednak o spojky a spojkové výrazy přípustkové (*ačkoliv/i když/přestože/třebaže*) a příčinnou spojku *protože*, které vedle hypotaktického spojování vět vyjadřují koordinační vztahy vnitrovětné.¹⁰⁶

„Parataxi rozumíme takový způsob spojení vět, při kterém se žádná z vět nezačleňuje do jiné věty jako její větný člen. Věty si v něm zachovávají výpovědní povahu (každá z nich má zpravidla samostatnou komunikační funkci): *Já tam tedy půjdu, ale bude mi to něco platné?* Paratakticky bývají spojeny především věty, jejichž obsahy jsou na sobě významově nezávislé, ale existuje mezi nimi významový poměr.

Hypotaxi rozumíme takový způsob spojení vět, při kterém se jedna věta začleňuje do jiné věty jako její větný člen: *Jestliže budeš souhlasit, půjčím mu to* (věta „jestliže budeš souhlasit“ je příslovečným určením podmínky). Začleněná věta ztrácí svou výpovědní povahu, a proto může být často nominalizována, např. infinitivem, dějovým substantivem, dějovým adjektivem apod.: *S tvým souhlasem mu to půjčím.*¹⁰⁷

¹⁰⁵ Citace dle: Encyklopedický slovník češtiny (2002), s. 298

¹⁰⁶ Mluvnice češtiny 2 (1986), s. 217n

¹⁰⁷ Příruční mluvnice češtiny (1995), s. 555

Pokud jde o podřadící spojky, zastávají rozdílná stanoviska například Hrbáček a Bauer. Hrbáček¹⁰⁸ se domnívá, že podřadící spojky mohou být buď prostředkem vyjadřování vztahu syntaktické závislosti, nebo naopak prostředkem vyjádření určitých typů sémantických vztahů mezi větami; ty sekundárně signalizují i syntaktickou závislost. Spojka *že* má neurčitý, všeobecný, až nulový význam, a právě proto může převážně fungovat jako prostředek pouhé syntaktické závislosti.

Naproti tomu Bauer¹⁰⁹ tvrdí, že i spojky typu *že, aby, jak* apod. s sebou nesou určité „významy“, které bezprostředně s funkcí prostředku jakožto signalizátoru syntaktické závislosti nesouvisejí.

Toto tvrzení podporuje i *Mluvnice češtiny 2*,¹¹⁰ podle které jsou spojka *a* a spojka *že* (zčásti také *aby*, ne ovšem ve významu účelovém) významově nespecifikovatelné: pouze spjují výrazy a věty a vyjadřují rovnocennost spojovaných útvarů nebo dominovanost věty vedlejší. Ostatní spojky jsou více nebo méně specifikované.

Spojka *že* může uvozovat jak vedlejší věty obsahové, tak různé typy vět příslovečných, ale sama zde příslušné příslovečné významy nevyjadřuje, a proto se často spojuje s odkazovacím výrazem, ten je naopak ve vedlejších větách obsahových užíván jen výjimečně. Jestliže je jí užito jako prostředku uvozujícího vedlejší větu příslovečnou, mají tyto věty vždy platnost nějakého tvrzení. Proto mohou věty s *že* vyjadřovat děj, který je výsledkem jiného děje (věty účinkové), který pomáhá uskutečnit jiný děj (věty prostředkové) nebo jiný děj vyvolává (věty příčinné). Obecným významem spojky *že* je tedy podle Bauera význam modální zaměřenosti (konstatování, oznámení).¹¹¹

Rozhodující pro rozlišení souvětí souřadného a podřadného je mluvnický vztah vět v souvětí. V některých případech se však může vyskytnout asymetrie významové a výrazové stránky, tzn. vztah koordinace je vyjádřen hypotaktickými spojkami a naopak. Šmilauer proto rozlišuje koordinaci a determinaci jako vztahy významové, v nichž jde o obsah, a parataxi s hypotaxí jako vztahy mluvnické, kde jde o formu.¹¹²

Již Gebauer¹¹³ nepokládal každé spojení vět vedlejších s větami hlavními za souvětí podřadné. Převládl ale přístup, podle kterého je souvětí souřadné spojení jen vět hlavních, souvětí

¹⁰⁸ Hrbáček, J. (1967), s. 139

¹⁰⁹ Bauer, J. (1967), s. 27 - 36

¹¹⁰ Srov. *Mluvnice češtiny 2* (1986), s. 216

¹¹¹ Srov. Hošnová, E. (2005), s. 25

¹¹² Srov. Šmilauer, V. (1966), s. 49

¹¹³ Citováno dle: Svoboda, K. (1972), s. 39

podřadné je každé souvětí obsahující (kromě hlavních vět) alespoň jednu větu vedlejší.¹¹⁴ Prvním, kdo opustil toto pojetí, byl Kopečný,¹¹⁵ podle kterého je souvětí souřadné takové souvětí, kde jsou alespoň dvě věty hlavní (na přítomnosti vět vedlejších nezáleží, protože se přimknou ke svým příslušným hlavním větám jako jejich skladebné členy), tedy souvětí s koordinačním poměrem mezi hlavními větami (kde je víc než jedna samostatná predikace). Souvětí podřadné je potom takové, kde je jen jedna věta hlavní, a ostatní jsou vedlejší (podle Kopečného souvětí s jedinou samostatnou predikací).¹¹⁶

Podobně jako Kopečný chápou souvětí souřadné a souvětí podřadné také Bauer – Grepl¹¹⁷ s tím, že základní „kostrou“ souvětí souřadného je spojení vět hlavních.

Tři základní typy podřadného souvětí vymezil Hrbáček¹¹⁸ s tím, že první dva jsou založeny na vztahu závislosti, v třetím je vedle závislosti také vztah souřadnosti:

1. souvětí s „řetězovou“ stavbou, které v nejjednodušší podobě je spojením věty hlavní s větou vedlejší – tento způsob spojení může být lineárně rozvíjen, a tím vzniká souvětí kvantitativně rozšířené (s řetězovou stavbou).
2. Souvětí s dvěma větami vedlejšími, jež rozvíjejí hlavní větu samostatně a na sobě nezávisle – o zařazení souvětí k tomuto typu musí rozhodnout způsob spojení vět, nikoli větosled.
3. Podřadné souvětí s vedlejší větou několikanásobnou – do struktury podřadného souvětí vstupuje souvětí souřadné jako jeho složka.

Podobně Hrbáček rozlišil typy souvětí souřadného:

1. souvětí složené z vět jednoduchých (nerozvitých jinými větami).
2. Souvětí, v němž se souřadně spojují věty rozvité s nerozvitými.
3. Souvětí s větami souřadně spojenými, jež jsou společně rozvity větou vedlejší – závislou větou bývá vedlejší věta příslovečná, která jako slabě závislá může záviset současně na několika větách. Může vyjadřovat různé okolnosti, za nichž se uskutečňuje řada dějů vyjádřených souřadně spojenými větami nezávislými.

¹¹⁴ Srov. např. Fr. Trávníček, Vl. Šmilauer, J. Ružička

¹¹⁵ Citováno dle: Svoboda, K. (1972), s. 39

¹¹⁶ Vymezení Kopečného proti Trávníčkovému považuje za teoreticky správnější např. Hrbáček. Srov. Hrbáček, J. (1965)

¹¹⁷ Bauer, J. - Grepl, M. (1965)

¹¹⁸ Hrbáček, J. (1965), s. 31n

Hrbáček upozorňuje, že oba vztahy, souřadnost i podřadnost, mohou být kvantitativně rozšiřovány, takže řetězce souřadně nebo podřadně spojených vět lze lineárně rozvíjet, aniž se typ souvětí změní. Je zřejmé, že se Hrbáček touto klasifikací zaměřil spíše na tzv. složité souvětí.

Podle Šmilauera¹¹⁹ je souvětí s jednou hlavní větou podřadné, s dvěma nebo více hlavními větami souřadné. Souvětí aspoň s jednou větou vedlejší je tedy podřadné a souřadné souvětí se skládá jen z vět hlavních.¹²⁰

Svoboda¹²¹ tento stav pokládá za důsledek toho, že se souřadnost a podřadnost určují vlastně jen podle počtu hlavních vět. Přítomnost věty vedlejší se bere v úvahu pouze v případech, kdy je v souvětí jedna věta hlavní. V případech, kdy je v souvětí hlavních vět více než pouze jedna, se při stanovení základní souvětě stavby k vedlejším větám nepřihlíží. Svoboda vidí východisko v tom, že souvětí souřadné by bylo takové souvětí, které lze rozdělit alespoň na dvě složky (dílčí konstrukce, tj. větu a dílčí souvětí, nebo dvě dílčí souvětí, popř. více dílčích souvětí), mezi kterými by byl vztah souřadnosti. Souvětí podřadné potom nelze rozdělit na dvě souvětě složky (dílčí konstrukce), mezi nimiž by byl vztah souřadnosti.

Daneš¹²² nazývá spojení souřadné, kdy věta není degradována na větný člen jiné věty a nelze ji tedy nominalizovat, výpovědí několikanásobnou.

Autoři *Slovanského souvětí*¹²³ uvádějí, že kritériem pro dělení souvětí na hypotaktická/parataktická může být pouze vzájemný vztah vět a jejich sdělná hodnota. Při hypotaktickém vztahu je věta vedlejší nějak vázaná na syntaktickou pozici v rámci věty řídící. Při parataktickém vztahu je strukturní vázanost vět na sebe vzájemná, tj. obě (či více) věty jsou integrovány v celek, který je uvnitř strukturovaný, ale zachovávají přitom víceméně samostatnou komunikativní hodnotu každého komponentu. Hypotaktický/parataktický charakter souvětí tedy vyplývá z rozdílu jeho strukturovanosti. Ta je vlastní paraxi i hypotaxi. Hypotaktický vztah je však budován na vztahu determinace (věta vedlejší neplní samostatnou komunikativní funkci, ale klesá na rovinu větného členu), kdežto parataktický vztah je blízký koordinaci, i když se s ní nekryje.

¹¹⁹ Šmilauer, V. (1966)

¹²⁰ Srov. Svoboda, K. (1972)

¹²¹ Svoboda, K. (1972), s. 40

¹²² Srov. Daneš, Fr. (1985)

¹²³ Běličová, H. - Sedláček, J. (1990), s. 8

1.3.2.1. Složité souvětí

S problematikou parataxe a hypotaxe bezprostředně souvisejí jednotlivá pojetí tzv. složitého souvětí. Jde o útvar, který je popisován na základě vztahů parataxe a hypotaxe, případně na základě počtu vět v souvětí.

U nás se o složité souvětí na základě vzrůstajícího zájmu slovenských lingvistů¹²⁴ zajímal už v 50. letech zejména Hrbáček¹²⁵ vedle Svobody.¹²⁶ První vymezení tzv. složitého souvětí u nás ovšem podal Trávníček.

Trávníček¹²⁷ rozlišuje v rámci souvětí podřadného souvětí jednoduchá a složitá. Jednoduchým podřadným souvětím rozumí souvětí, „*kde je vedle jedné hlavní věty jedna vedlejší věta*“. Naproti tomu za složité považuje souvětí „*skládající se v různém seskupení ze dvou nebo i z více vět hlavních nebo vedlejších*“. To znamená, že všechna složitá souvětí jsou souvětí podřadná.

Existuje zhruba trojí vymezení složitého souvětí (Hrbáček¹²⁸): a) *kvantitativní* – za složité souvětí se považuje souvětí, které obsahuje více než dvě věty; b) *kvalitativní* – složité souvětí je souvětí smíšené, v němž je zastoupen jak syntaktický vztah souřadnosti, tak syntaktický vztah podřadnosti, to znamená, že souvětí vybudované pouze na jednom vztahu – buď souřadnosti, nebo podřadnosti – bez ohledu na počet vět se považuje za jednoduché; c) vymezení *kvantitativně kvalitativní* – vychází z minimálního počtu 3 vět.

Pojetí kvalitativní chce vidět v složitém souvětí zvláštní, třetí syntaktický souvětý útvar, který je odlišný jak od souvětí souřadného, tak podřadného. Souvětí souřadné je podle tohoto pojetí vybudováno pouze na vztahu souřadnosti, souvětí podřadné pouze na vztahu podřadnosti (závislosti) a souvětí složité na obou těchto vztazích zároveň.

Při analýze souvětí se dnes uplatňují dva přístupy:

4. Vychází se z *vlastností lexikálních spojovacích prostředků* (konektorů), jimiž jsou větné propozice spojeny. U nás se o takovou klasifikaci originálním způsobem pokusil Svoboda.¹²⁹ Vyložil všechny souvěté struktury, rozlišuje věty spojkové, částicové, příslovcové, vztažné a jiné. V pracích mladších autorů se prosadila redukce na souvětí se spojkou a souvětí s relativem. Při analýze spojkových spojení vět se dnes víceméně zpravidla vychází z toho,

¹²⁴ Slovenské práce z období 1954 – 1964 cituje Josef Hrbáček v SaS 26, 1965, s. 27, pozn. 3.

¹²⁵ Hrbáček, J. (1965)

¹²⁶ Svoboda, K. (1965), s. 35 - 44

¹²⁷ Trávníček, F. (II, 1949), s. 723

¹²⁸ Srov. Hrbáček, J. (1965)

¹²⁹ Svoboda, K. (1972)

že význam spojek přirozeného jazyka je založen na významu spojek logických (junktory) a liší se od nich tím, že obsahuje navíc další momenty. Jednotlivé dnes vlivné koncepce jsou rozdílné především v tom, jak vykládají poměr mezi logickou (extenzionální, pravdivostněhodnotovou) a komunikační (obsahovou a pragmatickou) složkou jejich významu.

5. Vychází se z *mezipropozičních vztahů* a z kombinatoriky spojených propozic. Předpoklady k takovému výkladu vytvořil u nás (i na základě poznání historického vývoje) Bauer¹³⁰ a teoreticky ho zdůvodnili a propracovali Daneš¹³¹ a Grepl.¹³² Systematicky je toto v podstatě sémantické hledisko uplatněno ve *Skladbě spisovné češtiny* Grepla a Karlíka (1986) a v *Mluvnici češtiny III* (1987).

1.3.2.2. Kvalitativní hledisko

Přes odlišný přístup se pojetí složitého souvětí a jeho klasifikace doplňují mnohými shodnými zjištěními a postřehy. Největší rozdíly najdeme mezi jednotlivými vymezeními jednoduchého a složitého souvětí.

V jazykových projevech se častěji než s výpověďmi holými setkáme s výpověďmi, které mají podobu vět rozvitých. Většinou v nich jde nejen o rozvití prvního stupně, ale i o rozvití 2. a 3. stupně, komplikované ještě užitím několikanásobných větných členů. Při syntaktickém rozboru bychom si proto měli stanovit hierarchii vztahů. Bauer¹³³ považuje za východisko pro poznání souvětí výklady o tzv. jednoduchém souvětí v našich mluvnicích, podobně jako jsou výklady o syntaktických vztazích a větných členech východiskem při výkladu stavby jednoduché věty.

Ve výpovědích, které mají povahu souvětí, převládají útvary složité skládající se z většího počtu vět, nad souvětími dvojčlennými. Analýzou zde ovšem docházíme k jednoduchým souvětím, která tvoří spojení vět buď jedním vztahem koordinačním, nebo spojení dvou vět vztahem subordinacním. Jen v rámci těchto jednoduchých struktur abstrahovaných z různě složitých výpovědí můžeme zkoumat povahu a způsoby vyjádření vztahů mezi větami v souvětí. A to je právě důvod, proč, jak tvrdí Bauer, vycházet z výkladů o souvětí jednoduchém.

¹³⁰ Bauer, J. (1960)

¹³¹ Daneš, F. (1977)

¹³² Grepl, M. (1977/78)

¹³³ Srov. Bauer, J. (1966)

Složitých spojení vět, která lze teoreticky vytvořit z kombinací základních souvětých typů, je bezpočtu, stejně jako reálně existujících složitých souvětých útvarů. Samozřejmě nemůžeme ve všech vidět zvláštní typy složitého souvětí. Základní typ je vytvářen pouze nutnými konstitutivními prvky. Při popisu syntaktické stavby věty se zachytí vedle schémat základních větých typů, která nejsou početně příliš rozsáhlá, i možnosti jejich rozvíjení a rozšíření prvky fakultativními.

U složitého souvětí je třeba za základní typy považovat jen ta spojení vět, která různým způsobem překračují meze souvětí jednoduchého a zároveň mohou být základem pro tvorbu útvarů složitějších, ale nejsou přitom rozložitelná na spojení dvou souvětí. Složitější útvary lze z těchto základních typů odvodit jejich různým dalším rozvíjením a kombinováním. Základní typy složitého souvětí v pojetí Bauerově tedy představují pouze typy nejjednodušších derivací jednoduchého souvětí. Musíme proto zachytit všechny postupy, na jejichž základě vzniká z jednoduchého souvětí souvětí složitá, ale bez dalších rozvíjení nebo rozšíření těchto výchozích útvarů.

Bauer považuje kvantitativní hledisko charakterizování složitého souvětí pouze za pomocné. Podmínka alespoň tří vět v souvětí je zde jen předpokladem, aby mohlo jít o složitá souvětí, ale to podle něj k určení složitého souvětí nestačí. Je zastáncem názoru, že bychom jako atribut složitého souvětí měli stanovit aspoň oba základní syntaktické vztahy mezi spojenými větami – koordinační i subordinační – v jednom souvětém útvaru, tím by se vyloučily ze složitého souvětí i velmi komplikované útvary, v nichž se uplatňují různé druhy buď jen vztahu koordinačního, nebo jen vztahu subordinačního. Nikoli tedy kombinace obou základních vztahů.

Při stanovení hranice mezi jednoduchým a složitým souvětím je rozhodujícím kritériem přítomnost jen jediného druhu syntaktického vztahu nebo více druhů syntaktických vztahů v souvětém útvaru, nikoli počet vět. Tzn. že „jednoduché souvětí je spojení vět jediným významově syntaktickým vztahem; [...] Složitá souvětí je spojení vět spjatých více než jedním významově syntaktickým vztahem, [...]“.¹³⁴ Ve složitém souvětí může jít buď o různé druhy vztahu koordinačního, nebo různé vztahy subordinační, anebo zároveň o některý vztah koordinační i některý vztah subordinační. V souvětí musí být spojeny alespoň tři věty, aby se mohly realizovat alespoň dva vztahy mezi větami.

Z Bauerova vymezení vyplývá, že ve složitém souvětí vidí sice svérázný syntaktický útvar, ale

¹³⁴ Bauer, J. (1966), s. 292

nikoli už strukturu primární, neodvozenou. Tou je pro něj souvětí jednoduché. Pro klasifikaci složitějšího souvětí jsou potom rozhodující dva faktory:

4. povaha jednoduchého souvětí, které je pro nás výchozím útvarem;
5. způsob derivace, kterým se dostáváme k základním, nejjednodušším typům složitějšího souvětí.

Na základě těchto dvou faktorů dospějeme k jakési soustavě bazových struktur složitějšího souvětí, od kterých lze odvodit další derivací nebo kombinacemi derivačních postupů všechny reálně nebo i potenciálně existující složitější souvětí útvary.

Bauer vychází při klasifikaci typů složitějšího souvětí ze souvětí souřadného nebo podřadného, kdy se základní derivace uskutečňuje připojením další věty hlavní nebo vedlejší, která může být do stavby souvětí začleněna různým způsobem. Dále navazující složitější sekundární derivované útvary vznikají začleněním dalších hlavních nebo vedlejších vět do základní struktury složitějšího souvětí nebo spojením celých souvětí struktur.

Bauerova klasifikace vypadá následovně:¹³⁵

I. Východiskem je jednoduché souvětí souřadné: $H_1 - H_2$.¹³⁶

- Derivace se uskuteční připojením další věty hlavní; musí však být připojena jiným druhem koordinačního vztahu, než je v jednoduchém souvětí ($H_1 + H_2 \times H_3$ apod.). Jde o to, aby to byly vztahy různé, na druhých vztahu zde nezáleží. Jde o 3 různé případy:
 - a) první druh vztahu se realizuje mezi H_1 a H_2 , druhý mezi H_2 a H_3 , tedy $H_1 - H_2 - H_3$;
 - b) první druh vztahu se realizuje mezi H_1 a H_2 , druhý mezi oběma těmito větami dohromady a větou třetí, tedy $(H_1 - H_2) - H_3$;
 - c) jedním druhem vztahu je spjata H_1 s oběma dalšími větami dohromady a mezi těmi je jiný druh vztahu: $H_1 - (H_2 - H_3)$.

Další derivace zde vznikají například připojením další hlavní věty (nebo hlavních vět), spojením celých jednoduchých souvětí apod.

2. Základní derivace se uskuteční připojením věty vedlejší, která determinuje:

- a) jednu z vět hlavních: $H_1 - H_2 \rightarrow V$;
- b) obě souřadně spojené věty hlavní zároveň: $(H_1 - H_2) \rightarrow V$;
- c) + každá ze souřadně spojených vět je rozvíta větou vedlejší: $(H_1 \rightarrow V_1) - (H_2 \rightarrow V_2)$.

¹³⁵ Bauer, J. (1966), s. 292n

¹³⁶ Ve schématech užíváme symboly: H s číselným indexem pro věty hlavní, V pro věty vedlejší. Vztah koordinační označujeme čarou mezi symboly, například $H_1 - H_2$; vztah subordináční naznačujeme šipkou \rightarrow od věty řídicí k větě řízené, například $H \rightarrow V$. Dále, je-li to třeba, rozlišujeme druhy koordinačního vztahu, a to + slučovací, x odporovací atd.

Složitější derivace vznikají například dalším rozvitím jedné z hlavních vět druhou větou vedlejší, rozvitím obou spojených hlavních vět různými větami vedlejšími, determinací vedlejší věty další větou vedlejší, rozvitím vícečlenného nebo složitého souřadného souvětí některým z uvedených způsobů.

II. Východiskem je jednoduché souvětí podřadné $H \rightarrow V$.

1. Derivace se uskuteční připojením další věty vedlejší, která:

a) determinuje větu hlavní bez vztahu k první větě vedlejší: $V1 \leftarrow H \rightarrow V2$;

b) determinuje větu hlavní a je s první větou vedlejší ve vztahu koordinačním (dvojnásobná vedlejší věta): $H \rightarrow (V1 - V2)$;

c) determinuje první větu vedlejší: $H \rightarrow V1 \rightarrow V2$; zde jsou možné různé větosledné varianty, při nichž dochází i k tzv. různovětnému kladení spojek (záležitost kontextového členění souvětí).

Další derivace vznikají například připojením většího počtu vedlejších vět, které mohou vytvářet různé kombinace uvedených základních vztahů, rozvíjením celého souřadného souvětí, kombinacemi jednotlivých základních typů.

2. Derivace se uskuteční připojením další věty hlavní, která je v koordinačním vztahu k celému podřadnému souvětí: $(H1 \rightarrow V) - H2$.

Poněkud zjednodušenou podobu dělení základních typů složitého souvětí uplatnil Bauer ve *Skladbě spisovné češtiny*.¹³⁷

1.3.2.3. Kvantitativní hledisko

Svoji klasifikací a zejména vedením hranice mezi souvětím jednoduchým a souvětím složitým se Bauer liší od druhého proudu zastávajícího tzv. kvantitativní hledisko. Za složitě považují souvětí v případě, že se skládá z více než 3 vět, Svoboda, Štěpán, Mika a Hrbáček.

Podle Svobody¹³⁸ není vhodné přijmout za základní atribut dělení složených souvětí¹³⁹

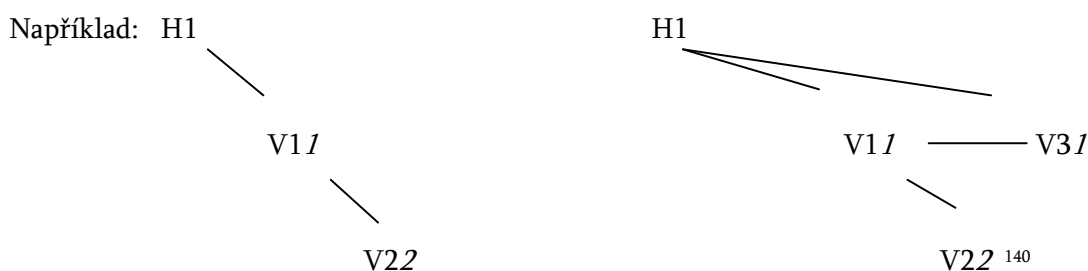
¹³⁷ Bauer, J. 1. vydání (1964), s. 417 – 424; 2. vydání (1965), s. 233 - 236

¹³⁸ Srov. Svoboda, K. (1965)

¹³⁹ K. Svoboda užil termín *složené souvětí* podle G. Počtové a Fr. Kočiše. Domnívá se, že je vhodnější proto,

přítomnost a nepřítomnost obou syntaktických vztahů a jejich počet z těchto důvodů:

1. opomíjí vyloženou izomorfii struktur jednoduchých a složitých souvětí,
2. obecné hledisko, tzn. zřetel k celkové struktuře složitého souvětí, podřazuje hledisku zvláštnímu, tzn. zřeteli k tomu, zda jsou v souvětí syntaktické vztahy pouze jednoho druhu nebo obou druhů. To se projevuje tím,
 - a) že se do stejné skupiny řadí zcela rozdílné struktury ($H1 - H2 - H3$ a $H1 \rightarrow V1 \rightarrow V2$),
 - b) že naopak jiné souvětěné typy jsou od sebe odděleny bez přihlédnutí k tomu, že mají podstatnou vlastnost společnou.

Tato dvě souvětí se sice liší tím, že v prvním je H1 rozvíjena pouze jednou větou V1, kdežto ve druhém souvětí je H1 rozvíjena dvěma V1, ve vztahu souřadnosti, ale obě souvětí mají společně to, že je nelze rozdělit na dvě části, mezi nimiž by byl vztah souřadnosti.

3. Souvětí rovnorodá¹⁴¹ vytvářejí jen málo typů a variant, naproti tomu souvětí různorodých je mnoho typů s množstvím variant.

Základní vlastností souvětěných struktur je podle Svobody rozdělitelnost nebo nerozdělitelnost souvětí na dvě části. Souvětí souřadná lze rozdělit na dvě nebo více částí, mezi nimiž je vztah souřadnosti, kdežto souvětí podřadná takto rozdělit nelze. Každou část tvoří buď jedna věta hlavní, nebo podřadné spojení několika vět, jehož syntaktickým základem je jedna věta hlavní nebo několik vět hlavních. Podobně také souvětí jednoduché souřadné lze rozdělit na dvě věty, mezi nimiž je vztah souřadnosti, na rozdíl od jednoduchého souvětí podřadného, které takto rozdělit nelze. Mezi souvětím jednoduchým a souvětím složitým tedy existuje vztah izomorfismu.

Se zřetelem k tomu se složitá souvětí dělí na dvě velké skupiny A a B. Skupina A zahrnuje

že adjektivum *složené* v sobě nezahrnuje nutně význam složitosti, ale nevylučuje ho.

V této práci ovšem budeme dále užívat termínu *složitě souvětí*.

¹⁴⁰ Menším číslem v kurzivě se zde označuje stupeň závislosti dané věty.

¹⁴¹ L. Dvonč rozlišuje souvětí *rovnorodé*, ve kterém je mezi větami pouze jeden vztah, vztah souřadnosti nebo podřadnosti, a souvětí *různorodé*, tvořené oběma vztahy.

souvětí, která nelze rozdělit na dvě části, mezi nimiž by byl vztah souřadnosti, tj. patří sem souvětí podřadná. Do skupiny B patří souvětí, která lze rozdělit na dvě části, mezi nimiž je vztah souřadnosti, tj. patří sem souvětí souřadná.

Svoboda z uvedené vlastnosti složitého souvětí vyvozuje pravidlo. Podle něj složené souvětí vytváří buď celek komplexní či lineárně komplexní – souvětí podřadné A, nebo celek lineární či komplexně lineární – souvětí souřadné – B.

Svoboda také navrhuje postup při určování struktury složitého souvětí:

1. Stanoví se, zda jde o souřadné, či podřadné souvětí.
2. Určíme na souvětí podřadném, a) zda obsahuje jednu, či více hlavních vět, b) jestliže obsahuje více než jednu větu hlavní, určíme, zda jsou rozvity společně jednou větou vedlejší, či více větami vedlejšími.
3. U souvětí souřadného se určí, a) zda se skládá jen z vět hlavních, či z vět hlavních i vedlejších, b) dále zda pouze některé věty hlavní či každá věta hlavní je základem dílčí komplexní struktury.
4. Stanovíme na souvětí souřadném i podřadném, a) zda obsahuje jednu, či více vedlejších vět 1. popř. 2. stupně závislosti, b) jestliže obsahuje více než jednu vedlejší větu 1. popř. 2. stupně závislosti, určíme, zda věty vedlejší jsou ve vztahu souřadnosti, či nejsou.
5. Stanovíme variantu souvětí typu a) podle počtu hlavních vět a vedlejších vět jednotlivých stupňů, b) podle toho, zda poloha vedlejší věty je závazně nebo zpravidla omezena na některé pozice (vlastnost typová¹⁴²), nebo zda je pozičně neomezena (vlastnost variantová).

Od Bauerova pojetí se liší přístup Hrbáčkův.¹⁴³ Bauer při rozlišování souvětí jednoduchého a složitého považuje za podstatné vycházet ze vztahů v jednoduchém souvětí, na základě kterých můžeme vyvodit vzájemné syntaktické vztahy v souvětí složitém.

Tento přístup, nutný k zjištění vztahů mezi dvojicemi vět, vede podle Hrbáčka k tomu, že skutečná souvětí struktura, která je často značně složitá, bývá uměle zjednodušována a poměr základních syntaktických vztahů, na nichž je vybudováno souvětí, se tím zkresluje. Redukování složitějších souvětí struktur způsobuje, že se oba základní syntaktické vztahy od sebe uměle izolují, a tím se mohou jevit jako rovnocenné. To znamená, že přirozeným východiskem pro

¹⁴² Vlastnost typová = podstatná vlastnost, kterou se vyznačují základní souvětí struktury a z které lze odvodit základy dělení (klasifikační vlastnosti) pro jednotlivé stupně klasifikace souvětí.

Vlastnost variantová = projevuje se v různých způsobech realizace souvětí struktury.

¹⁴³ Srov. Hrbáček, J. (1965)

zkoumání souvětých struktur, máme-li je postihnout v jejich celistvosti, jsou naopak souvětí skládající se z více než dvou vět. Přitom „*Strukturně syntaktický výzkum souvětí musí být založen na stejných principech jako výzkum jednoduché věty.*“¹⁴⁴

Při výzkumu souvětí jde v podstatě o dva podstatné úkoly: o výzkum struktury souvětí a o výzkum souvětých dvojic, přičemž výzkum souvěté struktury jako celku nemůže být nahrazen výkladem souvětých dvojic.

Vztahy souřadnosti a podřadnosti (závislosti) nevytvářejí syntaktické jednotky samostatně, ale vzájemně se doplňují, takže ani ve větě jednoduché, ani v souvětí není souřadnost a syntaktická závislost v rovnováze. Ve větě jednoduché a v souvětí podřadném je syntaktická závislost základním vztahem, v souvětí souřadném je to souřadnost. Tak tomu je i v různých typech tzv. složitého souvětí, proto musí být protiklad mezi souvětím souřadným a podřadným základním dělítkem souvětí v celém rozsahu.

Podle způsobu usouvztažnění vět v souvětí vymezuje Hrbáček tři základní typy podřadného souvětí. První dva jsou založeny na vztahu podřadnosti, ve třetím je vedle závislosti také vztah souřadnosti.¹⁴⁵

1. Souvětí s „řetězovou“ stavbou, které je v nejjednodušší podobě spojením věty hlavní s větou vedlejší. Tento způsob spojení může být lineárně rozvíjen, tím vzniká souvětí kvantitativně rozšířené (s řetězovou stavbou). Různé typy větných závislostí činí ale pevnost spojení v řetězové konstrukci nestejnou. Například při slabé, příslovečné závislosti není vždy jasné, na které větě příslovečná věta závisí. Přííslovečná věta může záviset nejen na jedné větě, nýbrž na celé souvěté dvojici.
2. Souvětí se dvěma větami vedlejšími, které rozvíjejí hlavní větu samostatně a na sobě nezávisle. O zařazení souvětí k tomuto typu musí rozhodnout způsob spojení vět, nikoli větosled (například *Spoléhal se, že přijde, i když věděl o jeho nespolehlivosti. X Oznámil, že přijde, i když bude pršet.* V prvním případě lze hlavní větu vložit mezi věty vedlejší, to svědčí o tom, že věty na sobě nezávisejí).
3. Podřadné souvětí s vedlejší větou několikanásobnou. Jde o jednu souvětou dvojici se závislou několikanásobnou větou a při rozlišování jednoduchého a složitého souvětí by vlastně tento typ neměl být ke složitému souvětí počítán. Za samostatný typ považujeme souvětí s několikanásobnou vedlejší větou zejména proto, že jeho závislá složka (několikanásobná věta)

¹⁴⁴ Hrbáček, J. (1965), s. 29

¹⁴⁵ Srov. Hrbáček, J. (1965), s. 31

má stejnou strukturu jako souřadné souvětí. Je proto typem, kde do struktury podřadného souvětí vstupuje souvětí souřadné jako jeho složka.

Při stanovení základních typů souřadného složitého souvětí je třeba přihlížet k tomu, které věty jsou rozvité a jakým způsobem. Věty mohou být rozvity vedlejšími větami samostatně, a to tak, že a) jsou rozvity všechny nebo b) že některé jsou rozvity, jiné ne nebo c) jsou všechny věty rozvity společně jednou větou vedlejší. V souřadném složitém souvětí mají rozvité věty strukturu podřadného souvětí, a to některého výše uvedeného základního typu, nebo jejich kombinace. Podřadné souvětí tedy může vstupovat do souvětí souřadného jako jeho složka. Jen takto je možné, aby se kombinovala souřadnost s podřadností (závislostí). Hrbáček tedy rozlišuje tyto typy souřadného souvětí:

1. Souvětí složené z vět jednoduchých (nerozvitých jinými větami).
- 2a. Souvětí s větami souřadně spojenými, které jsou rozvity všechny.
- 2b. Souvětí, v němž se souřadně spojují věty rozvité s nerozvitými. U tohoto typu lze vynechat větu vedlejší a hlavní věty spojit samostatně v souřadné souvětí.
- 2c. Souvětí s větami souřadně spojenými, které jsou společně rozvity větou vedlejší. Závislou větou bývá vedlejší věta příslovečná, která může záviset současně na několika větech. Může vyjadřovat různé okolnosti, za nichž se uskutečňuje řada dějů vyjádřených nezávislými souřadně spojenými větami.

V jazykové praxi se běžně setkáváme s velkým množstvím různých kombinací základních typů. Ať jde o sebesložitější souvětí, jeho základní struktura je vždy buď podřadná, nebo souřadná. Důsledkem nerovnocenného a komplementárního poměru vztahů souřadnosti a závislosti v souvětí je nutno vycházet při strukturně syntaktické klasifikaci souvětí ze základní dichotomie, a to bez ohledu na kvantitativní složitost souvětí. Složitost konstrukcí lze redukovat na několik základních konstrukčních typů. Ty se potom mohou různým způsobem kombinovat a rozvíjet.

Mezi snahami o vytvoření klasifikace složitého souvětí v češtině se objevuje i specifický přístup Štěpána,¹⁴⁶ který se pokusil o dynamický popis. Jeho cílem je naznačit vlastnosti (rysy) složitého souvětí a tím jistým způsobem specifikovat pojem složité souvětí. Také chce zjistit vztahy mezi jednotlivými konstrukcemi složitého souvětí, a tak podat jednu z možných klasifikací.

¹⁴⁶ Srov. Štěpán, J. (1968)

Za složité souvětí považuje Štěpán takový větný celek, který obsahuje věty tři nebo i více, vychází tedy ze širokého pojetí rozsahu pojmu složité souvětí. Při vymezení tohoto pojmu vychází z toho, že není třeba pouze jeden rys, ale že potřebujeme celý komplex rysů.

Práce zabývající se složitým souvětím většinou vymezují jeho typy (varianty). Méně často jsou popisována a vykládána složitá souvětí, která jsou podkladem pro stanovení typů složitého souvětí. Jedná se vlastně o varianty typů složitého souvětí a podle Štěpána je nazveme konstrukce složitého souvětí. Každá konstrukce má svou mluvnickou stavbu a výstavbu významovou, je prvkem přirozeného jazyka. Konstrukce složitého souvětí můžeme zobrazit vzorci, které jsou prvky formalizovaného jazyka. Každý vzorec musí ovšem zobrazovat více než jednu konstrukci složitého souvětí, je tedy zobecněním určitého počtu konstrukcí. S těmito termíny, tedy konstrukce složitého souvětí a vzorec složitého souvětí, pracujeme v tzv. dynamickém popisu složitého souvětí.

Dynamický popis má pět etap, které na sebe navazují a jejichž pořadí je závazné. Pokusíme se vymezit jednotlivé rysy a na jejich základě klasifikovat konstrukce a vzorce složitého souvětí v rámci pěti etap dynamického popisu:

1. etapa – zjištění počtu vět v konstrukci složitého souvětí. Jde o nezávaznější rys; na jeho základě se rozlišuje souvětí jednoduché (dvě věty) a souvětí složité (tři i více vět).
2. etapa – rozlišení vět na věty hlavní a vedlejší. Můžeme zjistit ještě další vztahy mezi větami v souvětí.
3. etapa – určení potenciality závislosti vedlejších vět. To znamená v kombinatorickém systému vzorců zjišťovat rozsah gravitačního pole. Třetím rysem je tedy zjištění rozsahu gravitačního pole.¹⁴⁷
4. etapa – zjišťování syntaktických vztahů podřadnosti a souřadnosti v konstrukcích a vzorcích složitého souvětí.
5. etapa – konkretizace a specifikace určených mezivětných syntaktických vztahů souřadnost – podřadnost v konstrukcích složitého souvětí z hlediska větné kompaktnosti.

Rozdělením do jednotlivých etap se naznačuje, že kromě syntaktických vztahů mezi větami ve složitém souvětí existují ještě vztahy další, například kompaktnost.

¹⁴⁷ Termín *gravitační pole* užíváme v kombinatorickém systému vzorců (gravitační pole je konstituováno gravitací vět hlavních x k větám vedlejšími y). Posouváme význam pojmu mluvnická závislost, rozšiřujeme ho i o případy v přirozeném jazyce neexistující. Proto označujeme „závislost“ symbolu y na symbolu x termínem *gravitace*.

Daneš¹⁴⁸ v souvislosti se souvětím složitým užívá neví, proč se pozn. Přecíslovala??termínu bloky (nebo panely) vět. Vychází z toho, že rozvíjecí pravidla mají rekurzivní povahu. Z toho vyplývá, že je lze aplikovat i několikrát v jedné větě. Tím vznikají bohatě rozvitě větné členy i z toho, že věty vedlejší, tedy věty začleněné do věty nadřazené, je podle Daneše třeba považovat za vyjádření některých větných členů nadřazené věty. Při výkladu složitých souvětí ovšem nevystačíme se dvěma úrovněmi rozboru – úrovní souvětí a úrovní jednotlivých jednoduchých vět tohoto souvětí. Je třeba pracovat i s útvary, které stojí uprostřed, tedy právě se zmíněnými bloky (nebo panely) vět. Tyto útvary nemají povahu běžného souvětí, tzn. nejsou uzavřenými gramatickými celky s funkcí minimálního komunikátu (výpovědi).

Rekuzivní charakter rozvíjení větných členů, a tím vlastně i vícestupňovost (hierarchie) syntaktické struktury jsou, jak se domnívá Daneš, v našich mluvnicích málo respektovány.¹⁴⁹

Nejvhodnějším východiskem se Danešovi jeví budovat nauku o souvětí zejména na kombinaci dvou vztahů při spojování souvětí – parataxi a hypotaxi, na principu rekuzivnosti, tedy na hierarchické stavbě těchto útvarů a dále na souvětých typech založených na těchto kombinacích, tzn. na vzorcích souvětých výpovědí.¹⁵⁰

Nemůžeme opomenout přístup *Mluvnice češtiny 3*, tzv. akademické.¹⁵¹ Autoři zde pracují v souvislosti se souvětím podřadným s termínem rekuzivní charakter výstavby.¹⁵² Znamená to, že do vět prvního stupně závislosti (podřazenosti) mohou být začleněny další vedlejší věty, tj. vedlejší věty druhého stupně závislosti atd. Právě počet stupňů podřazenosti ve strukturní složitosti podřadného souvětí je jedním z nejdůležitějších parametrů. Začleňování vedlejších vět se neděje jen stupňovitě, ale do jedné věty může být začleněno více vět a tyto věty buď nejsou, nebo jsou ve vzájemných syntaktických vztazích. Proto je třeba analyzovat nejprve možné struktury jednoho stupně podřazenosti.

Struktury prvního stupně podřazenosti určuje počet vedlejších vět a jejich vzájemný vztah.

Ve struktuře podřadného souvětí (s více než jedním stupněm podřazenosti) rekuzivní princip znamená, že se typy konstrukcí prvního stupně závislosti mohou na dalších stupních opakovat, takže dochází ve strukturách složitějších souvětí k nekonečnému množství kombinací.

¹⁴⁸ Srov. Daneš, F. (1985)

¹⁴⁹ Např. Havránek, B. - Jedlička, A. (1988), § 177, 179

¹⁵⁰ Podobně už Hrbáček, J. (1965)

¹⁵¹ Srov. *Mluvnice češtiny 3* (1987)

¹⁵² Podobně například Daneš, F. (1985), s. 119n

Strukturní složitost podřadného souvětí určují faktory jako počet bloků a vět nespojených koordinačně nebo subordinálně s jinými větami, rozvětvenost struktur v blocích, hloubka bloků, pestrost bloků apod. Mezi jednoduchým a složitým souvětím není přesná hranice.

Ve složitějších podřadných souvětích vede rekurzivnost k tvoření víceúrovňových bloků vedlejších vět. Blok vět představuje jeden větný člen, který je obsazen skupinou vět, která jako celek obsazuje nějaké místo větného vzorce. Bloky mohou rozvíjet souvětí strukturu buď pouze „do hloubky“, nebo „do hloubky i do šířky“.

Při rozvíjení „do hloubky“ vzniká blok vět postupně (řetězově) závislých, začleněných do sebe, kterým jako celek dominuje některý člen věty hlavní.

Při rozvíjení „do hloubky i do šířky“ jsou v blocích i spojení adordinační i spojení paratakticky vyjádřené koordinace.

Souvětí souřadné může mít strukturu ještě složitější než souvětí podřadné. To proto, že i nejsložitější struktury podřadného souvětí se mohou stát komponentem souřadného souvětí.

Například i Grepl a Karlík¹⁵³ považují za složité souvětí to, které má více než 3 věty. Podávají charakteristiku pouze základních a elementárních typů složitého souvětí, protože typologie nemůže postihnout celou kombinatoriku spojování vět včetně větosledných variant. Každý z naznačených typů je východiskem pro stavební varianty s různou mírou složitosti.

1.3.2.4. Kvantitativně-kvalitativní hledisko

Vymezení kvantitativně kvalitativní vychází z minimálního počtu tří vět a souvětí rozděluje na „rovnorodé“, vybudované na jednom typu syntaktického vztahu, a souvětí „různorodé“, které je vybudované na obou typech syntaktického vztahu. Počet základních typů složitého souvětí u tohoto hlediska kolísá mezi čtyřmi až devíti. Toto hledisko můžeme najít například u slovenských lingvistů,¹⁵⁴ u nás je zmínil například Svoboda.¹⁵⁵

¹⁵³ Srov. Grepl, M. – Karlík, P. (1998), s. 371 - 377

¹⁵⁴ Srov. Dvonč, L. (1959)

¹⁵⁵ Srov. Svoboda, K. (1965)

2. Relativa

V kapitole 2 jsou shrnuty jednotlivé přístupy ke klasifikaci relativ a vedlejších vět vztažných v pracích českých lingvistů. Pozornost je věnována pouze pracím, které se soustřeďují na popis syntaxe češtiny.

Spojky a relativ (vztažná zájmena a vztažná příslovce) jsou časté a důležité spojovací prostředky. Navzájem je sblížuje spojovací funkce, ale rozdílná slovnědruhov a platnost je výrazně odlišuje, což se odráží i ve způsobu, jak vyjadřují vztahy mezi spojenými větami. V historickém vývoji však docházelo právě ke sblížení spojek a relativ a někdy i k přechodu relativ ve spojky.¹⁵⁶

Zájmeno vztažné (relativní) je „v teorii slovních druhů vycházejících z formálněmorfolo gických vlastností slov subkategorie zájmen: (1) tvořených od tzv. tázacích základů (*k-*, *kd-*, *kt-*, *c-*, *č-*, *jak-*) a (a) formálně identických s (a1) tázacími zájmeny: *kdo*, *co* (s variantou *na co// nač*, *za co// zač*); *jaký*, *který*, *čí*; (a2) neurčitými zájmeny: *kdokoli(v)*, *kterýkoli(v)*, *číkoli(v)*; (b) tvořených od tázacích zájmen postfixem *-ž*: *což*, (2) tvořených od netázacího kořene *j-*: (a1) vztažné zájmeno se stejným významem jako *který*: sg. *jenž*, *jež*, *jež*, pl. *již/jež*, *jež*, *jež*; (a2) vztažné zájmeno přivlastňovací: sg. *jehož*, *jejíž*, *jehož*, pl. *jejichž*. Po stránce formálněmorfolo gické jsou vztažná zájmena typu (1) totožná s tázacími zájmeny, zájmena typu (2) se chovají takto: typ (a1) se skloňuje jako zájmeno osobní *on*, typ (a2) *jejíž* se skloňuje jako zájmeno přivlastňovací *její*, zájmena *jehož*, *jejichž* jsou nesklonná.“¹⁵⁷

2.1. Formálněmorfolo gické vlastnosti

Poldauf charakterizuje vztažné větynásledovně: „Vztažná věta je taková věta vedlejší, která stojí ve větě na místě větného členu determinujícího, a to jinak než adverbálně, nebo, a to bez omezení, na místě členu pravidelně vyjadřovaného substantivem, aniž přitom uvádí jen

¹⁵⁶ Srov. Karlík, P. (2011)

¹⁵⁷ Encyklopedický slovník češtiny (2002), s. 561

myšlenkový obsah něčeho.“¹⁵⁸

Česká mluvnice popisuje vztažná zájmena jako ta, která vyjadřují vztah vedlejší věty k některému členu věty řídicí. Jde o zájmena *jenž* a *který(ž)*, *jaký*, *čí* a *kdo(ž)*, *co(ž)*. Autoři řadí zájmeno *jenž* pouze do spisovného až knižního jazyka, na rozdíl od *který*.

Vztažné bývají nejčastěji věty přívlastkové, uvozené vztažným zájmenem nebo vztažným příslovcem. Věty uvozené vztažnými příslovci určují podstatné jméno označující místo nebo čas děje. „Vedlejší věta přívlastková stává obvykle hned za řídicím podstatným jménem, na kterém závisí, pokud není toto jméno rozvíjeno ještě neshodným přívlastkem. Je-li jméno v neshodném přívlastku v takovém tvaru, že by se k němu mohl mluvnický vztahovat i spojovací výraz shodným tvarem s řídicím jménem, je nutno větu pro zřetelnost stylizovat jinak a dát závislou větu přímo za řídicí jméno.“¹⁵⁹

Bauer přímo srovnává spojky a relativy, protože jejich spojovací funkce je samozřejmě sblížuje. Rozděluje je naopak jejich slovnědruhá platnost. Ta ovlivňuje i způsob, jakým vyjadřují vztah mezi spojenými větami. Relativa patří k zájmenům a příslovcím. Mají také funkci větných členů. Vztažná věta potom přináší bližší charakteristiku příslušného členu věty řídicí - co řekneme ve vedlejší větě o členu vyjádřeném relativem, platí o příslušném členu řídicí věty. Bauer zde upozorňuje, že během historického vývoje se některá relativy změnila ve spojky, protože se vztažné věty příslovečné, které plní funkci příslovečného určení své řídicí věty, odtrhly od vztažných vět substantivních a adjektivních a výrazně se sblížily se větami spojkovými. Jako přechodné zůstaly věty místní, které se uvozují pouze vztažnými příslovci. Naproti tomu ve větách časových splynuly původně vztažné věty se spojkovými. Výjimkou jsou pouze věty s *kdy*, ty si zachovaly vztažnou povahu. Odlišily se i formálně – rozdíl mezi vztažným *kdy* a spojkovým *když*. Spojkami jsou pak například *kdykoli*, *dokud* a *pokud* (neprávem považované za vztažná příslovce), také původně vztažné zájmeno *co*, *jak* (*hned jak*, *jakmile*). Musíme zde ale odlišit srovnávací věty s *jako*, *jak*. První přešly ve věty spojkové s *jako*, druhé zůstaly vztažné s užitím *jak*. Bauer považuje za spojky srovnávací celá spojení typu *jako by*, *jako když*, *jako kdyby*. Nepovažuje zde *jako* za člen věty vedlejší (*A jako když je vítr odnese, hned byli zase bůhvíkde*. Šrámek).

Bauer se při rozboru větně členské funkce spojovacích výrazů a způsobů jejich vyjadřování vztahů mezi větami zastavuje také u spojovací funkce relativ v tzv. *nepravých větách vztažných*.

¹⁵⁸ Poldauf, I. (1955), s. 160 - 161

¹⁵⁹ Havránek – Jedlička (1960), s. 380

V příkladu *Kupec sám přišel, což nikdy nebyvalo* je zájmeno *což* v druhé větě podmětem; vztahuje se na celý obsah první věty (ne pouze na člen) a vyjadřuje totožnost mezi událostí věty a tím, co se hodnotí ve druhé větě. Jde tedy o skutečné relativum. Proti normálním vztažným větám je rozdíl v tom, že se druhá věta nepodřizuje větě první, neurčuje některý její člen. Vztah mezi větami je koordinační a mohl by být vyjádřen paratakticky asyndetickým spojením vět s odkazovacím *to* v druhé větě.¹⁶⁰

Daneš píše, že smyslem relativizace je hypotakticky spojit dvě věty s referenčně totožnými sémantickými participanty s cílem dosáhnout redukce, a tím kondenzace (účelem nemusí být vždy determinace nebo charakteristika společného potencionálního referenta). Spojovací funkce relativa se tak projeví na jeho morfologické formě – jde o vzájemné, oboustranné spojení, propojení V^1 a V^2 (ne jednostranné připojení V^2 ke V^1).¹⁶¹ Některé morfologické parametry jsou závislé na pozici relativa ve V^2 (kde je větným členem), jiné naopak na substantivu ve V^1 (které je zastoupeno relativem a tomuto syntakticky dominuje). Relativum musí nabýt pádových hodnot vyžadovaných větněčlenskou pozicí ve V^2 . Proti tomu kategorie rodu a čísla nabývají hodnot podle dominujícího substantiva ve V^1 . Právě tyto kongruenční kategorie plní mezivětnou spojovací funkci.¹⁶²

Daneš zmiňuje také relativní věty typu *Kdo se bojí, nesmí do lesa*, kde zneurčitěním a zobecněním významu substantiva dominujícího větu vztažnou na pojem „lidská bytost“, resp. „věc“ vznikají „korelativní“ dvojice dvojího typu: (a) „*ten, který...*“ (lze chápat jako determinaci s elipsou označení determinované entity – *ten člověk, který...*); (b) (*ten/každý/nikdo*), *kdo...*; (*to/nic/vše*), *co...* (Daneš pokládá věty s *kdo/co* spíše za větná popisná pojmenování, která se stávají členem věty nadřazené, tj. propozicí v pozici participantu).

2.2. Funkčnėsémantické vlastnosti

V teoriích preferujících při klasifikaci slov jejich funkčnėsémantické vlastnosti tvoří vztažná

¹⁶⁰ Srov. Bauer, J. (1962/3), s. 226

¹⁶¹ Srov. Mistríkův výklad rozdílu mezi konektory parataktickými a hypotaktickými: „... prirad'ovacie spojky pripájajú, akoby pričleňujú z jednej strany, kým podrad'ovacie spojky spájajú z dvoch smerov. Prirad'ovacia spojka pričlení nový výraz k jednotke, ktorá je relatívne ukončená, podrad'ovacie zase pripája výraz, bez ktorého je prvá časť spojenia relatívne neukončená.“ (Mistrík, J.: Kompozícia jazykového prejavu, Bratislava, 1969, 19n)

¹⁶² Srov. Daneš (1985), s. 116n

zájmena subkategorii indefinit (deiktických slov neurčitých), nazývanou relativa, do níž patří vedle (ohebných) vztažných zájmen i (neohebná) zájmenná příslovce vztažná. Význam vztažných zájmen bývá popisován pomocí stejných nebo podobných (sémantických a pragmatických) distinktivních rysů jako u zájmen tázacích a zájmen neurčitých.¹⁶³

*Mluvnice češtiny 2*¹⁶⁴ vychází z vlastností funkčnėsémantických. Rozlišuje spojky a spojkové výrazy a dále tzv. relativa a korelativa. Spojkové výrazy jsou spojení dvou i více slovních jednotek v jeden spojovací výraz. Spojky a spojkové výrazy vyjadřují většinu mezivětných i vnitrovětných koordinačních a dominančních vztahů. Ostatní vztahy vyjadřují tzv. výrazy vztažné, relativa (např. *který, co, jak* aj.). Korelativa, výrazy souvztažné, jsou spojení spojek s výrazy určitého typu, zejména s odkazovacími slovy. Jen relativa jsou větnými členy.

V rámci třídy deiktických slov neurčitých rozlišují autoři (a) interogativa a relativa; (b) indefinita.

Relativa mají na rozdíl od deiktických slov také vnitrotextovou gramatickou funkci spojovací. Kromě této funkce si ovšem uchovávají i funkci identifikační, která je spojená i s členstvím ve větě. Mají také částečně společnou funkci interogativ tím, že implikují neurčitost, nekonkrétnost (neapelují ale na její odstranění).

Autoři *Skladby spisovné češtiny*¹⁶⁵ řadí k základním prostředkům parataxe spojení bezspojkové (asyndeton), souřadící spojky (ale, a, nebo...) a souřadící relativa (což, načež, pročez...). Relativa, jak uvádějí, patří spíše k textům odborného nebo publicistického stylu, ale i k textům stylu administrativního (*Prezident obhajoval zvýšený vojenský rozpočet Spojených států, přičemž znovu opakoval výmysly o údajné převaze Sovětského svazu.*). Relativa v parataktickém spojení můžeme snadno nahradit parataxi spojkovou (*Pečovala jsem o nemocné dítě, a to mi znemožnilo vykonat zkoušku v termínu.*).

K základním prostředkům hypotaxe potom řadí podřadící spojky a vztažná zájmena a příslovce. Kromě syntaktického vztahu vyjadřují i vztah sémantický. Spojovací výrazy podřadící patří do věty vedlejší a většinou se umísťují na její začátek. Vztažná zájmena a příslovce jsou větnými členy vedlejší věty.

Skladba spisovné češtiny uvádí u vět determinujících, kdy základní formou strukturace je hypotaxe, že věta determinující se začleňuje do věty řídicí jako její větný člen. Jde nejčastěji

¹⁶³ Srov. Encyklopedický slovník češtiny (2002), s. 357

¹⁶⁴ Srov. *Mluvnice češtiny 2* (1986), s. 95-97

¹⁶⁵ Grepl-Karlík (1986)

o přívlastek. Připojena bývá vztažnými zájmeny (*kdo, co, jaký, který, čím, jenž*) nebo vztažnými příslovci (*kde, kam, odkud, kdy, odkdy, dokdy...*). Distribuce je podmíněna řadou faktorů. Nejdůležitější je slovnědruhá povaha nominálního výrazu, na kterém determinující věta závisí, a význam tohoto výrazu. Tak autoři rozlišují tři základní typy determinujících vět: a) věty s relativními zájmeny *kdo* a *co*; b) věty s relativními zájmeny *který, jenž, jaký, co*; c) věty s relativními příslovci *kde, kam, kdy, odkdy...*

ad. a) Základem jsou výrazy obecného významu (*ten* a *to*). Neodkazují, ale pouze obecně pojmenovávají osobu (*ten*) nebo zvíře, věc či jev (*to*). Nejčastěji se užívají ve funkci neurčité reference („kdokoli, kdo má jistou vlastnost“, „cokoli, co má jistou vlastnost“).

1. Obecně označují osobu výrazy typu *ten – kdo* (*Ten, kdo doma radost nemá, marně ve světě ji hledá.*) Věty s přívlastňovacím zájmenem *čí* jsou dnes zastaralé (*Čí chleba jíš, toho píseň zpívej.*). Autoři uvádí variantu těchto struktur, jde o souvětne útvary, kde stojí výraz *ten* přímo ve větě řídící (*Kdo se včas nepřihlásí, ten s námi bohužel nepojede.*) Výraz *ten* lze někdy opakovat dvakrát nebo jej lze i vynechat (*Kdo špatně maže, špatně jede.*). Větněčlenskou funkci výrazu *ten* potom přebírá věta determinující. Ovlivňuje to však řada faktorů jako to, že ho například nelze vynechat, je-li v jiném pádě než v nominativu (*Hledali toho, kdo to umí opravit.*). Nelze to ani tehdy, pokud je relativum v jiném pádě než v nominativu (*Ten, komu patří ta zelená škodovka, ať ji zaparkuje někde jinde.*)

Na místě výrazu *ten* můžeme použít i jiná substantivizovaná zájmena, která jsou významově specializovanější: *někdo, kdokoli, každý, všichni, nikdo, žádný* apod. (*Všichni, kdo ho znali, mu ten úspěch ze srdce přáli.*)

2. Zvíře, věc nebo jev obecně označují výrazy typu *to – co* (*Člověk touží po tom, co nemá.*). Také výraz *to* lze vynechat (*Měl vřdycky, co chtěl.*)

Namísto výrazu *to* můžeme také použít jiná substantivizovaná zájmena, např.: *všechno, něco, cokoli, nic* aj. (*Těší mě vzpomínka na něco, co už dávno minulo.*)

Kdo a *co* mohou mít i funkci reference určité, ale neurčené. V takovém případě vydělují objekty ve smyslu „kdo, kdo má jistou vlastnost“, „co, co má jistou vlastnost“. Můžeme užít neurčité zájmené výrazy (*někdo, něco*), nebo specializované výrazy (*kdosi, cosi*) (*Chlapcovu tvář přelétlo něco (cosi), co se dalo těžko přecíst.*)

ad. b) Základem jsou substantivní výrazy označující předměty a jevy určované nebo charakterizované determinující větou. Dnes se nejčastěji připojují relativem *který* (*Nikdy v něm*

žádná žena nezbudila takovou zvědavost jako tahle dívka, která zůstávala klidná a nesmála se.). Knižním protějškem je relativum *jenž*. Zcela archaické je zesílené *jenžto* (*Znalec dokonalý byl již tehdy Johann Wania, jenžto již jako pachole pod zemí pracoval.*). *Jehož, jejíž, jejichž* se užívá ve funkci vztažného přivlastňovacího zájmena.

Vedlejší věty s relativem *jaký* vyjadřují kvalitu předmětu nebo jevu determinovaného substantiva (*Letěla Václavovi pro noviny s ochotou, jakou nebývá zvykem poskytovat bratrům.*). Když vedlejší věta vyjadřuje kvalitu druhovou, nesignalizuje *jaký* referenční totožnost s předmětem nebo jevem označeným substantivem, takže se nemusí shodovat se singulárním substantivem v čísle (*Pulda dostal od bratra kahanec, jaký // jaké nosili do dolů havíři.*).

Zejména v hovorovém jazyce se užívá absolutního relativa *co*, či nespisovného relativa *jak*. Jde o relativa neshodná a neohebná, proto se spojují zpravidla se zájmenem 3. os. příslušného rodu a čísla v příslušném pádě (*To je ta vaše krasavice, kterou jste si sem přinesl v náručí // co jste si ji sem přinesl v náručí // jak jste si ji sem přinesl v náručí.*). Pokud relativum označuje místo, můžeme užít i místních zájmenných příslovcí (*To víte, jak jsou na nádraží ty šatny, co (jak) si tam // v nich nechávají cestující všelijaké věci a kufry.*).

Další rozdělení těchto determinujících vět uvádějí autoři z hlediska funkčního, a to na věty restriktivní (omezující) a věty nerestriktivní (neomezující).

Restriktivní vedlejší věty omezují význam substantivního výrazu jeho pojmovým zúžením (*Přečetl jsem si romány, které jsi mi půjčil* = ne jakékoli romány, ale pouze ty, které jsi mi půjčil).

„Plní-li komplexní výrazy s restriktivní větou funkci referenční, může to být buď reference určitá nebo neurčitá. V prvním případě delimitují určitý, konkrétní objekt (objekty)... V druhém případě vymezují objekty ve smyslu „kterýkoli (cokoli) mající určitou vlastnost“.¹⁶⁶ O tom, zda jde o referenci určitou nebo neurčitou, rozhoduje zejména obsah vedlejší věty.

Reference určitá klade před substantivum zájmenný výraz *ten, ta, to*. Je na nich větný přízvuk (*Vem si tu košili, kterou jsem ti dala k Vánocům.*). Při elipse substantiva přebírá zájmeno *ten* (*ta, to...*) jeho funkci (*Vem si tu, kterou jsem ti dala k Vánocům.*). Korelace *ten – který (jenž, co)* slouží k označení předmětů a jevů rodu mužského (*To je ten, který (co) mě včera pozval do divadla.*); korelace *ta – která (jež, co)* slouží k označení předmětů a jevů rodu ženského (*To je ta, která se mi včera omlouvala.*); korelace *to – které (jenž, co)* se užívá pro pojmenování předmětů a jevů rodu středního (*Zaplatím pouze to (pivo), které (co) jsem vypil.*).

¹⁶⁶ Grepl – Karlík (1986), s. 451

Reference neurčitá může často užít místo zájmen *ten, ta, to* i zájmena *takový* (*Vežmu si jen toho // takového muže, který nepije.*). Také zde můžeme substantivní výraz vynechat (*Vežmu si jen toho // takového, který nepije.*).

Nerestriktivní vedlejší věty význam substantivního výrazu nezužují. „Vyjadřují nějaký děj či stav přinášející pouze doplňující charakteristiku různých stránek a vlastností předmětů a jevů označených (identifikovaných) už jednoznačně substantivním výrazem věty řídící [...]“¹⁶⁷ Neužívá se zde ovšem analytického relativu *co* (*jak*) + zájmeno 3. os. (*Na kuchyňském stole vedle zeleniny je obálka, na které (na níž) je napsáno „Petrovi“ // *co je na ní napsáno „Petrovi“. X Přines mi obálku, na které (na níž) je napsáno „Petrovi“ // co je na ní napsáno „Petrovi“.*).

Podle autorů se dále funkční rozdíl mezi restriktivními a nerestriktivními větami projevuje v možnosti použít u vět s funkcí restriktivní před substantivem zájmenného výrazu *ten, ta, to, takový* (*Přečetl jsem si ty romány, které jsi mi půjčil X *To sluníčko, které svítilo do pokoje, pěkně hřálo.*). Věty restriktivní nemůžeme vynechat, zatímco věty nerestriktivní vynechat můžeme (*Nevšiml si toho pouze Maigret, (který kouřil spokojeně dýmku) X Nevšiml si toho pouze muž, který kouřil spokojeně dýmku.*).

Musíme zde rozlišovat tzv. nepravé věty vztažné, které dále rozvíjejí děj (*Zdalo se, že čeká nějaké zvláštní slovo, které mu však nikdo z nich neuměl říct.*). Lepší je vyjádření formou parataxe (*Zdalo se, že čeká nějaké zvláštní slovo, ale to mu nikdo z nich neuměl říct.*).

Autoři zmiňují také funkci důrazově vytykáací (*Byl to Dobrovský, kdo položil základy jazykovědy slovanské.*). Vytýká se jí jádro výpovědi nebo východisko výpovědi.

ad c) Základem jsou substantivní výrazy s významem časovým nebo místním. Relativní věta může být restriktivní (*Hledal v novinách ten článek, kde se psalo o novém Páralově románě.*) nebo nerestriktivní (*Spěchal jsem do vestibulu, kde jsem měl kabát.*).

Autoři rozlišují na prvním místě věty uvozené příslovci místními *kde, kam, odkud, kudy, pokud* s významem místním (*Angličan začal rezignovaně znovu pozorovat ruch na ulici, kde ostatně nemohl vidět nic jiného než davy chodců.*). Zde lze užít i relativ *který, jenž, jaký* nebo relativu *co* (*jak*), pokud místo označuje substantivum (*Pamatuji si ještě dobře na dům, kam vešel // do kterého (do něhož) vešel // co (jak) do něho vešel.*).

Věty místní používají zájmenná místní příslovce *tu, tam, tudy, odtud, potud, někde, někam,*

¹⁶⁷ Grepl – Karlík (1986), s. 453

nikam, kdekoli, kdesi aj. (*Přišel odtud, odkud jsme ho nečekali.*)

Na druhém místě potom uvádějí věty uvozené příslovci časovými *kdy, co, odkdy, dokdy* aj. (*Blížil se okamžik, dokdy bylo třeba odevzdat práci k posouzení.*). Můžeme užít i vztažných zájmen (*Nastala noc, kdy // v níž // co v ní gestapo honilo studenty po celé Praze.*) a také časových spojek, zejména *když* (*Zápas se konal právě v pátek, kdy // když byl pan Prošek zabaven důležitějšími věcmi.*).

Pojetí spojkových vět v *Mluvnici češtiny 3* je široké. Za spojkové považují autoři i věty uvozené slovy *zda, zdali, -li, jestli* (hovor.), určované někdy jako částice. „Slova *zda, zdali, -li, jestli* mají v souvětí funkci vyjadřovat vztah podřazené obsahové věty k nadřazené větě jako jiné obsahové spojky, a jsou tedy mluvnickým prostředkem vyjadřujícím hypotaktickou povahu obsahových vět, např. nepřímých otázek zjišťovacích: *Ptal se nás, máme-li něco k proclení.*“¹⁶⁸ Jako nepravé vedlejší spojkové věty jsou zde označeny takové věty, které jsou sice uvozeny hypotaktickými spojkami, ale nejsou začleněny do větněčlenské pozice jiné věty. *Mluvnice češtiny 3* sem proto řadí i věty, jejichž hypotaktická povaha není zřetelná, zejména věty uvozené spojkou *neboť*.

Také pojetí vztažných vět pojali autoři široce. Za vztažná zájmena a příslovce považují i slova, která uvozují obsahové věty, a to i závislé otázky (*kdo, kam* ap.). Souvětí pouze referuje, že otázka byla položena, tázací slovo přechází ve vztažné (*Kdo tu byl? → Ptal se mě, kdo tu byl.*). Vztažná slova mají jako hlavní vlastnost vyjádření vztahu věty podřazené k větě nadřazené a zároveň mají ve vedlejší větě funkci větného členu.

Co se týká korelativních spojení, nelze o nich mluvit u vztažných vět, kde ukazovací zájmeno nemá funkci odkazovací, ale substituční a je tedy větným členem. Ani v takovém typu souvětí jako: *Ten, kdo se bojí, nesmí do lesa / Kdo se bojí, ten nesmí do lesa.* Zájmeno zde zdůrazňuje substantivní charakter věty.

Relativní zájmeno v relativizaci věty zajišťuje totožnost reference, dále má funkci hypotaktickou, tzn., že podřazuje svou větu větě první a degraduje ji na pouhou součást její fráze. „Dominační vztah mezi substantivem a jeho atributivní větou je pak vyjádřen tím, že relativum v této větě přejímá kategorii rodu a čísla od tohoto substantiva [...] . To, že relativum i substantivum si zachovávají svůj vlastní pádový tvar [...], vyplývá z toho, že zůstávají členy

¹⁶⁸ Mluvnice češtiny 3 (1987), s. 449

svých vět a plní své rozdílné sémantické role v nich.“¹⁶⁹

Relativizace je vlastně vzájemné křížení propozic a její užití je možné, jsou-li splněny dvě podmínky: (a) obě větné propozice obsahují referenčně totožné složky, (b) tyto složky jsou vyjádřeny substantivními výrazy.

Existují ale i nepravé vedlejší věty vztažné, které jsou sice vztažné, ale nejsou to věty podřazené. Nejsou totiž začleněny do propozic nadřazených vět. Mají tak jen formu vět podřazených a ne jejich funkční pozici, proto na ně nejde odkazovat v nadřazené větě odkazovacími zájmeny nebo příslovci.

Nepravé věty vztažné lze rozdělit na dva druhy: (1) pseudodeterminační, (2) navazovací.

Věty, které se k substantivu nadřazené věty vztahují jen formálně, nazýváme pseudodeterminační. Vyjadřují zejména další rozvedení děje, děj následný.

Navazovací věty jsou nejčastěji uvozené zájmenem *což* (*čehož, čemuž...čímž*) – pak jde o typ prostě navazovací a nebo typ okolnostně navazovací s příslovci *příčemž, načež, pročez...* navazující na celý obsah předcházející věty.

Pravé vedlejší věty vztažné jsou atributivní věty. Autoři je dělí na: (1) věty determinující substantivum nebo jiný výraz substantivní povahy, (2) věty determinující substantivní nebo substantivizované zájmeno.

ad (1) tyto věty vyjadřují (a) vlastní kvalifikující atributivní determinaci, nejčastěji v podobě vztažné vedlejší věty se zájmenem *který* (nebo synonymním zájmenem *jenž*, které je knižní). Vedlejší větu lze uvozovat i zájmeny *jaký, co, jak*. (b) Atributivní determinaci charakteru okolnostního uvozeno pak vztažnými zájmennými příslovci nebo příslovečnými pády vztažných zájmen, nejčastěji s významem místním a časovým.

ad (2) věty vlastně determinují obsah substantiv, k nimž odkazují zájmena. Autoři je dělí na (a) věty determinující zájmena ukazovací; (b) determinující zájmena jiná (zvláště neurčitá a osobní).¹⁷⁰

Se stejným východiskem, se kterým pracuje *Mluvnice češtiny 3*, pracují také ve své pozdější práci z roku 1998¹⁷¹ autoři Grepl a Karlík, - totiž s meziprozodními vztahy, což je v podstatě sémantické hledisko.

Toto hledisko rozlišuje dva základní typy dvojic vět – založené na inkorporaci (zapojení)

¹⁶⁹ Mluvnice češtiny 3 (1987), s. 525

¹⁷⁰ Srov. tamtéž, s. 527n

¹⁷¹ Grepl-Karlík (1998)

propozic jedné do druhé a založené na konekci (spojení) propozic. Obě jsou definovány sémanticky.

Inkorporace je situace, kdy jedna propozice tvoří složku významu nějakého výrazu jiné propozice. Může jít o složku relevantní z hlediska sémantiky větné nebo z hlediska sémantiky pojmenování.

Konekce je situace, kdy ani jedna propozice netvoří ve spojení součást významu nějakého výrazu druhé propozice. I zde rozlišují autoři dva základní typy – mezi spojenými propozicemi je vztah sémantické závislosti, nebo mezi nimi existuje obsahový poměr.

Relativní věty se obecně vykládají jako výsledek tzv. dvojjákladové transformace. Výsledkem transformace jsou zde dvě větné struktury, kde jsou výrazy potenciálně referenčně identické. Z jedné větné struktury vypustíme výraz, který je s ní potenciálně referenčně totožný, a nahradíme jej relativem: (*Máme doma kočku*), (*Ta kočka se bojí myši*) → *Máme doma kočku, která se bojí myši*.

Podle druhu výrazu, který je vypuštěn, rozlišujeme dva typy relativních vět: (a) výrazem je nominální fráze, která referuje na objekty/místa nebo na jejich třídy (*Máme doma kočku, která se bojí myši*). Takové relativní věty se mohou stát složkou nominální fráze. (b) výrazem je věta (nebo vyšší jednotka) anebo část věty (*Rozsvítili jsme obě petrolejky, což účinně zvyšovalo dojem slavnosti*).

Ze sémantického hlediska lze u typu (a) rozlišovat spojení restriktivní a nerestriktivní, jak jsme už uvedli výše. Z funkčního hlediska rozlišují autoři věty referenčně relevantní a referenčně nerelevantní.

Referenčně relevantní relativní věty vyjadřují propozice tvořící pojmenovací jednotku s významem nominální fráze, která má jistý referenční potenciál. Pomáhají adresátovi pochopit, co chce mluvčí sdělit. Základní typ těchto referenčně relevantních relativních vět je založen na restriktivních spojeních. Můžeme tak rozlišovat (z hlediska podílu na referenčním aktu) věty pojmově specifikující (otevřené třídy objektů), věty druhově specifikující (objekty, které možná neexistují), věty individuálně specifikující (objekty, které existují). Posledně zmíněné můžeme dále dělit na věty charakterizující (jedinečné objekty bez schopnosti jejich identifikace – *Jedno dítě má s Petrem a druhé s mužem, který byl jejím milencem*) a věty identifikující (jedinečný objekt se schopností identifikace).

Tyto referenčně relevantní věty mohou být rovněž založeny na nerestriktivních spojeních, kdy stojí u proprií, osobních zájmen já, ty a jmen typu unika (pojmenovávají jednoprvkové množiny –

gotika, slunce). Mají dvě hlavní funkce: (a) mluvčí individualizuje to, co je propriem označeno, ale propriem nestačí k identifikaci objektu – *Tak tohle neřekl ani dr. Janík z ministerstva, ani ten Janík, který zastřelil statkáře Jirsu*; (b) mluvčí vyčleňuje z objektu jistou část, zpravidla časovou nebo místní – *Nezval, který napsal Zpěv míru, už není ten Nezval, který napsal Podivuhodného kouzelníka*.

Referenčně nerelevantní relativní věty vyjadřují propozice, které pojmenovací jednotku netvoří. Mluvčí jimi delimituje to, co má na mysli. Jde o jazykové výrazy, které přinášejí další informace (*Alois Žák, který byl u nás včera na návštěvě, je starostou Luhačovic*). Relativní věta je zde samostatnou informační jednotkou, která má různé funkce. Díky nim můžeme rozlišovat věty explikativní (doplňující informace o objektu nebo místu) a věty kontinuativní (pokračovací) (nová informace, která rozvádí děj). Po stránce syntaktické jsou to tzv. nepravé věty vedlejší.

Zpátky k relativním větám typu (b), kde jsou totožné věty nebo části věty. Ve skutečnosti se relativem nereferuje na skutečný objekt, ale na objekt abstraktní. Můžeme zde rozlišovat dva základní typy, podobně jako u typu (a): věty explikativní (vyjadřují komentáře (nejen) mluvčího, parenteze) a věty kontinuativní (nová informace rozvádějící děj).

V roce 2003 vyšla studie o českých vztažných souvětích s nestandardní strukturou. Zabývá se souvětími typu *Na každé zakoupené plyšové hračce je nálepka, kterou když dítě odevzdá v ZOO, obdrží navíc drobný dárek*. V souvětí jsou tři věty jednoduché, z nich druhá věta je závislá na dvou větách řídicích současně. U každé ovšem plní funkci jiného větného členu (přívlastek/přísluvečné určení času či podmínky), přičemž první a třetí věta k sobě nemají žádný přímý vztah.¹⁷²

¹⁷² Viz Lešnerová, Š. – Oliva, K. (2003). Podrobněji je těmto souvětím věnována kapitola 4.3.

3. Větosled v souvětí

Větosled – pořádek vět v souvětí – je zčásti volný a zčásti ustálený (podobně jako u slovosledu). Není ovšem nikdy libovolný. Hlavním činitelem, který o tom rozhoduje, je zde kontextové členění projevu. Za jádro a východisko jednotlivých projevů bereme celé věty.

Naše možnosti při výběru jsou v některých typech souvětí omezeny buď činitelem mluvnickým, nebo historicky daným kladením vedlejších vět po větách hlavních. Lze tedy říci, že základní rozdíl ve funkci větosledu je u souvětí souřadného a souvětí podřadného.¹⁷³

3.1. Aktuální členění, zejména aktuální členění v souvětí

Funkční lingvistika vychází ze snahy zjistit a popsat, jak funguje jazyk při komunikaci „v reálném životě“. Je zřejmé, že celá řada změn v mluvnické stavbě věty je přímo ovlivněna užitím v promluvové situaci, ve výpovědi.

Termín aktuální členění větné uvedl do české strukturní lingvistiky Vilém Mathesius.¹⁷⁴ V roce 1939 napsal, že aktuální členění je potřeba klást proti formálnímu členění, protože formální členění se týká gramatických prvků ve větě a aktuální členění „způsobu, jakým je začleněna do věcné souvislosti, z níž vznikla“.¹⁷⁵ Za základní prvky aktuálního členění označuje Mathesius východiště výpovědi („to, co je v dané situaci známo nebo alespoň na snadě a od čeho mluvčí vychází“) a jádro výpovědi („to, co mluvčí o východišti výpovědi nebo se zřetelem k němu vypovídá“).

Na Mathesiovo pojetí navázala řada českých lingvistů. Podrobnou a ucelenou koncepci vypracoval zejména Firbas. Na tu navazují například Sgall nebo Hajičová, kteří vycházejí z jeho pojmů kontextové zapojenosti a výpovědní dynamičnosti. Také z jeho rozlišení vlastního tématu a místní nebo časové kulisy. Skupina soustředěná kolem Firbase (tzv.

¹⁷³ Srov. Bauer, J. – Grepl, M. (1980), s. 346

¹⁷⁴ Mathesius tak navázal na řadu světových badatelů např. z Francie (Weil) nebo Německa (von Gabelentz, Paul, Wegener, Ammann aj.), Ruska a v Praze potom Martyho, kteří se zabývali vztahy slovosledu a prozodie věty a jejich funkce týkající se členění oznamovací věty na „to, o čem se v ní mluví“ a „to, co se o tom povídá“. Viz Encyklopedický slovník češtiny (2002), s. 32

¹⁷⁵ Mathesius, V. (1939), s. 171

brněnské pojetí) užívá termínu funkční perspektiva větná, který vznikl při problémech překladu pojmu aktuální členění do angličtiny.¹⁷⁶ Termín se celosvětově rozšířil a rozumí se jím aktuální členění výpovědi.¹⁷⁷

V naší práci se budeme zabývat zejména aktuálním členěním souvětí a větosledem. Touto problematikou se v české lingvistice zabývá v některých svých pracích například Trávníček,¹⁷⁸ Bauer s Greplem,¹⁷⁹ a také Ludmila Uhlířová.¹⁸⁰ Český větosled se řídí stejnými principy jako slovosled. Uspořádání vět v souvětí je podobně jako u slovosledu a větných členů podmíněno jejich funkcí v aktuálním členění.

U souvětí souřadného si každá z vět zachovává svou plnou sdělnou platnost. Jejich sled je odrazem sledu myšlenek spjatých ve vyšší celek a nemůžeme jej většinou beze smyslu měnit. V aktuálním členění podřadného spojení vět má vedlejší věta jednak své vnitřní členění na téma a réma, jednak také funkci jediné složky, tematické nebo rematické, v rámci řídící věty. Vedlejší věta tedy vytváří sdělné pole určitého řádu a rozměru, ale také je jedním z prvků sdělného pole, které vytváří věta řídící.¹⁸¹ Znamená to, že podřadné souvětí představuje jeden T – R nexus. (Vyjádření tematicko-rematického nexu vedlejší větou vyplývá z potřeby hierarchizovat témata a rémata z hlediska potřeb většího textového celku.) Celé podřadné souvětí tvoří sevřenější celek, protože jedna věta se podřizuje druhé. Podřadné souvětí vlastně vyjadřuje jedinou složitou myšlenku. Naproti tomu v souřadném souvětí je každá věta samostatná, s vlastním T – R nexem.

Lineární stavba souvětí se projevuje ve způsobu, jak jsou v něm věty spojovány v syndetické souvětí, tj. jejich větosled a pozice spojovacích výrazů. U souřadného souvětí se projevuje víceméně stálým pořádkem vět hlavních a stálou pozicí souřadících spojovacích výrazů. Z vět hlavních mají stále místo věty s poměrem stupňovacím, důsledkovým a vysvětlovacím. Ostatní vztahy si mohou vyměnit místo s větou předchozí bez změny pozice spojovacího výrazu.¹⁸² Záměna je nejsnazší u poměru slučovacího, vylučovacího a odporovacího. Všude jinde znamená změna pořadí vět u souřadného souvětí hlubší změnu významového vztahu nebo je dokonce nemožná. Např. záměna vět v poměru slučovacím

¹⁷⁶ Termín *actual* znamená „skutečný“, ne „aktuální“.

¹⁷⁷ Srov. Encyklopedický slovník češtiny (2002), s. 149

¹⁷⁸ Trávníček, F. (1949, 1951)

¹⁷⁹ Bauer, J. – Grepl, M (1972)

¹⁸⁰ Např. Knižka o slovosledu (1987); také kapitoly v Mluvnici češtiny 3 (1987)

¹⁸¹ Srov. Uhlířová, L. (1980), s. 274

¹⁸² Srov. Svoboda, K. (1972), s. 29n

není možná, jestliže druhá věta vyjadřuje následný děj, který tvoří s dějem věty předchozí dějový řetězec (např. *Ukončila pedagogickou fakultu a začala pracovat na místním gymnáziu.*). Obrácením důsledkového souvětí vzniká souvětí důvodové, ve stupňovacím souvětí se obrací gradační poměr vzestupný v sestupný apod. Bauer s Greplem¹⁸³ tak konstatují, že v souřadném souvětí zpravidla nevolíme podle potřeby kontextového členění jen pořadí vět, ale i přímo celý větný typ (sled vět je spjat s jejich významovým vztahem).

U souvětí podřadného se jedna věta podřizuje druhé, takže souvětí je sevřeným celkem, je zde těsnější spojení s jinou větou, větou řídicí. Postavení rozvíjejících vět je většinou volné a je vázáno hlavně kontextovým členěním jazykové výpovědi.¹⁸⁴ Na rozdíl od souřadících spojek, jejichž pozice je neměnná, většina podřadících spojovacích výrazů není vázána na jedno místo v souvětí a mění se společně se svou větou. Větší nebo menší těstnost vzájemného připojení vět se podle Svobody¹⁸⁵ určuje značně intuitivně, podle zvukové výstavby souvětí. Autor navrhuje i další možnosti, jako substituce, nebo kritérium modálnostní.

Aktuálním členěním podřadného spojení vět se zabývá Uhlířová.¹⁸⁶ Složitost podřadného souvětí z hlediska aktuálního členění vidí především (a) v hierarchii komunikačních polí; (b) v rozměru komunikačních polí vytvářených vedlejšími větami.

Ad (a) hierarchie komunikačních polí je tím složitější, čím větší počet vět souvětí má a čím složitější je syntaktická závislost mezi nimi. Každá vedlejší věta má své vnitřní členění na T a R, ale také funkci jediné tematické nebo rematické složky v rámci řídicí věty.

Ad (b) rozměr komunikačních polí vedlejších vět výrazně převyšuje rozměr jednotlivých nevětných členů. Pro komunikační pole všech řádů platí tendence, aby množství věcné informace obsažené v jednotlivých prvcích daného komunikačního pole (projevuje se i v rozměrech těchto prvků) bylo v rovnováze s jejich sdělnou důležitostí. U vedlejších vět to má tyto důsledky: (1) vedlejší věta funguje buď jako centrum T, nebo jako centrum R své řídicí věty (v závislosti na kontextu a druhu sémantického obsahu). Méně často má funkci průvodního členu T nebo R. (a) *Petr po návratu onemocněl.* (b) *Petr, když se vrátil, onemocněl.* (c) *Když se Petr vrátil, onemocněl.* Čeština dává variantě (c) přednost. Je také

¹⁸³ Srov. Bauer, J. – Grepl, M. (1980), s. 346

¹⁸⁴ Srov. Bauer, J. – Grepl, M. (1980), s. 348

¹⁸⁵ Srov. Svoboda, K. (1972), s. 30n

¹⁸⁶ K této problematice publikovala článek ve *Slově a slovesnosti* (1980), 41, a také kapitolu v *Mluvnici češtiny* 3 (1987)

jediným možným výsledkem nahrazení časového adverbialie vedlejší větou ve výpovědi s opačným pořádkem tematických prvků a s opačným rozložením jejich stupňů výpovědní dynamičnosti. (2) Vedlejší věty jednoho druhu může být užito jak ve funkci T, tak ve funkci R, a podle toho ji umístit v antepozici, nebo v postpozici (i zde závisí na kontextu a sémantice, uplatnit se může i linearita, a to analogicky). (a) *Protože se začalo stmívat, sestoupila výprava do údolí.* (b) *Výprava sestoupila do údolí, protože se začalo stmívat.* (c) *Výprava sestoupila do údolí proto, že se začalo stmívat.* Anteponovaná důvodová věta vyjadřuje prvek T věty hlavní, postponovaná věta prvek R. Rozčleněná podoba spojovacího výrazu signalizuje, že hranice mezi tematickou a rematickou částí věty je umístěna před výrazem odkazujícím k vedlejší větě. Vyjádření tematicko-rematického nexu větou vedlejší vyplývá hlavně z potřeby hierarchizovat témata a rémata z hlediska potřeb většího textového celku (ovšem některé sémantické obsahy nelze vedlejší větou vůbec vyjádřit – původ, původce, výsledek). (3) Za porušení sémantické a rozměrové rovnováhy se považuje (již jsme to zde zmínili), jestliže za vedlejší větou interponovanou do věty hlavní následuje holý větný člen ukončující souvětí (*Rekonvalescence bude pravděpodobně trvat, jako je tomu ostatně u každého podobného onemocnění pohybového ústrojí, dlouho.*). (4) K dalším změnám v hierarchii aktuálního členění souvětí může vést vyjádření sdělného elementu větou vedlejší místo větného členu nominální povahy (např. slovosledný jev přesouvání podmětu je pro češtinu typický).¹⁸⁷

Jak píše Uhlířová, tematickou funkci mívají často věty vedlejší podmětové, z příslovečných časové, zřetelové, podmínkové a přípustkové. Znamená to, že stojí v pozici před řídicí větou. Naopak rematické bývají vedlejší věty předmětové, místní, příčinné, účelové, účinkové a prostředkové, které většinou následují za větou řídicí.

Omezeně jsou vedlejší věty do věty řídicí vkládány. Jde o věty přívlastkové a nejčastěji o věty přípustkové, také o různé nepravé věty vztahné (*Dvanáctka jezdí, pokud vím, na Smíchov.*).¹⁸⁸

Vedlejší věty přívlastkové vždy následují za podstatným jménem, k němuž se vztahují (*Knížka, kterou jsem ti půjčil, není moje.*).¹⁸⁹ Jako přívlastky vyjádřené nevětně (přídavným nebo podstatným jménem) vytváří také přívlastková věta (spolu s řídicím jménem) jeden

¹⁸⁷ Viz Mluvnice češtiny 3 (1987), s. 595n

¹⁸⁸ Viz Uhlířová, L. (1987), s. 140

¹⁸⁹ Srov. také Bauer, J. – Grepl, M. (1980), s. 348

obsahový celek, který vstupuje do řídicí věty již „hotový“. V důsledku těchto mluvnických vlastností mají přívlastkové věty charakteristickou slovoslednou vlastnost, která je výrazně odlišuje od ostatních druhů vedlejších vět. Velmi často jsou vkládány do věty řídicí neboli interponovány. Podobně jako vedlejší věty přívlastkové se chovají i volné přívlastky. Vždy následují za řídicím podstatným jménem (pokud možno bezprostředně).¹⁹⁰ Uhlířová doporučuje dbát na to, aby část věty řídicí před vloženou větou a část za ní byly vyvázeny, zejména aby za větou vloženou nenásledovalo pouze jediné slovo nebo stručný výraz. Toto doporučení je tím důležitější, čím delší je vložená věta (např.: *Proti Interu mě zklamali všichni kromě Stejskala, který neměl příliš práce a za jediný gól nemohl, Haška a Straky.* Lepší je pro srozumitelnost přesunout vedlejší větu i s řídicím podstatným jménem až na konec: *Proti Interu mě zklamali všichni kromě Haška, Straky a Stejskala, který neměl příliš práce a za jediný gól nemohl.*). Rozměrovou rovnováhu můžeme obnovit i tak, že se koncový větný člen rozšíří o výraz s malým informačním obsahem, což zvětší jeho rozměr (*Náš tenista nemohl dlouho najít proti vynikajícímu Argentinci, který je jedním z nejlepších světových antukových hráčů, zbraň. X Náš tenista nemohl dlouho najít proti vynikajícímu Argentinci, který je jedním z nejlepších světových antukových hráčů, žádnou vhodnou zbraň.*). Taková rozměrová nevyváženost může být vděčným zdrojem jazykové komiky. (*Chceš vědět, Ludvíku, můj starý a dalo by se říci, ano, vlastně jediný dobrý přítel, jak jsem se zde, v této osamělé pustině, uprostřed hlubokého lesa, kde široko daleko nikdo nebydlí a kudy nevede ani pěšina a kde bys za celý boží den neviděl živáčka, nebyť těch zatracených vzducholodí, ocitl?* (Smoljak – Svěrák)).

Větosled ovlivňuje také třeba vyjádření nebo nevyjádření podmětu ve větě na jiné než první pozici. Platí zde totiž zásada, že pokud mají dvě věty v souvětí stejný podmět, vyjadřuje se pouze v jedné, ve druhé zůstává nevyjádřen. V souvětích se podmět běžně vyjadřuje ve větě první (*Pavel sáhl pro klíč a vsunul ho do zámku.*). Opakování ani obsazení podmětové pozice pronominálním výrazem zde není možné, protože opakovaný podmět nebo zájmeno by implikovalo podmět referenčně odlišný od podmětu první věty. (*Paveš sáhl pro klíč a on ho vsunul do zámku.*). Pokud je závislá věta před větou řídicí, nabízejí se tři možnosti. Za prvé může být podmět vyjádřen ve větě závislé (*Když Haňta vešel do hospody, nepozdravil, ale položil dívčí románky na pult a rozhlídl se.* (Hrabal)). Za druhé

¹⁹⁰ Srov. Uhlířová, L (1987), s. 31 - 33

může být ve větě hlavní (*Když dopil, uštípl Haňta větvičku asparágu a zastrčil ji do aktovky.* (Hrabal)). Za třetí může celé souvětí začínat podmětem věty řídicí a za něj je vložena věta na řídicí větě závislá (... *třetí host, když se vynadival do plné skleničky, rychle hodil hlavou nazad a zvrátil ji do sebe.* (Hrabal)). Varianty nejsou kontextově zcela synonymní. Poslední užijeme tehdy, chceme-li zdůraznit podmět jako centrum tématu celého souvětí (například jej postavit do protikladu).¹⁹¹

Uvedená zjištění nás vedou k tomu, že větosled a aktuální členění souvětí považujeme za hlavní motivaci ke vzniku souvětí s tzv. různovětnými spojovacími výrazy (Jde o spojovací výrazy typu *Nevěděli jsme, že když vyschnou sliznice i slzy, člověku se zdá, že má v očích písek.*¹⁹²). Mluvčí je donucen potřebou aktuální situace oddělit spojovací výraz od jeho věty a tím, že hned za něj vloží další větu, upřednostní důležitější sdělení na rematické pozici.

¹⁹¹ Srov. Uhlířová, L. (1987), s. 128 - 130

¹⁹² Český národní korpus - SYN2010. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

4. Motivace pro vznik různovětných spojovacích výrazů

Naším hlavním zájmem je popsat proč, kdy a za jakých podmínek vznikají souvětí s různovětnými spojovacími výrazy, tedy jaká je motivace jejich vzniku. Specifické rysy tohoto způsobu organizace složek souvětí dokládáme na příkladech z Českého národního korpusu.

4.1. Tematicko-rematické členění souvětí s různovětnými spojovacími výrazy

Tematicko-rematické členění souvětí s různovětnými spojkami má svá specifika. Je nade vše pochybnost, že právě aktuální členění souvětí je hlavním motivem pro vznik tzv. různovětných spojovacích výrazů. Nutně zde musíme hovořit o souvětí, protože různovětné spojky se objevují právě v souvětí složitém, tzn. souvětí o třech a více větách. Jsou-li v souvětí více než tři věty, pak se objevují v zásadě dvě možnosti:

a/ Čtvrtá věta je složkou věty třetí (je jí podřízena). Pak je součástí T nebo R stejně jako třetí věta (*Zastavil jsem za přístřeškem a přehodil přes užitečné vozítko cíp plachty, aby se tolik nerozpálilo. T Vzdálil jsem se jen na dvanáct minut, **ale když** jsem vešel do přístřešku, / R Evan už se všem omlouval za to, že je v tom horku nechám čekat.*).

b/ Věta v pořadí čtvrtá je ke třetí větě připojena paratakticky.

Pak buď rozšiřuje T nebo R (*Masér přešel ke spícímu návštěvníkovi a zvedl ho svými mohutnými pažemi jako nemluvně. T Muž sebou trhl a otevřel oči, **ale když** ho masér opět postavil, / R nacházel se v tepidariu a čekalo ho ponoření do studené vody.*), nebo následuje až po souvětí celku a není součástí daného T – R nexu (*Ze začátku nejvíc Ramidovi u Charila chybělo vyprávění. T Pokyny a prosby se naučil rychle, **ale aby** mohl o něčem vyprávět anglicky, / R tak to mu trvalo měsíce a s Charilem před Mary svým jazykem nemoh, a než spolu začali pracovat, společného času, kdy byli jen oni dva, bylo málo.*).

Složitě souvětí má své vlastní tematicko-rematické členění, mluvíme zde o větosledu. Větosed má podobná pravidla jako slovosled, ovlivňuje jej však například i to, která věta je řídicí, jaká je linearita souvětí, jaký je druh vedlejší věty a podobně.

V našich příkladech výše jsme naznačili, jakým způsobem se chová tematicko-rematické členění souvětí s různovětnými spojovacími výrazy. Ve větě (a) uvádíme příklad souvětí, kde není kontextem vyžadována různovětná spojka. Ve větě (b) potom máme příklad stejného souvětí, tentokrát s různovětným spojovacím výrazem:

(a) *George nevěděl, o čem to mluví, jenže Tilpit mu dal víc než jasně najevo, že dostane padáka, když vás do pěti minut nenajde.*¹⁹³

(b) *George nevěděl, o čem to mluví, jenže Tilpit mu dal víc než jasně najevo, že když vás do pěti minut nenajde, dostane padáka.*

Z odborných zdrojů víme, že v češtině je rematizujícím prostředkem v rámci linearity koncové postavení ve větě. V našich příkladech je ve větě (a) rematickou složkou věta „*když vás do pěti minut nenajde*“; ve větě (b) je potom rematickou složkou věta „*dostane padáka*“. U tematických složek je to přesně v opačném pořadí: ve větě (a) je tematickou složkou věta „*že dostane padáka*“, ve větě (b) je to „*když vás do pěti minut nenajde*“.

Věty (a) a (b) v našem souvětí jsou, co se týká jejich smyslu, úplně stejné. Nezměnilo se ani jedno slovo. Z hlediska kontextu a aktuálního členění jde však o dost zásadní změnu. Aktuální členění v různých stylech je hlavním principem českého slovosledu a větosledu. Je nesporně důležité pro plynulost projevu a textu. V našich příkladech (a) a (b) se změnilo to, co je ve výpovědi z hlediska výpovědní dynamičnosti nejdůležitější. Rozdílné informace se dostaly do jádra výpovědi, do vlastního rématu. Ve větě (a) je důležitá ta skutečnost, že se něco stane, když vás do pěti minut nenajde; ve větě (b) je vlastním tématem ta skutečnost, že dostane padáka. Je to nepochybně z hlediska mluvčího/pisatele důvodná snaha o zdůraznění situační složky, která je stěžejní. Tedy snaha motivovat k výkonu, jinak nastane tato tvrdá sankce. Pokud je věta „*dostane padáka*“ v pozici tematické složky (věta (a)), rozhodně nepůsobí jako striktní a motivující fakt.

Mluvčí/pisatel chce jasně upřednostnit jednu informaci před druhou na místě vlastního rématu. Provede to tím, že jednu větu přesune na konec souvětí, právě na místo rématu.

¹⁹³ Tematická složka, rematická složka.

4.2. Aktuální kontext a rematicizace

Různovětné spojky vznikají ve chvíli, kdy mluvčí/pisatel v rámci aktuální komunikační situace provede ve složitém souvětí (vice než 3 věty) tzv. rematicizaci.¹⁹⁴ Snaha o rematicizaci některého nositele výpovědní dynamičnosti znamená, že je některá složka prezentována mluvčím/pisatelem jako rematická jednotka (nejčastěji vlastní réma). Rematické jednotky nesou vyšší stupně výpovědní dynamičnosti než jednotky tematické a tranzitivní. Stupně výpovědní dynamičnosti určuje více faktorů jako například linearita, sémantika, kontext, intonace. Rematicizujícím prostředkem je v češtině z hlediska linearity koncové postavení ve větě.

U složitých souvětí s různovětnými spojkami dochází v rámci linearity (koncového postavení ve větě) k odtržení spojovacího prostředku od věty, kterou chce mluvčí/pisatel „povýšit“ na vlastní réma souvětí. Věta samotná se umístí na konec souvětí celku, tedy na lineární pozici vlastního rématu. Ve složitém souvětí pracujeme s jeho větosledem. Každá věta zaujímá pozici v rámci aktuálního členění, má svůj stupeň výpovědní dynamičnosti. Mluvčí/pisatel, jak jsme uvedli výše, chce jednu informaci upřednostnit před druhou a provede v souvětí (s minimálně třemi větami) tzv. rematicizaci. Uvedeme si zde příklady souvětí:

- (a') *"Úvodní zápas je vždy těžký, zvláště když se proti nám postaví rozehrané soupeřky, ale musíme vykročit vítězně, jestliže chceme obstát v roli favoritek," doplňuje Machová.*
- (b') *"Úvodní zápas je vždy těžký, zvláště když se proti nám postaví rozehrané soupeřky, ale jestliže chceme obstát v roli favoritek, musíme vykročit vítězně," doplňuje Machová.*

V příkladě (a') je lineární pořadí vět v souvětí. Jako rematická složka zde je věta „*jestliže chceme obstát v roli favoritek*“. Mluvčí/pisatel provede v souvětí rematicizaci a na místo vlastního rématu přesune větu, která je v původním souvětí v tematické složce (v našem příkladě „*musíme vykročit vítězně*“). S přesunem věty do rematické složky ovšem nedochází k přesunu spojovacího výrazu dané věty v souvětí. Ten zůstává na původní pozici věty, a tím se nám ocitá bezprostředně vedle spojovacího výrazu věty, která byla původně v rematické

¹⁹⁴ K pojmu rematicizátor a k jeho postavení v aktuálním členění věty viz např. Hajičová, E. (1995)

složce. Odtud název různovětná spojka, protože každá z této dvojice spojek stojících v souvětí vedle sebe patří ve skutečnosti k jiné větě. Mluvčí/pisatel jako by chtěl ponecháním spojovacího výrazu na původním místě ve větě naznačit, že zde došlo ke změně výchozího postavení vět v souvětí, že zde došlo k rematizaci. Posлуhač/čtenář v jistém smyslu očekává, že za následující větou přijde ještě další věta, mnohem podstatnější informace, vlastní téma.

Jak vyplývá z příkladů v tabulkách, „odtrhnout“ od své věty lze jak spojovací výraz parataktický, tak spojovací výraz hypotaktický. Oba spojovací výrazy mohou posluchači/čtenáři signalizovat, jaká informace bude následovat, co mají očekávat. Naznačují posluchači gradaci informací, která končí vlastním rématem, které je očekáváno.

(c) *Drnovec tiše zadoufal, že snad i obři někdy spí, a pak by si mohli dojít pro zbytek. Tedy jestli něco zbyde. Vůbec si neuměl vysvětlit, že ačkoli už dávno měla nastat noc.*

(c') *Drnovec tiše zadoufal, že snad i obři někdy spí, a pak by si mohli dojít pro zbytek. Tedy jestli něco zbyde. Vůbec si neuměl vysvětlit, že ačkoli už dávno měla nastat noc, svítí v domě sluníčko jako v poledne.*

V příkladech (c) a (c') vidíme to, co je míněno právě momentem očekávání vlastního rématu. Podíváme-li se na příklad (c) je tady souvětí, kde je použita různovětná spojka. Dvojitý spojovací výraz, smysl spojek i význam souvětí, to vše nám naznačuje, že v souvětí chybí podstatná informace. Informace, která by měla být na konci souvětí – vlastní réma. Ve chvíli, kdy posluchač/čtenář zaregistruje dva spojovací výrazy vedle sebe, očekává automaticky dvě věty, které budou následovat.¹⁹⁵

Různovětné postavení spojek se ale nesmí zaměňovat s kontaktními dvojicemi spojek. Kontaktní dvojice spojek se vedle sebe ocitají pozičně a neznamena to, že jsou různovětné. V našich příkladech výše je ukázáno, že mohou mít jiné významy: jako vsuvka, obrácené pořadí vět, nepravé vedlejší věty a podobně.

U různovětných spojovacích výrazů nejde o pozici, ale o situaci vyžádanou aktuálním

¹⁹⁵ Tady je důležité, že jsou vedle sebe dva spojovací výrazy a ne například vytýkáci nebo zdůrazňovací částice se spojkou a podobně.

kontextem. Mají tedy svoji opodstatněnou funkci v použití jazyka. V kontaktních dvojicích jde víceméně o náhodné setkávání dvou spojovacích výrazů.

Aktuální členění souvětí vychází z aktuální komunikační situace. Proto je samozřejmě ke vzniku souvětí s různovětnými spojovacími výrazy nezbytný kontext. Nejsou tvořena primárně, ale v závislosti na předcházející promluvě/textu.

(d) *Rizzoliová dál odhrnovala kobereček, zlostně jím škubala, jako by chtěla nahlédnout i do nejtemnějších koutečků kufru. Zvolna se jí zmocňovalo bezbřehé zoufalství, **ale přestože před sebou měla pouze holé kovové dno, stále si odmítala přiznat to, co bylo zjevné: neúspěch, fiasko, dokonalý debakl.***

Příklad (d) ukazuje, jak aktuální kontext ovlivňuje výstavbu tohoto typu souvětí. Důraz je kladen na skutečnost, že Rizzoliové se zmocňovalo zoufalství, ale ne proto, že před sebou má pouze holé kovové dno kufru, ale proto, že si odmítá přiznat neúspěch, který je zjevný. To je stěžejní, ne to že v kufru je holé kovové dno. Díky kontextu provedl autor rematizaci a přesunul vlastní réma na konec souvětí.

Závislost přemísťování vět na aktuálním členění ukazuje mj. to, že slovosled ve větách, které si v "aktuálně" uspořádaném souvětí vyměnily pořadí, by se většinou neměnily. Například: *Byl to sebevražedný akt, **neboť kdyby** prodala jedno jediné mé tajemství, zničila by tím moje dobré jméno. – Byl to sebevražedný akt, **neboť** by tím zničila moje dobré jméno, **kdyby** prodala jedno jediné mé tajemství.* *Nebo Jeli jsme celou noc. Měli jsme štěstí, **protože když** se strhla bouřka, našli jsme útočiště v chatrči dřevorubců na druhém horském hřebeni. – Jeli jsme celou noc. Měli jsme štěstí, **protože** jsme našli útočiště v chatrči dřevorubců na druhém horském hřebeni, **když** se strhla bouřka.*

Nejdůležitějším činitelem, který ovlivňuje vznik různovětných spojek, je aktuální kontext. Určuje to, která informace je nejpodstatnější. Vzhledem k tomu, že čeština jako flexivní jazyk nemá pevně stanovený slovosled, je aktuální kontext pro porozumění jednou z hlavních pomocníků. Uživatel jazyka dokáže porozumět výpovědi nebo textu s různovětnými spojovacími výrazy bez problémů. Dokáže tento jev bez problémů použít v promluvě nebo textu. Podle našich průzkumů¹⁹⁶ dokáže tento jev použít i pokročilý

¹⁹⁶ Autorka vyučuje češtinu pro cizince.

student češtiny jako cizího jazyka, navzdory tomu, že v jeho jazyce se tento jev nevyskytuje.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Mluvíme zde o angličtině, která má pevně daný slovosled.

5. Souvětí s kontaktními dvojicemi spojovacích výrazů

Za souvětí s kontaktními dvojicemi spojovacích výrazů považujeme ta souvětí, kde můžeme najít dva spojovací výrazy v pozici vedle sebe. Musíme zde ovšem rozlišovat termíny kontaktní dvojice spojek a různovětná spojka.

V prvním případě se jedná o to, že dvě spojky se ocitnou vedle sebe např.: *Jak mohou něco společného dokázat, když jak se zdá, je odděluje propast smrtící nudy.*¹⁹⁸ Zde se jedná o tzv. vsuvku.

Druhý případ je předmětem našeho zájmu a budeme se jím dále zabývat. Jedná se o situaci vynucenou aktuálním členěním, kdy postavení spojek má svoji specifickou funkci z pohledu mluvčího, např. *Zadrženi v dané souvislosti není nikdo, neboť když policisté k domu v Havířské ulici dorazili, skini už tam nebyli.*¹⁹⁹

5.1. Přehled zpracování v odborné literatuře

Kontaktní dvojice spojovacích výrazů jsou v odborné literatuře poněkud opomíjenou problematikou. U nás jim nějaká soustavnější pozornost dosud věnována nebyla, i když se složitému souvětí s řetězcovou závislostí věnoval například Štěpán,²⁰⁰ a tím částečně i kontaktním spojovacím výrazům. Vlastním kontaktním dvojicím spojek věnoval potom samostatnou studii.²⁰¹

Zmíněná Štěpánova studie se zabývala zejména kontaktními dvojicemi různovětných pořadických výrazů, a to z hlediska jejich postavení v jazykovém systému a také z hlediska vývojové dynamiky.

První, kdo se podrobněji zabýval těmito konstrukcemi, byl Beneš,²⁰² který je klasifikoval z hlediska vzniku souvětí a podle toho, jakou větněčlenskou platnost má vedlejší věta

¹⁹⁸ *Český národní korpus* - SYN2010. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

¹⁹⁹ Viz kapitola 4 a 5

²⁰⁰ Štěpán, J. (1977)

²⁰¹ Štěpán, J. (1973), s. 153 - 165

²⁰² Beneš, J. (1940), s. 72 - 80

prvního stupně závislosti. Na Beneše reagoval Mathesius,²⁰³ který v Benešových konstrukcích spatřuje vliv cizích jazyků a nesouhlasí s ním v tom, že jde o konstrukce mluvnicky správné. Doslova píše: „*Věty, které Beneš ve svém článku uvádí, se přičítí dnešnímu jazykovému a slohovému povědomí a musíme se jim vyhýbat*“. Termín různovětná spojka zavedl Trávníček,²⁰⁴ který podal také stručný výčet dvojic podřadicích výrazů v souvislosti s výkladem o větosledu. Dvojice tohoto typu zmiňuje i Šmilauer²⁰⁵ ve výkladu o spojovacích výrazech. Upozorňuje na to, že některé kombinace spojek jsou nemožné (například *když aby, jak že*).²⁰⁶

Většina výše uvedených prací se shoduje v tom, že tento typ konstrukcí je výsledkem aktuálního členění (respektive kontextového členění), které vyžaduje jiné než obvyklé pořadí vět.

Mezi větami v souvětí se setkáváme s celou řadou typů dvojic spojovacích výrazů. Jednotlivé spojovací výrazy z dvojice mohou patřit k jedné větě, jindy ovšem i do různých vět. Časté jsou dvojice, kde na prvním místě stojí výraz souřadící a na druhém výraz podřadící (například *a když, ale protože*). Setkáme se však i s dvojicemi souřadících výrazů (například *proto však*), i s dvojicemi, v nichž na prvním místě je výraz podřadící, na druhém výraz souřadící (srov. *kteřý však, že proto*). Předmětem Štěpánovy práce jsou ovšem pouze tzv. kontaktní dvojice podřadicích různovětných spojovacích výrazů, tedy takových, které patří k různým vedlejším větám, jako například *že jestli, že když* a podobně.

Štěpánovi jde zejména tedy o popis takových kontaktních dvojic podřadicích výrazů, které vzniknou příležitostným setkáním dvou samostatných podřadicích výrazů, z nichž každý patří jiné vedlejší větě. Takové kontaktní dvojice lze obvykle změnit na nekontaktní dvojice tím způsobem, že změním pořadí vět v souvětí, aniž zde dojde ke změně sémantické a aniž bychom museli souvětí konstrukčně měnit.

Kontaktní dvojice spojovacích výrazů jsou příznačné pro souvětí, které Hrbáček²⁰⁷ nazval souvětím s řetězovou stavbou. V tomto složitém souvětí závisí na větě hlavní vedlejší věta prvního stupně závislosti a na ní dále vedlejší věta druhého stupně závislosti atd. Uvažujeme

²⁰³ Mathesius, V. (1941b), s. 39

Přetištěno in: Čeština a obecný jazykozpyt. Praha 1947, s. 365

²⁰⁴ Trávníček, F. (II 1951), s. 738

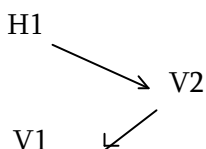
²⁰⁵ Šmilauer, V. (1966), s. 86 - 87

²⁰⁶ Šmilauer podotýká, že v téže větě mohou být dvě spojky souřadící nebo spojka souřadící a podřadící, zpravidla však nikoli dvě spojky podřadící. V této práci si dále ukážeme, že i tato kombinace je možná.

²⁰⁷ Hrbáček, J. (1965), s. 3

tedy o podřadném souvětí s řetězovou závislostí vedlejších vět.

Jedná se zde o variantu tzv. progresivně regresivní. Tou rozumíme souvětí s řetězovou závislostí, v němž hlavní věta je rozvíjena vedlejší větou dopředu, progresivně (zleva doprava) a tato věta vedlejší je dále rozvíjena dozadu, regresivně (zprava doleva). Tak například věta *Bylo mu úředním výnosem nařízeno, že když svá kamna do 3 dnů „nezkasíruje“, že budou zabavena.*²⁰⁸ má progresivně regresivní řetězovou závislost, kterou lze zobrazit takto:

Zatímco termíny postpozice a antepozice charakterizují vždy jen vztah hlavní věty a vedlejší věty 1. stupně závislosti (v souvětí jednoduchém i složitém), termíny progres a regres označují vedle tohoto vztahu i vztah podřadně spojených vedlejších vět, například vztah vedlejší věty 1. stupně závislosti a vedlejší věty 2. stupně závislosti. Tyto termíny mají tedy širší význam, než mají antepozice a postpozice. Důvodem rozlišení je fakt, že ne každá věta vedlejší, která stojí v jednoduchém souvětí v antepozici, může stát v antepozici jako vedlejší věta 2. stupně závislosti. Proto u ní raději mluvíme o regresivním směru rozvíjení. Jde především o obsahové věty s *že* a *aby*.

5.1.1. Složitě souvětí s řetězovou závislostí

Složitě souvětí s řetězovou závislostí je hlavním tématem odborné publikace, kterou vydal Štěpán²⁰⁹ v roce 1977. Svou pozornost pak upřel zejména k souvětí s řetězovou závislostí vedlejších vět.

Pod tímto pojmem rozumí Štěpán takový typ podřadného složitě souvětí, který má tři nebo více souvětých členů (vět), z nichž jeden člen je věta hlavní, ostatní jsou pak na ní závislé tak, že na větě hlavní závisí vedlejší věta (věty) prvního stupně závislosti, na této

²⁰⁸ Štěpán, J. (1973), s. 153 (Večerní Praha 24. 3. 1972)

²⁰⁹ Štěpán, J. (1977)

věte závisí vedlejší věta (věty) druhého stupně závislosti, atd., takže je vytvářen řetězec vedlejších vět.

Pro určení typu složitého souvětí je relevantní poměr vět vedlejších. Vedlejší věty jsou navzájem ve vztahu syntaktické závislosti nebo ve vztahu souřadnosti nebo nejsou v žádném z uvedených syntaktických vztahů. Rozdílný syntaktický vztah vedlejších vět se projevuje i rozdílným využitím podřadicích výrazů v jednotlivých typech složitého souvětí. Pro souvětí s řetězcovou závislostí vedlejších vět není příznačné opakování podřadicích výrazů (na rozdíl od rozvíjení do šířky), naopak se u něj projevuje tendence po rozlišení podřadicích výrazů. Výrazem rozlišení podřadicích výrazů rozumíme proces zřetězcování vedlejších vět v souvětí, přičemž se užije místo opakujícího se podřadicího výrazu jiného výrazu téhož významu (například místo *který* užitíme *jenž*).

Externí syntaktickou závislost vyjadřují především podřadicí spojovací výrazy. U souvětí s řetězcovou závislostí vedlejších vět jde o dvojice, trojice atd. podřadicích výrazů. Nejčastěji ovšem o dvojice. Z hlediska větosledného rozlišujeme kontaktní dvojice různovětných podřadicích výrazů (podřadicí výrazy spolu sousedí, například *že když*) a nekontaktní dvojice podřadicích výrazů (podřadicí výrazy spolu nesousedí). Nkontaktní dvojice jsou častější.

Vztah mezi větami v souvětí (externí syntaktická závislost²¹⁰) je vyjadřován u podřadicích výrazů 1) kontaktní dvojicí podřadicích výrazů různovětných, která obsahuje výrazy patřící do dvou různých vedlejších vět (například *že kdo: [...] není divu, že kdo na to měl, opatřil si někdy dokonce tři až pět far najednou.*²¹¹) ; 2) kontaktní dvojicí podřadicích výrazů stejnovětných patřících do téže vedlejší věty (například *jako když: [...] napětí rázem povolilo, a jako když bystřina vyrazí ze soutěsky a rozleje se v jezero, rozprostřelo se v poklidnou šíři [...]*²¹²).

5.1.1.1. Větosed v souvětí s řetězcovou závislostí

Nyní se zaměříme na větosed v podřadném souvětí s řetězcovou závislostí. Věta hlavní

²¹⁰ Externí syntaktická závislost je formálně vyjadřována vždy podřadicími výrazy. V sémantickém plánu jí odpovídá determinace.

²¹¹ Štěpán, J. (1977), s. 27

²¹² Štěpán, J. (1977), s. 27

je gravitačním jádrem souvětí. Stojí obvykle na začátku, řidčeji na konci souvětí a k ní se připíná řetězec vedlejších vět. Postavení věty hlavní je dáno kontextem jazykovým i mimojazykovým. Stojí na začátku souvětí jako východisko (téma) výpovědi a je více nebo méně spojena s předcházejícím kontextem. Ve svém koncovém postavení je hlavní věta nositelem důrazu. O stupni kontextového začlenění se lze přesvědčit možností transpozice řetězce z postpozice do antepozice. Méně časté jsou případy, kdy větosled je určen především gramatickým principem.

Pokud primárně uvažujeme o postavení řetězců vět vedlejších vzhledem k větě hlavní, rozlišujeme tři základní větosledné typy:

1. souvětí s postponovanou řetězcovou závislostí – řetězec vedlejších vět je za větou hlavní (*Maminka přijela, protože chtěla uvařit a napéct koláče, jelikož svatba je už za dva dny.*);
2. souvětí s anteponovanou řetězcovou závislostí – řetězec je před hlavní větou (*Když přijela domů a když připravila večeři, oblékla si svoje nejlepší šaty a čekala.*);

souvětí s interponovanou řetězcovou závislostí – řetězec je vložen do věty hlavní (*Koupil si, protože po něm toužil, aby mohl jezdit do školy, úplně nový model motorky Jawa.*).

U základních větosledných typů souvětí s řetězcovou závislostí musíme rozlišit směr rozvíjení do hloubky. V souvětí, které je konkrétně realizováno v jazykovém projevu, můžeme rozlišit směr rozvíjení do hloubky podle vzájemného postavení závislé a řídicí věty. Vedle základního rozvíjení zleva doprava, progresivního, kdy věta řídicí je rozvíjena následující závislou větou, máme také rozvíjení zprava doleva, regresivní, kde je řídicí věta rozvíjena předcházející větou závislou.

Na základě uvedených dvou směrů rozvíjení souvětí do hloubky vydělujeme v rámci větosledných typů ještě větosledné varianty: souvětí s progresivní řetězcovou závislostí (*Napětí se zostřilo ještě i tím, že nyní měl po něm nastoupit jeho bratr císař Zikmund, kterému Češi vytýkali, že zradil Husa, když předsedal kostnickému koncilu a nezachránil mistra Jana, ačkoli se mu předtím zaručil ochranným listem.*), souvětí s progresivně regresivní řetězcovou závislostí (*Máma slíbila, jakmile se něco doví, že přijde nebo něco vzkáže.*), souvětí s regresivní řetězcovou závislostí (*Možná, že kdybych byl udělal dřív, co jsem udělal potom, byl bych ještě mohl zachránit situaci.*) a souvětí s regresivně progresivní řetězcovou závislostí (*Když po téměř celoživotním úsilí dosáhl svou obratnou politikou, že papežové zase trvale přesídlili do Říma, aniž by tím utrpěly dobré vztahy císaře k Francii, již vznikla jejich přesídlením značná politická škoda, nemohl pochopitelně*

přistoupit na to, aby [...]).

5.1.1.2. Podřadné souvětí s řetězcovou závislostí dvou vět vedlejších

Nyní se budeme blíže věnovat souvětím s řetězcovou závislostí vedlejších vět prvního a druhého stupně. Tento typ se mezi souvětími s řetězcovou závislostí vět vedlejších vyskytuje nejčastěji.

Pro klasifikaci souvětí s řetězcovou závislostí vedlejších vět jsou podstatné podřadící spojovací výrazy. Ty jsou totiž základním prostředkem vyjádření závislosti v souvětí a nejenže spojují věty v souvětí, ale i signalizují modální charakter vedlejší věty nebo okolnostní vztah.

Při klasifikaci souvětí s řetězcovou závislostí vedlejších vět druhého stupně mohou být podle Štěpána²¹³ uplatněna ještě další tři hlediska:

1. postavení řetězce vzhledem k hlavní větě (postponovaný, antepónovaný a interponovaný řetězec);
2. vzájemné postavení vedlejších vět v řetězci (progresivní a regresivní rozvíjení);
3. obsahový vztah věty vedlejší k obsahu věty řídicí.

Podle tohoto posledního hlediska můžeme rozlišit tři druhy vedlejších vět:

- a) obsahové – bývají po slovesech mluvení, myšlení a vnímání;
- b) příslovečně určovací – vyjadřují rozmanité okolnosti (místo, čas, způsob a podobně) vzhledem k obsahu děje věty řídicí;
- c) přívlastkové – vyjadřují určení substance pojmenované v řídicí větě podstatným jménem.

Nejčastější kontaktní dvojice různovětných podřadících výrazů vzniká tak, že na vedlejší větě s *že* 1. stupně závislosti regresivně závisí vedlejší věta 2. stupně závislosti s *když*. Tato vedlejší věta s *když* tvoří časovou kulisu vzhledem k větě s *že* (*vyličil ministři během necelých dvou hodin věc s takovým výsledkem, že když nakonec znovu přišoupl k ministři jídašskou tisícovku, ministr vsta²¹⁴*). Jindy je věta s *když* podmínková (*Vysvětlil*

²¹³ Srov. Štěpán, J. (1977), s. 79

²¹⁴ Štěpán, J. (1977), s. 81

*členům výboru, že když je havíř dlouho v dole, unaví se za deset hodin.*²¹⁵). Další případy jsou méně časté.²¹⁶

U této větosledné varianty je konstrukce výsledkem střetávání tří tendencí: tendence věty s *že* stát za svou řídicí větou, tendence vět příslovecně určovacích stát před svou řídicí větou a tendence, aby vedle sebe nestály pokud možno stejné nebo podobné podřadicí výrazy. Výsledkem střetávání těchto tendencí jsou jistá kontextově strukturní omezení některých souvětých konstrukcí. Jak uvádí Štěpán, v češtině se především vůbec nerealizuje kontaktní dvojice typu *že že*. To znamená, že vedlejší věta 2. stupně závislosti s *že* nemůže regresivně rozvíjet větu vedlejší 1. stupně závislosti s *že*. Podobné strukturní omezení platí i pro kontaktní dvojici *že jestliže*, kontaktní dvojice *že protože* není v korpusu doložena vůbec.²¹⁷ To platí i o dvojicích *že přestože* a *že třebaže*.

5.1.1.3. Klasifikace podle stupně kompatibility

V korpusu najdeme celou řadu kontaktních dvojic podřadicích výrazů. Štěpán pojal jako východisko k jejich klasifikaci první podřadicí výraz²¹⁸ a dále tzv. stupeň kompatibility.

Možnosti oddělení jednotlivých podřadicích výrazů vedlejší věty 1. stupně závislosti od své vedlejší věty větou druhého stupně závislosti nejsou stejné. Například podřadicí výraz *že* bývá oddělen poměrně často (*vyličil ministrovi během necelých dvou hodin věc s takovým výsledkem, že když nakonec znovu přišoupl k ministrovi jídášskou tisícovku, ministr vsta²¹⁹*), na rozdíl od výrazu *když*, který nebývá oddělen vůbec. Oba zmíněné podřadicí výrazy se tedy liší kompatibilitou, stupněm spojovatelnosti s jinými podřadicími výrazy.

Stupeň kompatibility zjistíme, jestliže dáme do poměru počet typů doložených kontaktních dvojic různovětných podřadicích výrazů a počet typů doložených postponovaných dvojic podřadicích výrazů vůbec (kontaktních i nekontaktních). Stupeň kompatibility se tak pohybuje v intervalu 0 – 1,0. Čím větší je počet doložených kontaktních

²¹⁵ Štěpán, J. (1977), s. 81

²¹⁶ Uvedená zjištění vycházejí ze Štěpánovy publikace Složitě souvětí s řetězcovou závislostí. Praha 1977

²¹⁷ Tento poznatek můžeme potvrdit i dnes, tato kontaktní dvojice se skutečně v korpusu nedoložila.

²¹⁸ Mluvíme zde o kontaktních dvojicích podřadicích výrazů.

²¹⁹ Štěpán, J. (1977), s. 90

dvojic, tím je větší stupeň kompatibility, čím menší je počet doložených kontaktních dvojic, tím je nižší stupeň kompatibility. Platí tedy vztah

$$K = \frac{k}{k + n},$$

*kde K je stupeň kompatibility, k je počet doložených kontaktních dvojic a n je počet dvojic nekontaktních.*²²⁰

Z kontaktních dvojic, které mají na prvním místě podřadicí výraz, jsou pouze čtyři stylově neutrální, to znamená, že mají kompatibility vyšší než 0,2. Štěpán je proto považuje za základní typy kontaktních dvojic. Jedná se o výraz *že* (0,383), dalším výrazem je *protože* (0,310), následuje *takže* (0,257) a *který* (0,207). Ostatní výrazy mají podle Štěpána nízkou kompatibility, takže jde o ojedinělé případy kontaktních dvojic.

Pokud jsou obě vedlejší věty ve vztahu závislosti uvozeny stejným podřadicím výrazem, jde pouze o nekontaktní dvojice podřadicích výrazů a obsahové vztahy mezi větami nejsou podstatné. Pokud jsou obě vedlejší věty ve vztahu závislosti uvozeny rozdílnými podřadicími výrazy, mohou zde být vedle dvojic nekontaktních i dvojice kontaktní. Podmínkou je, aby byla vedlejší věta 2. stupně závislosti příslovečně určovací.

Tzv. kontaktní dvojice různovětných podřadicích spojek se realizují ve specifickém druhu souvětí, v němž jsou vedlejší věty obou stupňů závislosti připojeny ke svým řídícím větám různými podřadicími výrazy a vyjadřují rozdílné obsahové vztahy mezi větami v souvětí. Jde o tzv. hierarchizovanou řetězcovou závislost. Jinak řečeno, vedlejší věta druhého stupně závislosti rozvíjí regresívně vedlejší větu prvního stupně závislosti tak, že se uvozovací podřadicí výrazy obou vět vedlejších dostávají vedle sebe.

5.1.1.4. Přehlednost větného celku

Pro přehlednost větného celku je potřeba takové uspořádání výpovědi, aby umožnilo průměrnému uživateli jazyka bez obtíží pochopit její stavbu. Pokud jde o výpovědi jednoduché a krátké, stačí k přehlednosti uspořádání podle zásad aktuálního členění

²²⁰ Štěpán, J. (1977), s. 90

výpovědi. Je-li ovšem výpověď delší a složitější, zachování pravidel aktuálního členění nestačí, ale je třeba respektovat ještě další zásady.²²¹ Souvětí s řetězcovou závislostí vedlejších vět je přehledné, je-li celkově optimálně uspořádáno (zejména uspořádání vět v souvětí). Celková stavba souvětí určuje menší či větší přehlednost. Závažné jsou i schopnosti uživatele jazyka. V úvahu je třeba brát i účel jazykového projevu a jeho funkci v komunikativním procesu. Například v publicistice vyžadujeme více přehlednosti a explicitnosti než například ve stylu uměleckém.

Při zjišťování přehlednosti či nepřehlednosti souvětí je základním kritériem obsahová přeplněnost souvětí. Obsahová přeplněnost souvětí je dána rozporem mezi významovou výstavbou souvětí a jeho syntaktickou stavbou. Pokud jsou do jednoho souvětí celku formálně spojeny obsahově rozdílné komplexy souvětí tak, že souvětí je přeplněno, není vyjádřena obsahová souvislost, znamená to, že souvětí je nepřehledné. U tohoto kritéria postupujeme od obsahu k formě.

Dalším obecným kritériem je kompaktnostní rovnováha v souvětí. Při vycházení ze syntaktické stavby souvětí se jeví jako přehlednější ta souvětí, v nichž jsou kombinována spojení volnější a těsnější, například spojení příslovečná a obsahová. Souvětí s řetězcem vět pouze příslovečných (tedy volná) nebo pouze obsahových se nevyskytují tak často, protože jsou méně přehledná.

Další je kritérium rozměrové. Znamená, že čím jsou jednotlivé souvětí delší a rozvířenější a čím je vyšší stupeň závislosti vedlejších vět, tím je stupeň přehlednosti nižší. Při přibližně stejné délce souvětí není nebezpečí nepřehlednosti souvětí tak velké. Na celkovou organizaci souvětí má vliv rozdílná délka souvětí. Obecně platí, že pro přehlednost je lepší, je-li réma delší než téma.

Výše jmenovaná obecná kritéria jsou platná ve všech souvětích, kde se vyskytuje vyšší stupeň závislosti. Speciální kritéria mají platnost jen v jistých typech konstrukcí, jsou omezenější.

Prvním je kritérium směru rozvíjení v souvětí. Čím vyšší je stupeň regresivního rozvíjení v souvětí, tím nižší je přehlednost. Naproti tomu s růstem progresivního rozvíjení neroste nebezpečí nepřehlednosti tak rychle.

Následuje kritérium interponovaného řetězce. Jde vlastně o zvláštní případ kritéria

²²¹ Touto problematikou se u nás zabýval J.V. Bečka. In: O souměrnosti složitějších větných celků. Naše řeč 28, 1944, s. 45 – 52, 69 - 75

rozměrového a kritéria obsahové přeplněnosti souvětí. Souvětí s interponovaným řetězcem vět vedlejších je tím přehlednější, čím kratší jsou souvětí členy vloženého řetězce.

U kritéria opakovatelnosti typu věty nebo spojovacího výrazu jde o to, že přehlednost je tím nižší, čím více se v řetězcové závislosti opakuje stejný typ věty nebo stejný spojovací výraz.

Zvláštní problematiku představuje tzv. perioda. Dělí se na dvě části: jedna základní myšlenku připravuje, druhá ji pak rozvíjí a dovršuje. Dnes je již zastaralá.

Z hlediska přehlednosti je třeba především ukázat jeden větosledný typ, a to souvětí s postponovanou řetězcovou závislostí progresivní kombinovanou se závislostí regresivní. Sem patří například souvětí *Ale vždyť jste nám sám říkal, že když my se do toho nedáme, že nám to z nebe nepadne!*²²²

Vezmeme si jako příklad toho, kdy je vztah mezi větami vyjádřen formálně, souvětí *Máma slíbila, jakmile se něco doví, že přijde nebo něco vzkáže*²²³ a souvětí *[...]cítil jen, že kdyby nesplnil bratrovo přání, způsobil by neštěstí.*²²⁴ V souvětí prvním je každá vedlejší věta uvozena podřadicím výrazem. Ve druhém souvětí je naproti tomu podřadicí výraz vedlejší věty 1. stupně závislosti oddělen od své věty vedlejší a předsunut před podřadicí výraz vedlejší věty 2. stupně závislosti. To znamená, že podřadicí výrazy vytvořily kontaktní dvojici různovětných podřadicích výrazů. U obou souvětí se jedná o souvětí s progresivně regresivní řetězcovou závislostí.

V souvětích s kontaktními dvojicemi podřadicích spojovacích výrazů někdy dochází ke zpevnění souvětí stavby, a to tím, že se první podřadicí výraz ve dvojici opakuje u vedlejší věty 1. stupně závislosti (*Lidé si nesmějí myslet, že když si naplánovali [...] mechanizaci už na rok 1972, že ji tedy dostanou.*²²⁵). Často se opakuje výraz *že*, zejména v mluvených, nepřipravených projevech. Pokud je vedlejší věta v regresivním rozvíjení krátká, spojka *že* se většinou neopakuje (*Opakovala si, že dokud byly peníze, nemohla Ottovi ani v nejmenším vytýkat...*²²⁶).

Jindy věta vedlejší 2. stupně závislosti sice nenásleduje přímo za větou hlavní a je vložena mezi dvě věty 1. stupně závislosti, ale vzniká pravá kontaktní dvojice podřadicích výrazů

²²² Štěpán, J. (1977), s. 52

²²³ Štěpán, J. (1977), s. 53

²²⁴ Štěpán, J. (1977), s. 53

²²⁵ Štěpán, J. (1977), s. 53

²²⁶ Štěpán, J. (1977), s. 53

(*Doufali, především, že synův návrat obnoví otcovy chabnoucí síly a že když už hoch bude opět doma, pochopí, co způsobil.*²²⁷).

Někdy mohou stát mezi větou hlavní a regresivní větou vedlejší 2. stupně závislosti až tři vedlejší věty (*Ted' po úředním posvěcení jejich činu se jim zdálo, že jsou to docela jiní mrtví, kteří leží na palouku, bratrů Šohajů že již dávno není, a měli-li oni tři kdy s nimi co společného, že ted' nabyli úplného rozhršení.*²²⁸). V tomto souvětí se třikrát opakuje spojka *že*, ale souvětí se nejeví jako nepřehledné.

5.1.2. Známé klasifikace konstrukcí s kontaktními různovětnými dvojicemi spojek

Štěpán²²⁹ pro klasifikaci konstrukcí s různovětnými kontaktními dvojicemi podřadicích výrazů použil kritérium prvního výrazu ve dvojici. Na základě toho vyděluje čtyři hlavní typy dvojic, které vykazují vyšší produktivitu v jazyce. Existují však samozřejmě i typy na periférii jazyka. Různý stupeň spojovatelnosti prvních podřadicích výrazů ve dvojici s jinými podřadicími výrazy určuje rozdíly v produktivnosti jednotlivých typů. Dále určuje například i různou frekvenci podřadicích výrazů vůbec.

Podle zmíněného kritéria vyčleňujeme čtyři následující typy různovětných podřadicích výrazů:

1. typ, v němž na prvním místě v kontaktní dvojici stojí spojka *že*. Tato spojka má vysoký stupeň spojovatelnosti, takže tvoří kontaktní dvojice s celou řadou podřadicích výrazů. Nejčastěji jde o výraz *když*, ale i jiné časové spojky jako *než*, *až*, *kdykoli*, *jakmile*, *sotva*, *pokud*, *dokud*, *dříve*, *nežli*, dále spojky přípustkové *ačkoli*, *i kdyby*, *i když*, *ať*, podmínkové *jestli*, *kdyby*, místní *kde*, *kdekoli*, způsobové *jakož*, *čím*, *jako*, podmětné, předmětné a další.

I přes vysoký stupeň spojovatelnosti výrazu *že* existují některé kontaktní dvojice v jazykových projevech jen výjimečně nebo se nevyskytují vůbec. Jedná se například o dvojice *že jestliže*, *že protože*, *že třebaže*, *že přestože*, *že takže*, *že který*.

²²⁷ Štěpán, J. (1977), s. 54

²²⁸ Štěpán, J. (1977), s. 54

²²⁹ Srov. Štěpán, J. (1973), s. 158

Příčemž dvojice *že takže* a *že který* jsou teoreticky vyloučeny, protože věty vedlejší uvozené spojkou *takže* a *který* jsou vázány na postpozici. Ostatní dvojice jsou teoreticky možné, protože uvozené vedlejší věty mohou stát nejen v postpozici, ale i v antepozici. V jazyce jsou ovšem možné i jiné způsoby vyjádření, a to synonymní. Například místo *že jestliže* můžeme užít dvojici *že jestli*, místo *že třebaže*, *že přestože* lze užít *že i když*, *že i kdyby* apod.

2. Typ kontaktních dvojic, kdy na prvním místě stojí spojka *protože*. Není tak častý jako typ předchozí z důvodu celkově nižšího výskytu spojky *protože*. Také jeho spojovatelnost s jinými podřadicími výrazy je nižší. Nejčastěji se spojuje se spojkami *když*, *jestli*, *kdyby*, *kdo*, *jak*, *jakmile*, *aby*, *ať* apod.

Dvojice *protože + podřadicí výraz* se objevuje až v jazyce novějším, dříve nemáme žádný doklad. Jedná se zřejmě o vliv jazyka hovorového na jazyk spisovný.

Spojení *protože + podřadicí výraz* se může vyskytovat i v modálně různorodém souvětí ([...] *to si udělejte sám, protože kdo vám pomůže, až píchnete někde na cestě*²³⁰), na rozdíl od dvojice *že + podřadicí výraz*, která je vždy součástí modálně stejnorodého podřadného souvětí (oznamovacího, tázacího nebo žádacího).

3. Typ, v němž je ve dvojici na prvním místě výraz *takže* s funkcí důsledkovou, respektive účinkovou. Jeho spojovatelnost je značně omezena, kontaktní spojení jsou doložena s výrazy *když*, *kdyby*, *i co*, *až*, *-li*, *kdo*, *aniž*. Sémanticky je tento typ blízký volnějším parataktickému spojení důsledkovému s výrazy *a tak*, *a proto*.

4. Ve čtvrtém typu je na prvním místě ve dvojici relativum *který* (resp. *jenž*). Zatímco spojky plní především funkci spojovací, relativum *který* (*jenž*) plní zároveň funkci větného členu vedlejší věty. Spojovatelnost výrazu *který* (*jenž*) je poměrně rozsáhlá. Objevuje se ve dvojicích s výrazy *jak*, *kdo*, *když*, *kdykoli*, *pokud*, *aniž*, *ačkoli*, *třebaže*, *aby* apod.

Překvapivě jsou kontaktní dvojice s *který* (*jenž*) příznačné pro jazykové projevy knižního charakteru, i když bychom očekávali opak, vzhledem k tomu, že výraz *který* je po spojení *že* druhým nejfrekventovanějším podřadicím výrazem.²³¹

²³⁰ Štěpán, J. (1973), s. 161

²³¹ Jelínek, J. - Bečka, J.V. - Těšitelová, M. (1961)

Štěpán si dále všímá typů kontaktních dvojic zaujímavých okrajové postavení v jazykovém systému. Především uvádí kontaktní dvojici *aby + podřadicí výraz*, která se spojuje s výrazy jako *až, když, kdyby, jakmile, jak, než*. *Aby* je od následujícího podřadicího výrazu vždy odděleno čárkou. Dále zmiňuje například hypotaktické konstrukce s dvojicí *i když + podřadicí výraz* (*Všecky ty osoby jsou nakresleny tak rozumně, že je to vlastně matematika, přesné řešení rovnic, prostě jsem žasla, i když, pokud jde o mé povrchní ženské gusto, mám raději lidi méně rozumné[...]*²³²). Výraz *i když* má však spojovatelnost značně omezenou. Naproti tomu výraz *když* bývá nejčastějším výrazem na druhém místě ve dvojicích; to vyplývá z velké frekvence anteponovaných vět s *když*.

5.1.3. Různovětné spojky

Pojem různovětná spojka zavedl František Trávníček.²³³ U souvětí s několikanásobnou hlavní větou uvádí, že na prvním místě v takovém souvětí je jedna věta hlavní. Druhá hlavní věta stojí někdy uprostřed souvětí a za ní následuje vedlejší věta. Tento pořádek vět se shoduje s pořádkem podle jejich důležitosti v celém souvětí, protože věta vedlejší je nejdůležitější a stojí na jeho konci.

Často je ale vedlejší věta méně důležitá než hlavní, je doplňovací. Hlavní a vedlejší věta následují za sebou podle vzájemné a myšlenkové (i mluvnické) závislosti.

Stává se, že tento pořádek slov ustupuje pořádku podle důležitosti v souvětí. Druhá hlavní věta se klade na konec souvětí (jako nejdůležitější), vedlejší věta se pak klade před ni, doprostřed souvětí. Hlavní spojka však zůstává před vedlejší větou jako různovětná (např. *Čekal dlouho, a když se nedočkal, šel domů*).

„Klade-li se spojka různovětně, stojí věta svým podstatným zněním na konci souvětí shodně s největší důležitostí v něm. Různovětné postavení spojky pak naznačuje její myšlenkovou (a mluvnickou) závislost na hlavní větě. Tím jazyk hovoří po výrazové stránce principu myšlenkové závislosti vět i jejich obsahové důležitosti v souvětí.“²³⁴

²³² Štěpán, J. (1973), s. 163

²³³ Trávníček (1951)

²³⁴ Trávníček (1951), s. 739

Šmilauer²³⁵ stručně zmiňuje spojky tzv. různověté, kdy se vedlejší věta vloží do věty řídící a při tom se setkávají dvě spojky (Poznal, že když přiblíží ruku, ucítí škušnutí.).

U Grepla a Karlíka²³⁶ jsou různovětné spojky uváděny v souvislosti se souvětím složitým, konkrétně u souvětí, kdy je jedna věta hlavní a několik vět vedlejších řetězcově (postupně) na ní závislých. Jde o variantu složitého souvětí, ve kterém V₁ a V₂ tvoří užší blok, který může být dále rozvíjen jako celek větou V₃. V takových případech bývá často V₂ vložena do V₁. Autoři upozorňují, že spolurozhodujícím faktorem je tu uplatnění principu aktuálního členění (*Říkal, že když to nesplním, postará se o to, abych byl přeložen na jiné pracoviště.*). Vedlejší věta se spojkou když (V₂) je závislá na vedlejší větě se spojkou že (V₁), V₂ je do V₁ vložena. Tak vznikají právě struktury s tzv. různovětnými spojkami. Jde o to, že podřadící spojky následují za sebou, ale každá patří k jiné větě vedlejší. Zmiňuje se zde i to, že se pro přehlednost někdy spojka z věty V₁ opakuje (*Sliboval, že když přijdu, že mi ukáže svou sbírku známek, ačkoli jsem o ni neměl zájem.*). Neméně důležitá je poznámka, že různovětné spojky nebyly ve starším jazyce obvyklé a že se každá spojka kladla ke své větě (*Člověku se zdá, kdyby nastala dlouhá chumelenice, že to zasype do roviny. Neměl jsem štěstí, protože mi bylo řečeno, když jsem tam přišel, že poslední výtisk právě prodali.*).²³⁷

Encyklopedický slovník češtiny²³⁸ zmiňuje různovětné spojky v kontrastu se spojkami víceslovnými. Uvádí, že jde o kontaktní postavení dvou různých spojek, které je dané syntaktickou (topologickou) strukturou textu (*Říkal, že když to nesplním, postará se o mé propuštění X Říkal, že se postará o mé propuštění, když to nesplním.*).

5.2. Kombinace spojek

Tato kapitola vychází z materiálu, který byl získán z Českého národního korpusu. Korpus je soubor počítačově uložených textů (v případě mluveného jazyka - přepisů záznamu

²³⁵ Šmilauer, Vl. (1966), s. 51

²³⁶ Grepl, M.- Karlík, P. (1986), s. 461

²³⁷ Podobně Grepl, M. – Karlík, P. (1998), s. 374

²³⁸ Viz Encyklopedický slovník češtiny (2002), s. 436

mluvy), který slouží k jazykovému výzkumu. Pro práci s korpusem slouží speciální vyhledávací program. S jeho pomocí je možné vyhledávat slova a slovní spojení v kontextu a zjistit jejich frekvenci v korpusech i původní textový zdroj.

Český národní korpus (ČNK) je akademický projekt zaměřený na budování rozsáhlého počítačového korpusu především psané češtiny. Pracuje na něm Ústav Českého národního korpusu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (ÚČNK). Od svého založení roku 1994 má ÚČNK na starosti budování ČNK, jeho rozvoj a rovněž činnosti související, zvláště v oblasti výuky a pěstování oboru korpusová lingvistika.

Pracujeme s materiálem, který byl vybírán z korpusu SYN2010. Korpus SYN2010 je synchronní reprezentativní korpus současné psané češtiny obsahující 100 milionů textových slov (tokens).²³⁹

Složení korpusu SYN2010:

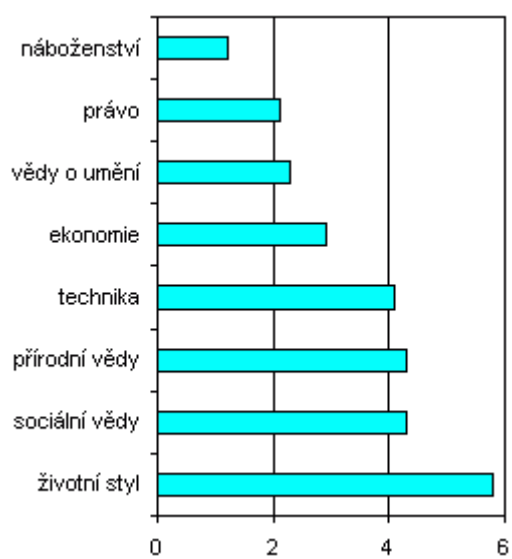
40 % **beletrie**

27 % **odborná literatura**

33 % **publicistika**

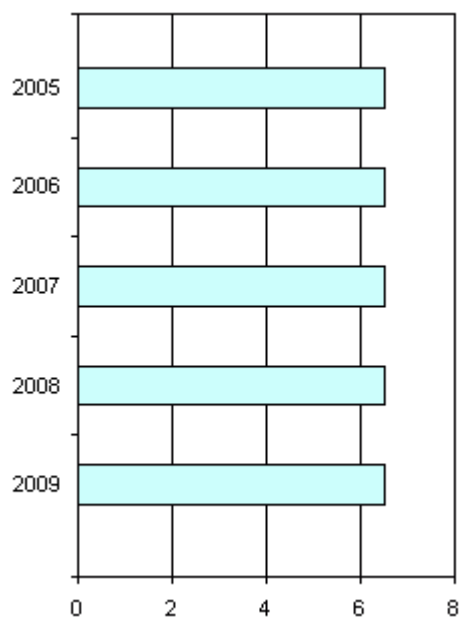
²³⁹Viz <http://ucnk.ff.cuni.cz/syn2010.php> (7. 8. 2012 - 23:27)

Složení odborné a další specializované literatury podle tematického zaměření:

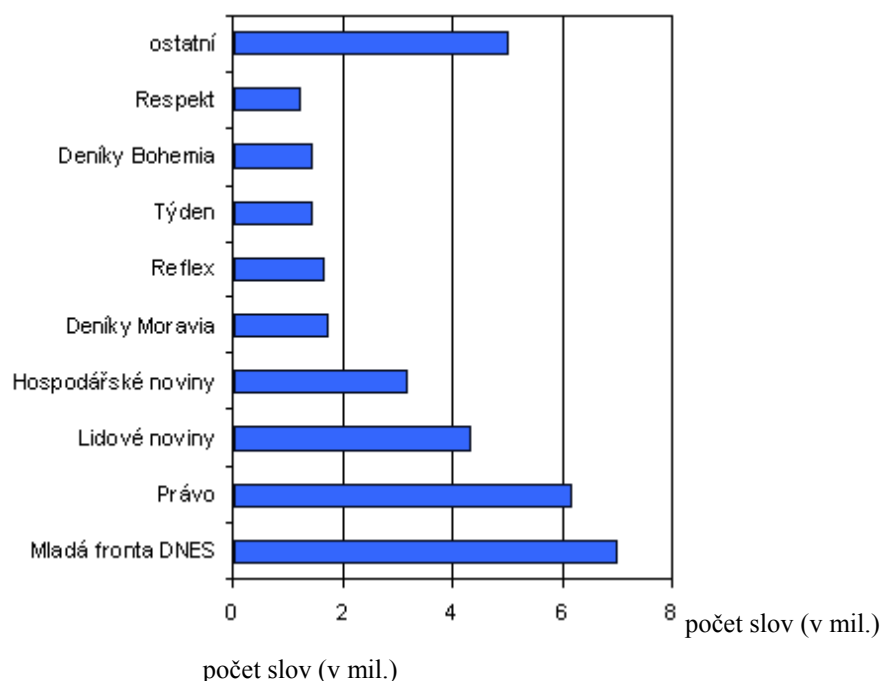

počet slov (v mil.)

Složení publicistiky podle roku vydání:

Složení publicistiky podle titulů:

Porovnány byly také výskyty v korpusu ORAL 2008. “Korpus ORAL2008 představuje v rámci projektu Český národní korpus v pořadí čtvrtý korpus mluvené češtiny. Zachycuje mluvu ve výhradně neformálních situacích. Jde však o první mluvený korpus ÚČNK, který je plně vyvážený v základních sociolingvistických kategoriích mluvčích (pohlaví, věková skupina, výše dosaženého vzdělání a oblast pobytu v dětství).

Korpus je sestaven z přepisů 297 nahrávek, které byly v letech 2002-2007 pořízeny na různých místech po celém území Čech (tj. ne Česka). Nahrávky pro ORAL2008 představují 6 883 minut, tj. necelých 115 hodin, a v jejich rámci byly zaznamenány projevy 995 mluvčích. Celý korpus zahrnuje 1 000 097 slov.

Korpus ORAL2008 je plně vyvážený s ohledem na základní čtyři sociolingvistické kategorie mluvčích. Znamená to, že přepisy nahrávek byly do korpusu ORAL2008 vybrány

tak, aby byly všechny hodnoty základních sociolingvistických kategorií mluvčích zastoupeny přibližně stejným počtem slov.²⁴⁰

Souvětí s kontaktními dvojicemi spojovacích výrazů jsme hledali v Českém národním korpusu na základě jednoduchého kritéria bezprostřední následnosti jedné spojky (souřadící nebo podřadící) a následné druhé spojky (souřadící nebo podřadící). Ukázalo se, že struktury se dvěma bezprostředně následujícími spojkami nejsou nijak výjimečné.

Podle tabulek s frekvencí výskytů je jasné, že kontaktní dvojice spojovacích výrazů jsou častěji doložené v jazyce psaném než mluveném. V mluveném jazyce se mnohé z nich nedoložily. Nejvyšší výskyt dle postavení jak v psaném, tak v mluveném jazyce jsme doložili u kombinace *že když* (*Ale to není podstatné. Hlavní věc je, že když se Wu se mnou oženil, byl třetí rok vdovcem. Měl jen jedno dítě, dceru zvanou Nefrit.*). Nejčastěji jde o nepřímou řeč, což vychází z povahy spojky *že*. Také se často jedná o opakování spojky v souvětí nebo začátek věty, kdy souvětí navazuje na předchozí kontext (nejméně 53 případů).

Následuje kombinace *ale když*, tedy vedlejší věty časové nebo podmínkové (*Ani mě nepřekvapilo, že se tak zdržel, neboť pouštěl-li se po čerstvé stopě, často býval pryč celé dny a noci. Nemám tušení, v kolik se vrátil, ale když jsem po ránu sešel k snídani, seděl již u stolu s šálkem kávy v jedné ruce a s novinami v druhé, docela svěží a upravený.*²⁴¹). Z celkového výskytu spojek bezprostředně následujících (3731) musíme vyloučit nejméně 2303 výskytů, kde se jedná o částicové *ale*.

Příklady kontaktních spojovacích výrazů, které jsme doložili v Českém národním korpusu, můžeme dále rozdělit do čtyř skupin.

1. Různovětné spojky

Uspořádání vět v souvětí je motivováno aktuálním členěním – věta, která v rámci souvětí představuje rematickou složku, je umístěna v koncové pozici. V následně uváděných

²⁴⁰ <http://ucnk.ff.cuni.cz/ORAL2008.php>, citováno dne 13. 8. 2012

²⁴¹ Všechny příklady viz *Český národní korpus - SYN2010*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

příkladech naznačujeme tematicko-rematické rozčlenění. Spojka na prvním místě fakticky vyjadřuje vztah hlavní věty a následujícího bloku, i když z hlediska vztahu jednotlivých vět patří až ke větě na druhé pozici. Vzhledem k uspořádání se dostává do tematické složky.

Vyznačeny jsou pouze věty, které vstupují do vztahů u různovětných spojek.

5.2.1. Kombinace spojek souřadicí a podřadicí

Kombinace spojek souřadicí a podřadicí	
ale když	<p><i>Ani jednou mě nenapadlo , že bych je mohla mít tak ráda jako zvířata . Pochopitelně - kromě pěstounky . Až potom . . . " Zmlkla a plaše se zasmála . T Žily jsme si tedy jako v ráji, ale když mi bylo patnáct, / R pěstounka zemřela a rázem se všechno zkomplikovalo.</i></p> <p><i>Zastavil jsem za přístřeškem a přehodil přes užitečné vozítko cíp plachty , aby se tolik nerozpálilo . T Vzdálil jsem se jen na dvanáct minut, ale když jsem vešel do přístřešku, / R Evan už se všem omlouval za to, že je v tom horku nechám čekat.</i></p> <p><i>"Dáme si panáka?" zařve mi do ucha, když jdeme kolem baru. T Nejdřív pokrčím rameny, ale když se na mě významně podívá, / R tak svolím.</i></p> <p><i>Myslel jsem, že takové ti vyhovují. Vezmi ji s sebou, jestli jsi jí tak učaroval. T Nevím, jak se jí zbavil, ale když jsem doskočil do člunu, / R slaňoval po žebříku, a když přistával, div mě nepřehodil přes palubu.</i></p> <p><i>... a kde také bydlel , a když prý zajdu za maminkou já , může on jet s tím hostinským zase zpátky , jinak prý neví , jak by se dopravoval , sám s tím klíčkem jezdit nemůže . T Neměl jsem sice původně v úmyslu jít za paní Millaceovou sám, ale když jsem tak o tom přemýšlel, / R bylo to vlastně lepší.</i></p> <p><i>Na schodech k ložnici jich (hostů) byl dobře tucet. T Na stole ležely svatební dary, aby je mohl každý obdivovat, ale když otec viděl, že večer pomalu končí, / R posbíral je a šel je zamknout do bezpečí do truhly v dílně.</i></p> <p><i>Zamával jsem novinami. T "Nejspíš dělám z komára velblouda, ale když byl vůz minule v servisu, na výpusť z vany našroubovali</i></p>

normální uzávěr, / **R** včera už tam nebyl. "

*Stalo se to jen hodinu poté, co upozornil naši tajnou spojkou na převod půlky milionu dolarů do banky Crédit Suisse v Curychu. **T** Ta částka nebyla sama o sobě nijak zarážející, **ale když** se náš člověk v Curychu snažil vyhledat v dotyčné bance svého vlastního informátora, neoficiálního a dobře placeného, / **R** nikam to nevedlo.*

*S tím zařízením umí zacházet jako génius a navíc je po čertech dobrý pilot. **T** Může za mě zaskočit, **ale když** se já dotknu jeho přístrojů, / **R** tak mě seřve.*

*"Dostaneš scénář, který může a taky nemusí být přesný, pak se změni cíle - tvoje žena místo tebe - a hra začne. **T** Ty zareaguješ podle očekávání, ale když se zmíníš o Meduse, / **R** je ti celkem jasně řečeno, že jestli toho nenecháš, dostaneš přes prsty. "*

*Nějaký nedbalý turista tu na víku u Newtonovy nohy nechal uhel. To nic neznamená. **T** Langdon se natáhl, aby uhel zvedl, **ale když** se naklonil nad sarkofág, / **R** uviděl jeho povrch pod jiným úhlem. . .*

*Ale Clarissa, vedená strachem a obavami o Zeka, se zbaví Bransonovy mrtvoly. **T** Tahle část mi byla od začátku divná, **ale když** vám někdo přizná, že někoho zabil, / **R** tak vám to obvykle stačí.*

*Slečna Eustace se nepřestávala soustředit na nádech a výdech. **T** Začínalo v ní trochu pískat, **ale když** po chvíli promluvila, / **R** zněla vítězoslavně.*

*"Vyhovuje mi to. Slečno, nepřepojujte mi teď žádné hovory, ano?" přikázal Roarke recepční. "Ledaže by volala moje paní. Pojd' dál, Micku. "S radostí! **T** Doufal jsem, že mě provedeš, **ale když** vidím, jak je to tu obrovský, / **R** bojím se, že by to mohlo trvat kolik týdnů. "*

*Krásná Maddie, chytřejší než on, lepší než on. **T** Doktoři vyzkoušeli každou dostupnou možnost, **ale když** všechno selhalo, / **R** navrhli, aby jí do hlavy byly implantovány radioaktivní sondy.*

*Tornáda jsou nepředvídatelná. Nevybírají si a jsou nebezpečná. Podívejte se na nás, Grovere. **T** Máme odznaky a zbraně, **ale když** přijde tornádo, / **R** nenaděláme s tím vůbec nic.*

*"Nejvyšší čas vyměnit brzdové destičky, nemyslíš? A možná pořídit novou převodovku?" **T** "Někdy na semaforech chcípne, **ale když** se rozjede, / **R** vede si ta mašina dobře. "*

*Fleming se zeptal: "Máte k dispozici fotografii toho obrázku?" **T** Duchovní jich měl s sebou plnou obálku, **ale když** z ní fotografie vytahoval, / **R** očividně proto, aby je dal k nahlédnutí porotcům, vyskočil podrážděný Logan Smith : "Vaše Ctihodnosti, tohle přece zachází už příliš daleko . . . "*

*Skoro vzápětí se na rohu objevil muž v tmavém plášti. **T** Chtěl odbočit do uličky za Oldřichem z Chlumu, **ale když** si všiml, že zůstal stát, / **R***

začal se rozhlížet, jako by někoho hledal.

Nevíš, co se tu doopravdy děje. **T** Možná má Chris pravdu, pomyslí si Morgan, **ale když** se znovu podívá na druhý konec stolu, / **R** ti kluci už jsou pryč.

"Snažil jsem se ji zarazit, Caro. **T** Snažil jsem se k ní dostat, **ale když** se mi to povedlo, / **R** bylo už pozdě."

Přála by si, aby se jí s Kevinem mluvilo snáz. **T** Tohle je jejich první schůzka, **ale když** si ji domlouvali, / **R** volal dvakrát, aby to potvrdil, a jeho hlas v telefonu ji pokaždé naplnil směsicí paniky a zděšení.

Tóra nevěřila svým uším. Gestvík zrudl. **T** "Byl bych moc rád, kdybych na tu otázku mohl odpovědět kladně, **ale když** už jsme se sami začali pítit po původu toho prstu u nás na univerzitě, / **R** zdálo se nám, že se nehodí to hlásit tak dlouho po tom, co jsme ho našli, chápete?"

Čert ví, co sledovala, snad jen chtěla, abychom se dosyta pokochali pohledem na tu její vrtící se zadničku. **T** Můj parták držel statečně krok, **ale když** jsem do něj významně dloubl, aby kápl božskou, co o tom ví, / **R** pokrčil rameny.

Kateřina mi však chtěla sdělit něco důležitějšího. **T** Sedlářová v ten čtvrtek zajela v Hradci přímo ke Kabíčkově chatě, **ale když** tam ráno manžela nenašla, / **R** obrátila se a zamířila do aquacentra, protože si myslela, že tam Sváta bude s Janou.

Masér přešel ke spícímu návštěvníkovi a zvedl ho svými mohutnými pažemi jako nemluvně. **T** Muž sebou trhl a otevřel oči, **ale když** ho masér opět postavil, / **R** nacházel se v tepidariu a čekalo ho ponoření do studené vody.

Vilík si brzy zvykl na nové prostředí a byl spokojen. Vydatně jedl a jeho tělo sílilo. **T** Kabina byla sice těsně nad ponorem, **ale když** moře nebylo příliš rozvlněné, / **R** mohl se z okna dívat na nekonečný noční obzor, jednotvárný pro oči prakticky založeného člověka, ale poutavý pro chlapcovu vnímavou duši.

Nemohly si pomoci. **T** Lomcovaly s nimi záchvaty smíchu, **ale když** se chtěly nadechnout, / **R** zjistily, že to nejde.

Voda se valila po střeše jako přílivová vlna, zaplavila okapový žlab a stékala k zemi stejnou trubkou, po které kdysi slézal i Bobby. **T** Lahev nějaký čas vzdorovala, **ale když** se za ní nahromadilo takové množství dešťové vody, že už nestačila protékat okolo, / **R** musela se nakonec pohnout.

Když varhaník zahrál poslední akord a zvedl prsty z klaviatury, ozvěna se ještě chvíli rozléhala prostorem, dokud ji nepohltily kamenné zdi. **T** Zasunul rejstříky, vstal a chytil se Aldreda za rameno, **ale když** otevřeli zadní vchod, / **R** v cestě jim stáli stejní věřící, kteří chvíli předtím

	<p>vyšli z kostela.</p> <p><i>A tak se do sebe se lvem pustili s takovou vervou, až je zahalila oblaka prachu. T Souboj musel trvat několik hodin a jeden druhému nedaroval jedinou ránu, ale když se prach nakonec usadil, / R lev zůstal ležet na hřbetě dočista mrtvý, což bylo poučení pro tyrany všech tvarů a velikostí, že si nemají brát příliš velké sousto.</i></p>
<p>ale protože</p>	<p><i>Erland obrátil svého koně, který ucítil pach krve a začal se plašit. T Chvilku trvalo, než ho bez třmenů zvládl, ale protože byl vynikající jezdec, / R dokázal si princ se zvířetem poradit a odklusat s ním pryč od jásajících mužů pravé krve.</i></p> <p><i>Měl boudu v Sheedyho kaňonu. T Lidi kolem ho už dlouho neviděli, ale protože byla dost zima, / R tak si mysleli, že vysedává u svejch naftovejch kamen.</i></p> <p><i>Hoppaton byla malá vesnice, schoulená v dolíku přímo na okraji vřesoviště. Museli jsme jet z Moretonhampsteadu ještě skoro patnáct kilometrů. T Dorazili jsme kolem osmé večer, ale protože byl červenec, / R ještě zdaleka nenastal soumrak.</i></p> <p><i>Ten její milý však vzal roha. Už to nebylo nebezpečné jak o nějakou dobu dřív. T Ona si tu pobřečela, ale protože už nebyla nejmladší a všichni literáti z její vysoké školy už byli zadaní, / R uvolnila se, a milostivě si vzala mě, ač se mi žádné veršičky na počest její krásy skládat nechtělo.</i></p> <p><i>Kdo ho sem vůbec poslal? Jeho vysvětlení nevěřil. T Hned za vsí bylo rozcestí, ale protože poblíž nebyl nikdo, koho by se panaš Ota mohl zeptat na cestu do Sloupu, / R chvíli váhal.</i></p> <p><i>Pro Frantu začal školní rok těžkou porážkou. T V tercii blízkého gymnázia v Kostelci se uvolnilo jedno místo, ale protože byl počet studentů protektorátními úřady (nebo spíš německými mocipány) přesně stanoven, / R dělalo na něj nakonec přijímací zkoušku šest žáků.</i></p> <p><i>„Ale on to moc lehce nenese, vid’?“ T Chtěla jsem přikývnout, ale protože jsem pořád ještě pila mléko hlavou dolů, / R měla jsem strach, že bych se utopila.</i></p> <p><i>"Jé, koukni! Je tu Rolf!" zvolala jsem, když se k nám přiflinkal náš vořech a začal očichávat list salátu, který Ivy držela. T Dokonce si kousíček uhryzнул, ale protože to nemělo chuť psí konzervy, / R neudělalo to na něho extra dojem.</i></p> <p><i>Nejdřív ze všeho se potřeboval převléknout do suchého oblečení. T Z metra vystoupil na Union Square, ale protože ani tady nesehnal volný taxík, / R odšlapal si celou cestu na Dvanáctou západní pěšky.</i></p> <p><i>Vykřikl, vytáhl nůž a bodl mě do stehna na přesně stejném místě. T Oba jsme měli stejné zranění, ale protože jsem zaútočila první, / R byla</i></p>

	<p><i>jsem tím vinna já.</i></p> <p><i>Moje agentura mi napsala adresu, např. Broadway 725 a já jsem se dostavila na Broadway 527 a divila jsem se, kde jsou všichni. T V Londýně se mi to občas stávalo taky, ale protože v New Yorku jsem pracovala mnohem víc, / R začala jsem si tenhle problém uvědomovat.</i></p> <p><i>Hostinský byl jemnější mladý člověk, a je možné, že tu zřejmě jen vypomáhal místo svého tchána, jehož dceru si zřejmě asi před osmi lety vzal. T Tchán onemocněl, ale protože hospoda má zakázáno o žních zavřít, / R mladý tu teď nejistou úřednickou rukou točí pivo a rozčileně inkasuje: dvakrát všechno neobratně přepočítává a pro každý desetník běhá do šuplíku zvlášť.</i></p> <p><i>Maminka začala pomalu balit, přišel nám na pomoc strýček s tetou. T Někdy k nám zaskočil i Saul, ale protože měl pořád nějaké domácí úkoly, / R vždycky ho za chvíli poslali domů.</i></p> <p><i>Byl na jednotce intenzivní péče. T Přijel jsem kvůli tomu domů ze školy, ale protože to bylo poměrně brzy po tom, co mu řekli diagnózu, / R nebral jsem to zas tak vážně.</i></p> <p><i>Tuhle chvíli si můj pasažér vybral k tomu, aby z ničeho nic začal rozhazovat rukama a divoce křičet. T Přikývl jsem a usmál se, ale protože jsem se soustředil na přistání, / R neslyšel jsem, co si přeje, dokud jsme znovu nestáli na dráze blízko silnice.</i></p> <p><i>Na sobě měl oblek bez kravaty. T Tmavé vlasy mu padaly do čela, ale protože měl ruce plné, / R nemohl si je odhrnout.</i></p> <p><i>My jsme hned zpátky. T Už byla noc, ale protože svítil úplněk, / R hvězdy nebylo vidět.</i></p>
<p>ale aby</p>	<p><i>Ed vnímal přívál adrenalinu a zavrhl dveře jako špatný nápad. T Nechtěl psovi ublížit, ale aby se zachránil, / R nebude mu možná zbývat nic jiného než to zvíře zabít.</i></p> <p><i>Jmenuje se Hugh Boone a jeho tvář je známa každému, kdo chodí častěji do City. T Živí se žebrotou, ale aby se kryl před policejními předpisy, / R předstírá, že také trochu obchoduje voskovými zápalkami.</i></p> <p><i>"Já?" podivil se královský prokurátor. T Byl zvyklý, že lidé chtěli peníze po něm, ale aby mu je nabízelo dítě, / R to se mu ještě nestalo.</i></p> <p><i>Doplazila se k okraji jámy a podívala se na tucty a tucty rostlin mnoho milimetrů dole. T Po nějakou dobu tam přežijí, ale aby se zachovaly pro další generace, / R musejí být ony nebo jejich semena vysazeny do kůry.</i></p> <p><i>"Co se vám na té detektivce tak líbí?" T Neuniklo jí, že použil její rodné příjmení, ale aby nepřerušila hru, / R nedala to najevo.</i></p> <p><i>Ze začátku nejvíc Ramidovi u Charila chybělo vyprávění. T Pokyny a prosby se naučil rychle, ale aby mohl o něčem vyprávět anglicky, /</i></p>

	<p>R tak to mu trvalo měsíce a s Charilem před Mary svým jazykem nemoh, a než spolu začali pracovat, společného času, kdy byli jen oni dva, bylo málo.</p> <p>"Zkusila jste různé způsoby psaní jeho jména? A co ostatní oddělení?"</p> <p>T Operátorka už tohle všechno udělala, ale aby vyhověla přání volajícího, / R provedla další kontrolu.</p> <p>Dodnes je její život bez zábavy. T Za čtyřicet let byla dvakrát nebo třikrát v kině, nic nepochopila, ale aby neurazila ty, kteří ji do něj vzali, / R řekla, že tam měli moc krásné šaty a že ten s knírkem vypadal zle.</p> <p>Začátkem sedmdesátých let minulého století vrcholilo období tzv. normalizace a děti nábožensky angažovaných rodičů měly problém dostat se na školy. T Mnohé z nich měly spoustu hřiven, ale aby je mohly rozmnožit, / R bylo nutné dát jim i patřičné vzdělání.</p>
<p>a proto když</p>	<p>Pomohl mi ujasnit si koncepci, jak Vlasy vůbec točit, jenže pak, na jaře 1968, nám paklík tarokových karet filmování překazil. Byla to bizarní historka, ke které se ještě vrátím. T Šanci natočit film v Hollywoodu jsem ovšem nemínil jen tak pustit, a proto když to s Vlasy nevyšlo, / R hledali jsme hned s Carrirem novou látku.</p> <p>Nikdy nebyl horlivým věřícím a nepatřil ani k těm, kteří chodili do kostela pravidelně každou neděli, ale po Jeremyho smrti se jeho vlašnost v otázkách víry změnila na otevřené odmítání. T Teď však nešlo o víru, a proto když přišel čas na přijímání, / R zvedl se a následoval ostatní farníky k oltáři.</p> <p>Poprvé mě překvapil svým chováním, když jsme se jeli podívat k mlýnu. Těsně nad tůní tam byla úzká shnilá lávka . . . T Ty se vždycky zlobíš, a proto když jsem s tebou, / R nic podobného nevyvádím, ale vlastně mě láká každé nebezpečí.</p> <p>Ten jede sice do Oděsy, ale řidič mě vysadí v další vesnici s názvem Mikolajevka, odkud už to do Bohemky není ani deset kilometrů. T Je neděle, a proto když se ptám na Čechy, / R všichni mě posílají rovnou do kostela.</p> <p>Třeba tak, že na povrch kaše světlé barvy uděláme obličej z nějaké tmavé mňamky a podobně. T Jáchymek se rád podělí, a proto když někdy u jídla váhá, / R lstivě předstíráme, že stejnou lžičkou střídavě krmíme také některou z jeho oblíbených hraček (zvířátko nebo postavičku - ne autobus!).</p>
<p>avšak když</p>	<p>Tribuny si jako jeho exekutora vyvolaly Hrušku, který se nezmýlil, dosáhl svého hat - ricku a zvýšil na 6 : 4. T V nadšeném výkonu jsme pokračovali i nadále, avšak když v 51. minutě Joy snížil na 6:5, / R začali jsme se znovu bát.</p> <p>Přední místnost byla zařízena docela prostě, jako obývací pokoj, a ústila do malé ložničky, jejíž okno vedlo k zadní straně jedné z hrází.</p>

	<p>T Mezi přístavní hrází a oknem ložnice je úzká mezera, která za odlivu zůstává suchá, avšak když voda stoupne, / R zaplaví ji do výše alespoň čtyř a půl stopy.</p> <p>..., že šlo nejspíše o vaši služebnou a jejího milého, o kterých jste mi vyprávěl, a další mé šetření to jenom potvrdilo. T Prošel jsem potom zahradou, ale nenašel jsem nic než tu a tam nějaké ty stopy, které patřily patrně policistům, avšak když jsem pak dospěl na cestu ke stájím, / R ležel tu přede mnou vepsán do sněhu dlouhý a složitý příběh.</p> <p>Modráčková identifikace byla tedy potvrzena a cestou zpátky jsme to předem ve slovním kódu zatelefonovali do ruské sekce. T Ned zůstal během jízdy uzavřený do sebe, avšak když jsme dojeli na Victoria Street, / R znenadání se rozhodl, že mě ještě nepopustí.</p> <p>Otočil se vpravo a vydal se podél galerie. T Olejomalby skoro nebylo vidět, avšak když jednu míjel, / R zastavil se.</p> <p>Dítě vedle něj začínalo přicházet k sobě a zasténalo, pes skákal proti přednímu sklu, které užuž praskalo. T Thornovi se podařilo znovu uchopit klíček od zapalování, avšak když vyhlédl oknem, / R strnul hrůzou.</p> <p>S hlasitým protestováním se vrhl k plotu. T Damien sklesle sledoval, jak se od něj Jediná odvrátila, avšak když zaslechl toho pasteveckého psa, / R prudce se otočil.</p> <p>Při loučení hraběnkou Dowagerovou si všimla, že v sále není přítomna ani princezna. T Mohla to být jen náhoda, avšak když si vzpomněla, / R jakým způsobem se princezna na lorda Trevertona dívala během večere, nemohla se Alina zbavit přesvědčení, že jsou spolu.</p> <p>Kolem Čankajškova památníku se rozprostírá rozlehlý park, jako stvořený k relaxaci. T V samotné Tchaj-peji mnoho parků nenajdete, avšak když už zavítáte do některého z nich, / R stojí to opravdu za to.</p> <p>/ Franz Kafka, Deníky z cest/c / T Vždy zůstane Indiánem, který zbožňoval svou milenkou, avšak když zemřela, / R udělal si z její kosti flétnu.</p> <p>Původně padesáticentová rarita se bude dražit v Berlíně. T Vyvolávací cena je 30000 eur, avšak když se před čtyřmi lety dražila jiná známka z téže série, / R vyšplhala se na 53000 eur.</p> <p>"Ráda bych teď ale vyrazila na poslední závod do Jaramy. Na závěrečnou oslavu," zasní se. T V Mostě se téměř pořád usmívala, avšak když ji Vršecký kdysi při testování s tahačem svezl, / R oči měla vykulené.</p> <p>však když A ztratí se jim to, k čemu se dříve modlili, a usoudí, že úniku žádného nemají. T Člověk si vyprošuje dobro neúnavně, však když zlo se ho</p>
--	---

	<p><i>dotkne, / R zoufá si a je malomyslný.</i></p> <p>T <i>Nedokážu si představit lepší způsob, jak tě vyzvat, aby ses vyrovnala s dědictvím, které jsem ti odkázala. nevíme, jak vzlétnem vysoko, dokud k vzestupu nebudem vyzváni, však když se odhodláme již, / R naše velikost nebesa dohání.</i></p> <p><i>Leč hrozný sen je přepadá. Rameny černými je netvor děsný škrtí a do hlubiny stahuje. T Ze sna se vychopili s výkřikem, však když se kolem ohlédli, / R zas do snu blábolíce padají.</i></p>
<p>neboť kdyby</p>	<p><i>Přidal jsem k částce zbytek svých úspor a vše odnesl Rose Cabarcasové s heslem bez odvolání: ber, nebo nech. T Byl to sebevražedný akt, neboť kdyby prodala jedno jediné mé tajemství, / R zničila by tím moje dobré jméno.</i></p> <p><i>Podle mne byla příčina hmatatelnější. T Ale teď vás již, slečno Stonerová, musíme opustit, neboť kdyby se doktor Royslott najednou vrátil a viděl nás tady, / R podnikli jsme celou cestu nadarmo.</i></p> <p><i>Bylo to jasné, že viníky musili být Kytičkář a štoura, zejména když Kytičkář zesílil podezření tím, že nalezené papíry kvapně schoval. T Tato nástraha Zelené příšery byla však velmi nejistá, neboť kdyby byl Kytičkář papíry před Rikitanem neschovával, nýbrž nechápavě mu je ukázal, / R pokládali bychom to za nález, jakých tu bylo učiněno více.</i></p> <p><i>Hádka se rozrostla mimo veškeré meze, vědci se začali handrkovat a vědecká práce nebyla nikdy dokončena. T Což bylo jediné dobře, neboť kdyby ji zveřejnili, / R stejně by s nimi nikdo nesouhlasil.</i></p> <p><i>"Věřila bys tomu? Ta ženská si nevidí na špičku nosu, každý hlupák přece ví, že dobrý rozvodový advokát se dá sehnat jediné v Limě." T Maddie si uložila do paměti, že si co nejdřív musí opatřit limský telefonní seznam, neboť kdyby si nenechala zařídit rozvod patřičně renomovaným advokátem, / R ještě ke všemu by ohrozila matčinu pověst.</i></p> <p><i>Sousedův nejstarší syn se mě pokoušel v sadu políbit . Udeřila jsem ho . T Neodvážil se žalovat. Bliss tvrdila, že jsem praštěná, neboť kdyby si mě vzal bez věna, / R alespoň jedna z nás by měla manžela.</i></p> <p><i>Taktéž je mu známo, že je nás osm, a není - li, může si nás snadno spočítat. T A že je všechno v pořádku, je zřejmá nadsázka, neboť kdyby bylo všechno v pořádku, / R byli bychom všichni někde jinde.</i></p> <p><i>..., provinivší se proti biskupu Ondřejovi těžkou neposlušností a za to od něho sesazený, ustoupil kardinálu Konrádovi, legátu papeže Honoria, za roční důchod jednoho sta dvaceti hřiven stříbra, byla nepožehnaná. T A jistě se sluší chválit bezděčně moudrý i bezděčně dobrý počin papeže Honoria, neboť kdyby byl nedal Pelhřima sehnat z biskupského stolce, / R kdoví zda by byl tyž ještě pomyslíl na uvedení bratří řádu kazatelského do Čech.</i></p>

<p>neboť jestliže</p>	<p>Časovou odměnu považuji za nejčastěji sjednávanou advokátní odměnu. T Její výhodou je, že přesně odráží specifika konkrétního případu, neboť jestliže je případ vyřešen nad očekávání snadno a rychle, / R automaticky se snižuje i částka hrazená klientem.</p> <p>Soukromá sféra rodinného života, osobní spotřební zvyky, obživa a způsob života musí být zkoumány samy o sobě. T To je životně důležité pro dějiny pražských Němců a jejich vztahy s Čechy, neboť jestliže se hranice mezi nimi vytvářely jak v soukromých, tak ve veřejných záležitostech, / R mohli zde být v českém hlavním městě jedinci, kteří se identifikovali jako Němci a byli jako taková přijímání, ...</p> <p>Nemůžeme si představit ostřejší protiklad, než je třetí z Malebrancheových Křesťanských meditací, v níž dává autor promluvit Ježíšovi: T "Věz, že se mnou je spojen každý duch, že nemohu zcela od sebe zavrhnout filosofy, bezbožníky, dokonce demony, neboť jestliže i oni nahlízejí nějakou nutnou pravdu, / R pak ji objevují ve mně, jelikož mimo mne se žádná věčná, nehybná, nutná pravda nenachází." ... více s těmito andělskými bytostmi, které jsou vám v Lásce oddány, které vidí vaše snažení a namáhání, a chtějí pomoci uskutečnit ten velký cíl, o který se snaží celý duchovní svět. T Vaši přátelé vás zahalí silným ochranným pláštěm, kdykoliv o to budete volat, neboť jestliže se ponoříte do nižších sfér, abyste tam prováděli očistu, / R je žádoucí, abyste se zahalili, abyste se obklopili silnou ochranou.</p> <p>Časovou odměnu považuji za nejčastěji sjednávanou advokátní odměnu. T Její výhodou je, že přesně odráží specifika konkrétního případu, neboť jestliže je případ vyřešen nad očekávání snadno a rychle, / R automaticky se snižuje i částka hrazená klientem.</p> <p>Řekla bych, že to ona si vybrala mne. T A je to už dávno, neboť jestliže jsem nejprve studovala matematiku, / R dnes věřím, že to bylo proto, abych se vnitřně lépe uzpůsobila, lépe připravila na přesnost této disciplíny.</p> <p>... jak Paroubek říká komunistům, a zároveň pro zelené, a hlavně lidovce, kteří disponují podstatným množstvím hlasů a Klausovi se a priori nebrání? T Měl by mít, neboť jestliže se ukáže, že nemá, / R bude Paroubek slabší než dřív.</p>
<p>neboť aby</p>	<p>Příjezd na stadion je možný dvěma směry - od břevnovské strany směrem od Dlabačova a ze Smíchova. T Smíchovská varianta bude pro řidiče obtížnější, neboť aby mohli najet do brány stadionu, / R budou se muset na komunikaci dostat do protisměru.</p> <p>Fialový plášť byl s něho sejmuto a na to oblečen ve slavnostní roucho kněžské, při kterémžto obřadu hrála naše kapela jemně "Cavaleria Rusticana". T V blízkosti toho místa se fotografové - amatéři jenom hemžili a bylo vskutku těžko docílit požadovaného snímku, neboť aby</p>

	<p><i>se mohl postavit v této tlačenici stativ, / R bylo naprosto vyloučeno.</i></p> <p><i>Podle toho by bylo možno poněkud přesněji datovat výkres a to do doby po vydání stavebního povolení, po 21. červnu 1929. T Nesmí nás mýlit pozměněný návrh podkroví jen s půdou, podaný dr. F. Müllerem na magistrát 16. dubna 1929, neboť aby nebyla překročena rozloha užitné plochy novostavby domu stanovená stavebním zákonem, / R je tato prostora schválně pojmenována jako půda, tedy jako neužitková plocha.</i></p>
<p>neboť ačkoliv</p>	<p><i>K indukční zátěži bohužel patří i spínací relé, které se používá pro ovládání většího spínaného výkonu v navazujícím stupni řízení. Proto je nutné použít ochranu spínače např. polovodičovou diodou. T Také žárovky používané k signalizaci mohou představovat problém, neboť ačkoliv představují téměř čistě odporovou zátěž, / R jejich odpor za studena je dosti malý.</i></p> <p><i>Mystika a askeze jdou ruku v ruce. T A dá se říci, že u Jeronýma má slovo askeze větší váhu, neboť ačkoliv byl žákem Řehoře z Nazianzu, / R nakonec přece přikládá spekulaci malý význam.</i></p>
<p>ale kdyby</p>	<p><i>Celníci z Marseilles si ho pamatují jako velkého hromotluka z východní Evropy. T Podle nich stěží umí číst nebo psát, ale kdyby mu to někdo poručil, / R nejspíš by dokázal přepulit člověka.</i></p> <p><i>"Je to zřejmě moc sympatický pán," řekl Holmes se smíchem. T "Co do tloušťky se mu sice zdaleka nevyrovnám, ale kdyby se byl jen maličko pozdržel, / R rád bych mu ukázal, že nemám o nic menší sílu než on."</i></p> <p><i>"Chystám se letět do Welkomu v pondělí ráno," řekl. "To je nejbližší město u Rojeddy. . . T Budu tam celý týden, ale kdyby se vám hodilo letět v pondělí se mnou, / R mohl byste se ještě týž večer vrátit."</i></p> <p><i>"Celníci z Marseilles si ho pamatují jako velkého hromotluka z východní Evropy. T Podle nich stěží umí číst nebo psát, ale kdyby mu to někdo poručil, / R nejspíš by dokázal přepulit člověka."</i></p> <p><i>Ukázal na zem pod sebou a pak ukazovákem opsal kruh. Byl to tichý signál z dob Medusy. T Znamenalo to, že zůstane na místě, ale kdyby se přece musel pohnout, / R zůstal by na dohled od toho místa.</i></p> <p><i>Kdyby se to někdy stalo, musíte mě co nejrychleji najít a vzít k sobě! T Kouzlit budu jenom pro vás, ale kdyby vám mě někdo ukradl, / R musel bych s ním zůstat.</i></p> <p><i>A i kdyby se tomu vyhnula, byl tu Norman. T Měla před ním malý náskok, ale kdyby se zastavila, byť i jen na chvíli, / R skočil by po ní jako pes po králíkovi.</i></p> <p><i>Naprosto není můj typ. Mimoto je hrozně seriózní a žije jen pro revoluci. T Teď odjel do Ruska, ale kdyby zůstal tady, / R dřív nebo později by skončil v kriminále.</i></p> <p><i>Ovšem taková reakce byla zcela nepřiměřená urážce, ze které byl</i></p>

	<p><i>obviněn oficiálně, a nikdo ani na chvíli nezapochoyboval, že za jeho 'pádem' bylo ve skutečnosti něco jiného. T Hartley snad neměl žádný důkaz, ale kdyby byl neměl docela jasnou představu o tom, co se skutečně událo, / R nebyl by na Younga vyjel tak ostře.</i></p> <p><i>Zpozoroval můj úlek, honem proto dodal, že má na mysli jednoho šikovného mládence, který vyšel z Josefovy školy, takže to bude jistě v pořádku. T Teď prší, čili asi nepojedeme, ale kdyby se vyčásilo nebo kdybychom se rozhodli vyjet za deště, / R ať mu zatelefonuju a on nám koně hned pošle.</i></p> <p><i>Tento scénář jsme připravili během oběda. T Zněl sice docela dobře, ale kdyby se Percy opravdu důkladně vystrašil a zmátl, / R přece by to mohlo stát Deana Stantona práci.</i></p> <p><i>Zvedl matraci a vypadla peněženka, napěchovaná zmuchlanými bankovkami. T Tehdy jsem nic nebral, ale kdyby u mě udělali nečekanou prohlídku, / R nedostal bych se z toho tak snadno.</i></p> <p><i>Myslím, že není ten, za koho se vydává. T Asi už se tu neobjeví, ale kdyby přece jen přišel, ráda bych ho nečekaně přistihla - prostě sem vejdu, / R až to nebude čekat.</i></p> <p><i>Otázkou je, jestli by ho kdy někdo ochutnal; každý by si ho schoval ve sklepech a hrdě ho ukazoval svým známým. Jsem možná jediná na světě, kdo ví? T Ve vínech se nevyznám, ale kdyby se mi je podařilo propašovat domů, / R stejně by mi nikdo nevěřil, protože tři sta let staré víno by se možná mohlo za ta dlouhá staletí proměnit minimálně v hustou nepoživatelnou břečku.</i></p> <p><i>Víte, pánové, ten člověk je velmi zdvořilý, ale nesmekl klobouk. T V armádě se nesmeká, ale kdyby ho propustili před delším časem, / R stačil by si zvyknout na civilní způsoby.</i></p> <p><i>Přesto objevil, jak doufal, několik neporušených písmen. T Nebylo jich sice moc, ale kdyby se snažil, / R rozluštil by slovo nebo dvě.</i></p> <p><i>"Nemám tu za sebe žádnou náhradu." T Byla to pravda, ale kdyby byl zavolal na pár čísel, / R byl by v nejhorším přece jen našel nějakého kolegu, ochotného strávit hodinku nebo dvě na ústředí.</i></p>
<p>ale jestli</p>	<p><i>Bohužel jsem uklouzla na náledí a zlomila si loket. Tohle si policistka také zapisuje. T Zatím mluvím celkem souvisle a logicky, ale jestli budu muset všechno ještě jednou zopakovat, / R určitě začnu blábolit.</i></p> <p><i>"Vezmi si s sebou advokáta, Angelino," pravil Angelo Capelli, jenž si ovíval tvář jídelníčkem. T "Musíš mít pořádné garde, ale jestli se z tvého právníka vyklube něco jako tvůj agente, ten syčák, co ti změnil jméno, / R uvalím maledizione i na něj!"</i></p> <p><i>Ten nový Bourne je pro nás přímá cesta k Šeng Čchou Jangovi. Je to naše past. T Podvodník se vydává za mýtus, ale jestli ho původní mýtus vypátrá a zneškodní, / R bude se moci dostat k Šengovi.</i></p>

*Ne. Je to naše ospravedlnitelná reakce na váš pokus balamutit nás. T Nedržíme vás tu násilím, **ale jestli** půjdete, / R necháte tu své jméno.*

*Teprve potom jsem vyšel vstříc jeho objednavce. T Bylo bezúčelné snažit se uhodnout, na co potřeboval těch pět stovek, **ale jestli** z nich měla podstatná část padnout na telefonické volání ve velkém, / R mohl jsem se aspoň pokusit vykoumat to z cvičných důvodů.*

*Měla jsem chuť jí říct, ať si OKAMŽITĚ dá předepsat uklidňující prášky. T Dost na tom, že se pořád vozí po mně, **ale jestli** ještě začne svoje útoky rozšiřovat i na sousedy, / R tak to je rozhodně špatné znamení.*

*"Heleďte, šéfe," ozval se Albert. T "Já to nerad připomínám, **ale jestli** se teda máme rozdělit, / R měli bysme se dohodnout, kdo s kým půjde."*

*Dále jsme zavázáni Berengarůvi Leuwa-Ardenovi za pomoc při odhalení spiknutí. T Dostal vysoký a výnosný úřad, **ale jestli** se proviní nekompetencí nebo korupcí, / R vyletí z něj jako z praku.*

*Můžete jít domů ještě dnes odpoledne, před večerí. T Bude to trošku proti předpisům a může mě to dostat do jistých nesnází, **ale jestli** je svoboda všechno, co vám můžu dát, / R máte ji mít.*

*Když mi dovolíte vytáhnout žihadlo, trochu vám ulevím od bolesti. T Je to jen tenoučkový vláseček, **ale jestli** se mi ho podaří vytáhnout, / R bude vám mnohem líp.*

*Dobrá. Jestli mě chceš vidět, tak sama. T Vyzvednu tě u hotelu, **ale jestli** vyjde ven taky on, / R odjedu.*

*Ale s vaším dovolením pověřím jednu pinasu, aby ten zdroj hlídala. T Na podporu vašich lidí zůstanou ještě dvě, **ale jestli** někdo tady dole schválně přilákal pozornost NPA a pokusí se vystrčit nos, / R sejmeme ho.*

*Pracoval v Campo di Fiori, staral se o stáje. Mohl by nám pomoci. T Byl už starý, **ale jestli** ještě žije, / R určitě bydlí nedaleko Milána.*

*Jo, a když budete přemýšlet, pamatujte na svůj slib. T Oddělení vražd bude důkladně vyšetřovat, **ale jestli** zjistíte cokoliv, co by nám pomohlo objasnit to, co jsme viděli v Josephově bytě, / R dejte mi vědět.*

*A zatímco ty, Williame, a vy, Bello a Sarah, budete nosit kameny, Jimmy a já je budeme skládat na sebe. T Většinu uděláme v neděli, **ale jestli** budu mít nasbíraných hodně kamenů, / R mohla bych se do toho pustit sama během týdne . . .*

*"Doufal jsem, že toho vyštouráš víc." T "Já vím, že včera bylo pozdě, **ale jestli** na sebe nechceme upozornit, / R chvíli to potrvá."*

*Podívejte, je zbytečné, abyste se tím trápila. Cal ani já jsme do toho manželství citově moc neinvestovali. T Doufáme, že se vydaří, **ale***

	<p><i>jestli nevyjde, / R oba to lehce oželíme.</i></p> <p><i>Sevřel ji v náručí o něco silněji a zvedl ji do výšky, aby se vůbec nedotýkala země. T Noha ho bolela jako čert, ale jestli ji chtěl udržet ve vzduchu, / R musel stát na obou.</i></p> <p><i>Sebastian zřejmě čekal právě na tuto chvíli, protože se lhostejně ozval: T "Dnes budu spát tady na sofa, ale jestli mě ráno bude bolet za krkem, / R vyměníme si to."</i></p> <p><i>Obávám se, že bude muset začít procházet tím mlýnem. T Není v mé moci to zarazit, ale jestli u toho vytrváme, / R ještě na něco přijdeme, tím jsem si jistý.</i></p> <p><i>Je to strašlivé dilema, a existuje pouze jedno řešení. T Nemůžeme se vrátit zpět, ale jestli se vydáme vpřed, / R možná se střetneme s katastrofou.</i></p> <p><i>Abyste zjistili úroveň vaší tělesné kondice než si vypracujete cvičební plán, zaříd'te si provedení testu na zátěž srdce nebo celkovou lékařskou prohlídku. T Samozřejmě, že jste si mohli párkrát oběhnout tělocvičnu s míčem, ale jestli se chcete chlubit svou kondicí před klientem nebo před osobou vám zvláště milou, / R můžete padnout vyčerpáním a cítit se trapně.</i></p> <p><i>To taky o něčem svědčí. T V klubu mám kontrakt ještě na příští sezónu, ale jestli se moje pozice zlepší, / R to si teď netroufám odhadnout.</i></p> <p><i>Jistě z pozice našeho ministerstva do toho budeme trochu mluvit, hlavně z hlediska mikroekonomického, ale neneseme za tento prodej odpovědnost. T Ministerstvo dopravy něco připravuje, ale jestli ministr Řebíček materiál přinese do vlády za čtrnáct dnů nebo za měsíc, / R to opravdu nevím.</i></p>
<p>ale jestliže</p>	<p><i>V chladném, vlhkém podnebí této dřevině často hrozí závažná choroba - kadeřavost listů broskvoní, která se objevuje hlavně při zvýšené vlhkosti. T Prevencí jsou postřiky fungicidy, ale jestliže jste ji zanedbali, / R odštípněte a spalte jednotlivé napadené listy (vyrostou nové).</i></p> <p><i>A vás, madam, mohu ujistit, že se vašeho případu rád ujmu se stejnou péčí jako záležitosti vaší přítelkyně. T Pokud jde o odměnu, je mi odměnou moje povolání, ale jestliže se vám to jednou bude hodit, / R můžete mi uhradit výdaje vynaložené s pátráním.</i></p> <p><i>Útesník musel při jeho stavbě využít všech svých znalostí gravitačního inženýrství, aby toho dosáhl. T V podstatě se jednalo o jednoúčelové zařízení, ale jestliže svůj účel splní, / R bude to stát za to.</i></p> <p><i>Pracoval jsem jako subdivizní policejní důstojník ve městě, kde se bezúčelné, malé protievropské cítění projevovalo silně. T Nikdo neměl dost odvahy na otevřenou vzpouru, ale jestliže šla evropská žena sama po bazaru, / R s velkou pravděpodobností jí někdo plívl</i></p>

betelovou šťávu na šaty.

*Podobně, je - li vědomí Krišny představeno hříšným materialistům, obvykle se nic nepříhoda. **T** Pokud je představeno zbožným lidem, může v nich probudit zvědavost, **ale jestliže** je představeno těm, kteří hledají skutečnou úlevu od béd hmotného života, **I R** často v jejich srdcích vzplane oheň oddanosti k Pánu.*

*V chladném, vlhkém podnebí této dřevině často hrozí závažná choroba - kadeřavost listů broskvoní, která se objevuje hlavně při zvýšené vlhkosti. **T** Prevencí jsou postřiky fungicidy, **ale jestliže** jste ji zanedbali, **I R** odštípněte a spalte jednotlivé napadené listy (vyrostou nové).*

*Až pojedete autem, použijte bezpečnostní pás. **T** V životě neexistují žádné záruky, **ale jestliže** nad tím budete trochu přemýšlet, **I R** pomůže vám to k tomu, že váš lístek na život bude platný o něco déle.*

*Existuje spousta možností, jak zmírnit bolest při porodu. **T** Většinou bolest nevymizí zcela, **ale jestliže** zkombinujeme různé způsoby tlumení bolesti s láskyplnou a zasvěcenou péčí, **I R** dokáže většina žen s bolestí úspěšně spolupracovat - dokáže ji zvládnout.*

*Zatvrdnutí ustoupí do několika dnů, jakmile je dosaženo rovnováhy mezi poptávkou a nabídkou. **T** Zatvrdnutí prsů se někdy objeví i u žen, které se rozhodly nekojit, **ale jestliže** miminko nebude přikládáno a žena dostane léky na ukončení tvorby mléka, **I R** tak ztvrdnutí ustoupí.*

*Jak jsem již uvedla na počátku této knihy, chcete - li se udržovat zdraví, snažte se myslet stále pozitivně. **T** Nikomu na světě se to zatím nepodařilo, **ale jestliže** budete přesvědčeni, že se vám to povede, **I R** jste pravděpodobně pozitivní z padesáti procent.*

*Teprve když jsem hrnek vracel potřetí, vzpomněl jsem si na další pravidlo: jestliže už nechcete, musíte šálkem zatřepat. **T** Samozřejmě vás napadne, proč se přizpůsobujeme my a nepřizpůsobí se oni, **ale jestliže** u nás platí pravidlo, že žena chodí po naší pravé ruce, **I R** je to jen konvence, zatímco tam jsou to většinou náboženské rituální příkazy, které nelze přestoupit, protože jsou božími příkázáními.*

*Golf však bere i jako součást své profese. "Pokud se chcete například seznámit s obchodními partnery, je to ideální příležitost," tvrdí. **T** "Tenisté to možná neuslyší rádi, **ale jestliže** máte partnera na protější straně kurtu, **I R** nemůžete s ním mluvit tak, jako když jde vedle vás krajinou a odpaluje míček."*

*"Rozhodne se v pátek pozdě večer mezi hráčkami Polska a Izraele, až přímo ve Vastu vyvrcholí dodatečná kvalifikace," prozrazuje trenér. **T** "Úvodní zápas je vždy těžký, zvláště když se proti nám postaví rozehrané soupeřky, **ale jestliže** chceme obstát v roli favoritek, **I R** musíme vykročit vítězně," doplňuje Machová.*

	<p>"Jsem připraven tam hrát i zůstat na pozici druhého gólmána, ale byla by obrovská škoda pro tým, kdybychom nemohli Vokouna využít. T Já počítal, že na šampionát pojede, ale jestliže není zdravotně v pořádku, / R záleží teď na tom, kdy a jak se dá do kupy," říká trojnásobný mistr světa.</p>
<p>ale jelikož</p>	<p><i>Maják je ostatně jediné místo, kde můžete najít útočiště před šíleným vichrem, který se vás každou vteřinou pokouší svrhnout z útesu. Konec světa je už jen pár kroků odtud. T Člověk by čekal stánek s hamburgery, ale jelikož jsme v Portugalsku, / R stojí tam kamenný kříž.</i></p> <p><i>"Ne--e, nějak jsem se k tomu ještě nedostala." T Sevřel se mi žaludek, což mohlo být od špatného jídla, ale jelikož jsem už hezky dlouho nic nejedla, / R byla jsem si skoro jistá, že za to může spíš pocit ukřivděnosti.</i></p> <p><i>Šel jsem do baru na panáka a uviděl tam jednu vysokou blondýnu, jak jde kolem ve starém kabátě. T Měla fakt ránu, ale jelikož jsem měl náladu, / R zavolal jsem na ni tlumeně, aby to tak akorát zaslechla: "Vi, miláčku."</i></p> <p><i>"Tudy prosím, pane poručíku," řekl mi a já to skutečně nějak zvládl. T Nikdy se mi však nepodařilo, abych se přitom nepřiskřípl, ale jelikož jsem věděl, jak volkswagen miluje, / R mlčel jsem.</i></p> <p><i>Nic kolem sebe nepoznávala a dokonce nikde neviděla onu cestu vedoucí zpět do rezidence ani dům samotný. T Tyčily se před ní stromy, ale jelikož je obrůstal bílý plamének, / R vypadaly všechny stejně.</i></p> <p><i>Přede dvěma lety Chloe přemluvila strýčka Dylana, aby jim s Monou dovolil uspořádat taneční večírek u příležitosti dvacátého pátého výročí sňatku rodičů. T Chtěly všechno připravit jako překvapení, ale jelikož jim bylo teprve třináct, / R potřebovaly pomoc.</i></p> <p><i>Blue se na Deana samolibě podívala. "Na svoje mládí jsem ohromně talentovaná. Nejsi rád, žes mě vzal s sebou?" T Dean vysoce ocenil její tvořivost, ale jelikož právě podal svou Visa kartu recepčnímu, / R její snaha o utajení jeho totožnosti vyšla naprázdno.</i></p> <p><i>Řeč, kterou poslouchám, má smysl, ale nemusí být nutně příjemně zřetelná. T Mohu pečlivě poslouchat a slyšet cokoli, ale jelikož nemám dobrý sluch, / R mám tendenci neposlouchat nic, co by nestálo za intelektuální cvičení, jímž pro mě poslech je.</i></p> <p><i>Podobných příhod jsem zažila víc. T Manžel mé přítelkyně spatřil svůj obraz v zrcadle, ale jelikož si toho nebyl předtím vědom, / R sváděl vinu za své vlastní neúspěchy na manželku.</i></p> <p><i>Ujímám se případu a po nedlouhém zkoumání mohu s určitostí určit, že podle řezu v roletě to byl levák. T Ostatní se mnou uznale souhlasí, ale jelikož je nám to platné asi jako hráčům Kostariky třetí noha, / R</i></p>

	<p><i>jdeme na výstavu van Gogha.</i></p> <p><i>Se snoubencem Davidem Křížkem už plánujete svatbu. Kdy bude? T Říká se, že má být do roka a do dne, ale jelikož mě požádal o ruku prvního listopadu, / R nechci se vdávat na podzim.</i></p> <p><i>Byl to úžasný sen. T V té extralize jsem hrál a zároveň trénoval, ale jelikož jsem nebyl nikterak extra hráč, / R zůstal jsem raději u trénování.</i></p>
<p>ale zda</p>	<p><i>Tzv. kult mazárů, uctívání pohanských obětišť (hrobů předků, stromů, kamenů a jinak výjimečných míst) muslimy, je typický právě pro středoasijské země, vlast turkických nomádů. T Oghuzští předkové Turkmenů tak jistě kameny objevili a ctili, ale zda je vztyčili oni, anebo někdo jiný mnohem dřív, / R čeká na rozluštění.</i></p> <p><i>Někdy zněly struny zvučně a smutně. Jindy fantasticky a vesele. T Zřejmě se v nich odrážely Holmesovy myšlenky, ale zda mu hudba pomáhala, když přemýšlel, nebo jestli to byl jenom vrtoch a podivínství, / R to jsem poznat nemohl.</i></p> <p><i>Chtěl vědět, esli bych to hrál v Londýně. A hlavně esli ty můžeš ven a zda bys chtěl. T Znaje tvoji vybíravost a proboštskou náladovost, řek jsem mu, že ven můžeš, ale zda se ti to bude líbit a tak, / R to že by se muselo teprve zjistit.</i></p> <p><i>Nikdy jsem nezjistil, zda má onen výrůstek nějakou zvláštní funkci, a amazonští indiáni to také nevědí. T "Svou periodičností se podobá masitým karbunklům na hlavách některých ptáků, ale zda slouží jako ozdoba, / R zatím nevíme."</i></p> <p><i>Vynálezem tohoto startovního zařízení byl Athéňan Kleitás, o němž však nevíme, kdy žil. T Po něm je prý zlepšil Aristeidés, ale zda to byl známý Themistoklův aristokratický odpůrce a velitel athénské vojska v bitvě u Plataj roku 479 před n. l., / R je nejisté.</i></p> <p><i>Právě Francie a Německo se totiž také zajímají o sídlo Galilea, které by do jejich země přitáhlo dobře placené odborníky a byrokraty. T Česká vláda už sice vybrala a přestavěla pro Galilea pražskou budovu České konsolidační agentury, ale zda se do ní družicovní odborníci skutečně nastěhují, / R to je stále ve hvězdách.</i></p> <p><i>Má dcera Michaela má nabídky k přestupu do ciziny, ale byl bych rád, kdyby zůstala, a věřím, že zlínský klub pro to udělá maximum. T Oslovil některé odchovankyně klubu působící v zahraničí, ale zdá se vrátí, / R bude jen na nich.</i></p>
<p>ale přestože</p>	<p><i>"V něm jsme pokračovali v soustředěném výkonu a poměrem 15:8 v náš prospěch jsme v zápase zvítězili," popsal duel trenér Zdeněk Braum. T Následující duel s SKUP Olomouc byl střetnutím s týmem aspirujícím na celkové vítězství, ale přestože se Sokolov vyvaroval chyb, / R tomuto soupeři podlehl.</i></p> <p><i>Posléze vbodl ostrý hrot pod kůži, stlačil malý píst a s hlubokým,</i></p>

	<p><i>spokojeným povzdechem se zvrátil do křesla se sametovým potahem .</i></p> <p>T Řadu měsíců jsem byl třikrát denně svědkem této procedury, ale přestože jsem si na ni zvykl, / R nesmířil jsem se s ní.</p> <p><i>U přístaviště bylo připoutáno několik pramiček a kocábek. T Obešli jsme je s Tobym všechny, ale přestože jednu po druhé horlivě očichal, / R žádnou stopu nenašel.</i></p> <p><i>Nešlo to, jako při natáčení, měl jsem příliš silné kosti. T Pokoušel jsem se vši silou zlomit volant, ale přestože nebyl tak důkladný jako ve speciálu, / R nepodařilo se mi to.</i></p> <p><i>Rizzoliová dál odhrnovala kobereček, zlostně jím škubala, jako by chtěla nahlédnout i do nejtemnějších koutečků kufru. T Zvolna se jí zmocňovalo bezbřehé zoufalství, ale přestože před sebou měla pouze holé kovové dno, / R stále si odmítala přiznat to, co bylo zjevné: neúspěch, fiasko, dokonalý debakl.</i></p> <p><i>Nebyl to Henrik, který něco požaduje nebo mě děsí nebo je jen hloupý. T Byla to jiná tvář, ale přestože to byla jiná tvář, / R věděla jsem, že je to Henrik.</i></p> <p><i>Šlo jim pouze o vlastní obranu a teď jen sbírali důkazy a vykládali si je tak, aby zapadly do předem připraveného schématu. T Někteří toho namluvili hodně, jiní mluvili málo a dva neříkali vůbec nic, ale přestože mlčeli, / R Lone jasně cítila, že o jejich bratrském vůdcovství není pochyb.</i></p> <p><i>Uvolnil si košili. T Proháněli se lesem téměř celý den, ale přestože psi vyplašili několik zajíců a kusů pernaté zvěře, / R nenarazili na žádnou vysokou.</i></p> <p><i>Přišla jsem na to, když jsme byli rok spolu. T Nebylo by to tak strašné, kdyby mi nalil čistého vína, ale přestože jsem už měla v ruce kopie těch šeků, / R snažil se mě všelijak balamutit a lhal mi do poslední chvíle.</i></p> <p><i>Hltavě ji snědl, protože měl pořádný hlad, až ho z něho rozbolela hlava. T Čajový nápoj byl jak pelyněk, ale přestože zanechal v jeho ústech příšernou chuť, / R zahnal trýznivou žízeň.</i></p> <p><i>V tom okamžiku veškerá bolest zmizela, jako když utne, zbyla jen ta mlha a hluboké, temné dunění. T Ruka mu pořád čněla vzhůru, ale přestože všechn odpor pominul, / R David ji nechal klesnout zpět.</i></p> <p><i>Scházel mu hlas, a tak jsem se rozhodl učinit něco pro to, aby jej znovu získal. T Nejprve jsem se pokusil sehnat sponzory, ale přestože se sponzoruje leccos, / R zvony asi nejsou v kurzu, takže jsem nakonec zůstal jako sponzor sám," řekl Právu Březina.</i></p>
<p>proto když</p>	<p><i>I v Ohio mi pokaždé osobně objednal sladkost z Kalifornie, ačkoliv Olive by to pro něj určitě ráda udělala. T Tentokrát ale před odjezdem tvrdil, že se vrátí do středy, nejpozději ve čtvrtek, proto když vezmu obálku do ruky a roztrhnu ji, / R uvažuji, proč mi ji nedá sám</i></p>

	<p><i>s krabičkou cukrovinek jako vždycky.</i></p> <p><i>Přitom si byl dobře vědom, že je Perry provází udiveným pohledem. T Gytha věděla, že mají velmi málo času, proto když jeli přes pole, I R zrychlila tempo.</i></p> <p><i>Malými opičkami rodu Colobus, guerezami zanzibarskými, žijícími pouze na zanzibarských ostrovech. T V Africe patří k nejvzácnějším, proto když projíždíme národním parkem Jozani Forest, I R míváme dopravní značky upozorňující na přecházení těchto savců přes silnici.</i></p> <p><i>Škola bývá dopoledne a brzy po obědě, práci se snažím si nasmlouvat na odpoledne a večer. T Je jasné, že práce má přednost, proto když se stane, že se mi kryje s přednáškou, I R škola musí stranou.</i></p> <p><i>Předložte mu znalecký posudek a zkuste ho přesvědčit, aby vám vyhověl. T Prodejce ale není posudkem nijak vázán, proto když se s ním nedohodnete, I R nezbyvá, než podat žalobu k soudu.</i></p> <p><i>Tím je například proslavený Ryanair, u nás operuje let z Brna do Londýna. T Nízkonákladové společnosti také nelétají tak často, proto když se vám například v Paříži protáhne služební cesta, I R může se vám stát, že zjistíte, že další letadlo vám letí až za čtyři dny.</i></p>
<p>a protože</p>	<p><i>Jednoho rána na počátku dubna roku 1883 jsem se probudil a spatřil Sherlocka Holmese, jak stojí zcela oblečen u mé postele. T Obvykle vstával dost pozdě, a protože hodiny na mém nočním stolku ukazovaly, že je teprve čtvrt na osm, I R podíval jsem se na něj dost překvapeně a možná i trochu nazlobeně, protože sám jsem své zvyky rád dodržoval.</i></p> <p><i>Povoláním jsem inženýr pro obor hydraulických strojů a získal jsem nemalé zkušenosti, protože jsem sedm let pracoval u známé greenwichské firmy Venner a Matheson. T Před dvěma lety mi uplynula smluvní lhůta, a protože jsem asi v té době zdědil po smrti svého ubohého otce i větší peněžní částku, I R rozhodl jsem se, že se osamostatním, a najal jsem si kancelář na Victoria Street.</i></p> <p><i>Jestli jsem se o tom dosud nezmínil, Johnny byl absolvent Harvardské právnické školy, takže v tomto případě nebylo nutné, aby k nám z Langley poslali kohortu právních poradců. T Odpoledne nám Barley připadal nějak roztěkaný, a protože pěkně svítilo sluníčko, I R zajeli jsme s ním do Maidenheadu a šli se projít po vlečné cestě podél Temže.</i></p> <p><i>Mám sedm měsíců na to, aby tu po mně něco zbylo, abych udělal nějaký zásadní objev. T Uvědomuju si to, a protože to chci nějak zvládnout, I R musím se chovat jako realista.</i></p> <p><i>Věšel se na drahé kravatě, pro zajímavost ..., byly na ní malé podkovy... T Udělal na kravatě jen jednoduchý uzel, a protože ta kravata byla z čistého klouzavého hedvábí, I R uzel povolil.</i></p> <p><i>A necelé čtyři metry nad sebou viděl rozkoukanýma očima sotva patrný čtverec okénka. T Šplhání nebude obtížné, o tom se již</i></p>

	<p><i>ubezpečil. Budova byla stará, a protože zadní stěna byla zapuštěná do svahu, / R spodek sbitý ze svislých prken utrpěl během let vlhkem a uhnul, takže jej starý Hynde, který nikdy zbytečně neutrácel, zpevnil krajinkami natlučenými příčně nad spodním trámem.</i></p> <p><i>Jakmile odjedu z hradu, zajděte do mé komnaty. Určitě, nezapomeňte, prosím!"T Purkrabí Idík si povzdechl, a protože měl dojem, že spolu hovoří příliš dlouho, / R rychle pokračoval k prevétu, který byl zřízen ve výklenku vedle okna, protože si potřeboval vyprázdnit měchýř.</i></p> <p><i>Mara cítila, jak rudne. T Michael se vrátil z Evropy asi před hodinou, a protože dnešní večer si naplánovali v mnoha zaoceánských telefonních hovorech a e-mailech, / R po příletu si ještě nezavolali.</i></p> <p><i>Vida, jak i jinak je člověk slepej. T Nejdřív jeden očař přezkoušel můj zrak jako u tabule ve škole, a protože byl nejspíš spokojený, / R poslal na mě dalšího optika, z kterého se vyklubala sympatická optička.</i></p> <p><i>Když ji našel, zjistil, že se v ní zabydlely včely, a hrudní koš, který dokonale obrali supi, je plný medové plástve. T Byl trochu vyhládlý, a protože pár včel mu nemohlo nahnat strach, / R med jim sebral.</i></p> <p><i>Lehla jsem si pod deku a za chvíli jsem spala. T Pak mě vzbudila mamka, a protože jsem prý celá hořela, / R dala mi teploměr.</i></p>
--	---

Dvojice spojek souřadící a podřadící	Korpus SYN 2010	Korpus ORAL 2008
ale když	3731	86
ale protože	990	21
ale aby	448	25
a proto když	5	0

avšak když	46	0
však když	14	0
neboť kdyby	22	0
neboť jestliže	11	0
neboť aby	3	0
neboť ačkoliv	3	0
ale kdyby	323	12
ale jestli	501	6
ale jestliže	71	1
ale jelikož	104	0
ale zda	50	0
ale přestože	52	0
proto když	22	0

5.2.2. Kombinace spojek podřadicí a podřadicí

<p>Kombinace spojek podřadicí a podřadicí</p>	
<p>že když</p>	<p><i>A seděl za ním jako kněz, pane, jako člověk, který nezná žádnou přetvářku a klam - muž hluboce zkušený, řekl bych - muž, který vyrostl z kořenů své země - s malýma neuhýbavýma očima a krátkými šedými vlasy. T Měl takový zvyk, že když kouřil, / R měl sepjaté ruce.</i></p> <p><i>Oba mladí mormoni se na něho nechápavě zahleděli. T Byli přesvědčeni, že když se někdo uchází o ruku dívky, / R je to největší čest pro dívku i pro jejího otce.</i></p> <p><i>Jefferson Hope vstal a natáhl nohy, jako by se chtěl ujistit, že jsou zase volné. T Pamatuji se, že když jsem se na něho díval, / R napadlo mne, že se zřídka kdy najde člověk tak mohutné postavy.</i></p> <p><i>Komín je široký, ale přehrazený čtyřmi silnými tyčemi. T Je tedy jisté, že když přišel její konec, / R byla sestra v pokoji docela sama.</i></p> <p><i>"Fascinující! Ale že máme krásný den, co!" T Anna si vysypala pastelky do klína a zjistila, že když barvičky nasliní špičku, / R zanechává za sebou vlhkou barevnou stopu.</i></p> <p><i>"Kdybych to věděla, bráško, řekla bych ti to," ujistila mě sestra Gurneyová a vylízla zbytek ve sklenici. T "Je strašná legrace, že když se my dva sejdem, / R vždycky se dostane na přetřes Maureen Crosbyová."</i></p> <p><i>Jak vidíte, tyto vyklápěcí dveře jsou vyrobeny z velmi hrubých dřevěných klád. Na nich leží vrstva cementu a navrch jsou přidány kamenné desky. T Dveře jsou tak těžké, že když jsou zavřené, nezní vůbec dutě, / R když se po nich chodí.</i></p> <p><i>Náš vznešený lord blábolil pořád kolem dokola něco o tom, že jste slíbil, že ho nepošlete do lochu, když odněkud ve zdraví odejdete, a prej jste odešel, takže chtěl dostat svému slibu. T George nevěděl, o čem to mluví, jenže Tilpit mu dal víc než jasně najevo, že když vás do pěti minut nenajde, / R dostane padáka.</i></p> <p><i>Ti se všichni třesou strachy, aby na ně nevyhrabal starou špínu a čím výš vyšplhají, tím víc ho nenávidí. T Přece jste si musel všimnout, že když na člena parlamentu něco ostudného praskne, / R jeho strana se od něj okamžitě distancuje!</i></p> <p><i>"Lou. Je tady asistent nejvyššího státního zástupce. T Ručí ti za to,</i></p>

že když se vzdáš, / **R** nebudou trvat na trestu smrti."

Šla jsem na nákup, víte . . ." **T** Katherine Kippová si pamatuje, **že když** vyšla na chodbu a zamykala za sebou, / **R** zaslechla návštěvníka křičet.

"Jaké velké odhalení?" "Přece to, že jed byl v kakau, nikoli v kávě. To vše vysvětluje! **T** Je nad slunce jasnější, **že když** bylo kakao vypito uprostřed noci, / **R** účinky jedu se projevily až dnes ráno."

Úředník přístup schválil a nechal Alisovu schránku odvrzat, protože paní Alisová prohlásila, že nedokázala najít manželův klíč. **T** Problém spočíval v tom, **že když** Pollack skříňku odvrátil, / **R** zjistil, že je prázdná.

Ona potřebovala přítele, a v tom byl ten rozdíl. **T** "Táta mě naučil, **že když** toho ze sebe do díla hodně vložíte, / **R** vrátí se vám to dvojnásobně."

"Náhodou, nebo schválně?" "Těžko říct. Byla zmatená a nervózní. **T** Snadno se stane, **že když** někdo pospíchá s novým naprogramováním, / **R** vymaže to staré."

Tohle je už téměř dokonalé myšlení detektiva! **T** Z hotelových záznamů vyplývá, **že když** si James Priory, neboli Sylvester Yost, zamlouval ubytování, / **R** nevyžádal si zvlášť ani tento pokoj, ani toto poschodí.

... , jak si jel do Lawrence pro psací stroj , šel pak do kina , dorazil domů až po půlnoci a našel v ložnicích všechno zpřeházené a členy své rodiny postřílené . **T** Držel se té verze jako klíště a asi by od ní nikdy neustoupil, nebýt toho, **že když** byl zatčen a odvezen do okresního vězení, / **R** získaly úřady pomoc jistého důstojného pána.

A taky tam docházelo ke změnám charakteru. Většinou k horšímu. Ale též opačně. **T** Někdy jsem zpozorovala, **že když** osud člověkem křísne vo zem, / **R** může se z pichlavý slupky vyloupnout jako zářivej kaštan.

Beze slova, aniž se na komisaře podíval, mu něco podal a rychle ušel těch pár metrů, co ho dělily od auta. **T** Dalo se uhodnout, **že když** se soudce konečně zbavil komisaře, / **R** chystá se při usazování na sedadlo proti celé to komedii protestovat.

Někteří lidé mohou na následky hladovění zemřít. **T** Máma říká, že někde četla, **že když** budete servírovat jídlo na veliké talíře, / **R** bude si anorektik myslet, že jí menší porce.

Všechny nás považují za zloděje a vandaly. Vrásčitý báby čórnou taky kdeco. **T** Odkdy platí, **že když** je člověk mladej, / **R** musí být zloděj vandal, nebo aspoň cosi míň inteligentního než vařený koleno?

Při zavřených očích můžete mít pocit , že si danou chvíli opravdu užíváte a vychutnáváte. **T** Stává se mi, **že když** se líbám se zavřenýma očima a pak je otevřu a setkám se s párem očí, které na mě upřeně zírají, / **R** pomyslím si: jak dlouho už na mě koukají?

Max se zašklebil na Sisu, která obrátila oči v sloup. **T** Oba totiž dobře věděli, **že když** pan a paní Wigglesworthovi řekli chvilka, / **R** mohlo

	to znamenat i měsíc.
protože když	<p><i>Hlavu jsem měla plnou zmatku a úvah o lásce . Pomalu jsem vstala a šla do našeho apartmá. T Asi jsem okamžitě upadla do hlubokého spánku, protože když jsem se probudila, / R byla už skoro tma.</i></p> <p><i>"To je opravdu velký rozdíl," souhlasil Barley po dlouhé chvíli rozmyšlení, kterou vyplnil dalším usrkáváním whisky. T Pak nejspíš zaklimbal, protože když zase přišel k sobě, / R seděl vzpřímeně na posteli se sluchátkem u ucha a Wicklow stál nad ním.</i></p> <p><i>Jeli jsme celou noc. T Měli jsme štěstí, protože když se strhla bouřka, / R našli jsme útočiště v chatrči dřevorubců na druhém horském hřebeni.</i></p> <p><i>Hlavou mi kroužily nejrůznější poznatky o navigaci. T Loď na moři musí plout, protože když stojí, / R může se převrhnout, ale moře je přece klidné, snad to tedy platí jenom za bouře a větru.</i></p> <p><i>Prsty šátral po noži, ale jenom o něj zavadil. T Musel ho roztočit, protože když se pokusil sevřít rukojeť, / R prsty hmátly do prázdna.</i></p> <p><i>Ale nedostal se ani k jedinému slovu. T Ženské začaly ječet, protože když něco běhá tak rychle a je to mrňavé, / R může to být jen myš.</i></p> <p><i>Naklonil hlavu a podíval se k nebi. "Je to zvláštní - přemýšlet o světě bez Dračího přítele. T Cítím se divně a osaměle, protože když zemřel poslední z mého rodu, / R on zůstal mým jediným přítelem. "</i></p> <p><i>Soudce, který měl na sobě obyčejný vycházkový oblek, byl sympáťák s licousy a červenýmnosem. T Určitě měl pověst duchaplného člověka, protože když si mě změřil veselým okem a řekl, Á, pan Montgomery, / R celá síň se doslova válela smíchy.</i></p> <p><i>Už jsem tam jednou byla s Basmou, když jsem před lety přišla do Londýna. T Teta Maruim nás tam poslala, abychom tam pro mě nakoupily nějaké oblečení, protože když jsem přiletěla, / R neměla jsem na sebe nic zimního.</i></p> <p><i>Tohle zabere čas, dlouhý čas. T Musela usnout, protože když se nad ní pojednou sklonil Jonas a políbil ji, / R nevěděla, kde je.</i></p> <p><i>Francoisův kůň se zastavil. T Asi jsem, opřená čelem o rovná záda v modrém kabátci, na chvíli usnula, protože když náhle ustalo pravidelné pohupování koňského hřbetu a klapot kopyt po mokrém dláždění, / R otevřela jsem oči a nejdříve nevěděla, co se to se mnou stalo.</i></p> <p><i>Vědec se zamračil a pečlivě sledoval , jak pes zareaguje na jeho přítomnost. T Nemusel si dělat starosti, protože když zvíře zaregistrovalo, že se na něj Hoffman dívá, / R rychle skočilo do křoví a bylo pryč.</i></p> <p><i>Proto, Sylvo, jsi jiná, než ostatní dívky, jiná než ostatní lidi, tvůj původ tě dělá větší a vznešenější. T Musíš si toho vážít a musíš si sama sebe vážít, protože když si sama sebe budeš vážít a budeš o sobě vždycky</i></p>

	<p>vědět, že jsi větší a vznešenější než ostatní, / R potom i druzí si tě budou vážit a jednat s tebou jako s vysokou a vznešenou dámou.</p> <p>... rozhovor nejdřív s otcem a pak s matkou byl o to těžší, oč méně byl překvapivý: "šokovalo" je to, volalo to po bližším vysvětlení, skoro po protiútoce. T Přistihl se, že je na ně drzý a že jim tím ještě víc ubližuje, protože když se to vzalo kolem a kolem, / R byli samozřejmě v hloubi duše s ním, šlo jim o jeho bezpečí, chtěli ho chránit.</p> <p>Na zpáteční cestě jsme sbíraly dřevo do kamen. T Vždycky jsme chodily všechny pohromadě, protože když někde zůstala ženská sama, / R přepadli ji místní chlapi a okradli ji o všechno jídlo, co dostala.</p> <p>"Rozhodně s tím nesmíš přestat. T Musíš něco dělat, protože když nic neděláš, / R tak se to hrozně vleče.</p> <p>Nebyl jsem sice přesvědčený, že naše propuštění mají teroristé skutečně v plánu, ale nechtěl jsem riskovat. T Neměl jsem se dlouze vykecávat, protože když se Bill obrátil k Jamesovi, aby mu tlumočil můj vzkaz, / R zela jeho sedačka prázdnotou.</p> <p>Dosáhnou ho pouze tehdy, když se jejich vlastnosti od základu změní vlivem nějakého náboženského působení. T Velké dynastie trvají déle, protože když se dostaví úpadek, / R začne v odlehlých provinciích.</p>
<p>že kdyby</p>	<p>"Otisky prstů na tom zapalovači, co jste našel! Ty, co Harry Meadows poslal do Washingtonu! Tam jsou z nich celí pryč. Tak co, vy ke mně nebo já k vám?" Už jsem neváhal. T Věděl jsem, že kdyby Coldwella zastihla Glenda u mě, / R chtěla by vědět, proč přišel.</p> <p>Prohlásil jsem, že úkolem Západu teď je najít druhou polovinu toho člověka, a že Východ si musí uvědomit význam té první, kterou má k dispozici. T Řekl jsem jim, že kdyby byli Američané věnovali odzbrojovacímu procesu stejnou pozornost jako vysazování nějakých bláznů na Měsíc či vyzdobování zubní pasty růžovými proužky, / R byli bychom odzbrojili už dávno.</p> <p>"Přijdou dva policisté. T Ten váš hrdina ví, že kdyby něco naznačil, / R došlo by na střelení.</p> <p>Vydělávat si na studia sám, to je sice hezké a v některých zemích i možné, v Británii však dost obtížné. T Musel jsem si přiznat, že kdyby mě otec na studiích nepodporoval, / R těžko bych se mohl na univerzitu zapsat, ať už by to byl Exeter, nebo jiná vysoká škola.</p> <p>Svaly na hrud, na krku a na ramenou byly jasně zřetelné, z celého jeho vysportovaného těla vyzařovala ohromná síla. T Matthew dospěl k názoru, že kdyby někdy potřeboval, aby ho někdo zachránil po pádu z visuté hrazdy, / R měl by to být Sam McCullough.</p> <p>Doufal, že až tento případ skončí, budou moci být zase spolu. T Přitom si však uvědomoval, že kdyby k tomu došlo, / R musel by nějak obejít zákaz styku s odsouzenými zločinci, který platil pro celé policejní</p>

oddělení.

"Dobře jsi udělala, žes mi zavolala. A teď poslouchej, Karmo. **T** Případá ti pravděpodobné, **že kdyby** ti maminka chtěla něco důležitého vzkázat, / **R** vybrala by si bratra Jazyka, aby ti to vyřídil?"

Rupp podával následující pondělí svědeckou výpověď, po které ho podrobili zkoušce na detektoru lži, vyličil svou poslední návštěvu u Clutterů těmito slovy: **T** "Měsíc byl v úplňku, a tak mě napadlo, **že kdyby** se Nancy chtělo, / **R** mohli bychom se trochu projet - třeba k McKinneyově jezeru.

Jinak tu Bob měl jen starodávný stůl a čtyři židle, komodu a kredenc. **T** Víc by se sem toho nevešlo, místnost byla maličká a se stropem tak nízkým, **že kdyby** povyskočil, / **R** uhodil by se do temene.

Ve skutečnosti by se chtěl zeptat na tohle: Chtěl jsi někoho zabít? Pořád chceš? **T** Má pocit, **že kdyby** sebral odvahu zeptat se Chrise na tohle, / **R** možná by mu mohl na oplátku prozradit, jak se před pár týdny pokusil dostat Harrisona do vězení.

Neary bručel, ale choval se kamarádsky. **T** Jeho chování naznačovalo, **že kdyby** nás dva nechali spolu aspoň čtyřicet minut o samotě, / **R** rozřešili bychom ten případ jedna dvě, ale že máme smůlu - ani ne v polovičce té doby ho zavolali telefonem a musel mě nechat běžet.

Jašim koutkem oka zahlédl, že kavárník pozoruje dervíše se založenými rukama. **T** Nepochyboval, **že kdyby** ten muž byl obyčejný žebrák, / **R** odehnal by ho pryč, možná za pomoci mince, ovšem dervíše - ne, babům je třeba vzdávat úctu, protože oni ukazují lidem cestu.

T Bobby pořád vzlykal a odfrkoval jako motor běžící naprázdno, a když se postavili a chystali se k odchodu, cítili, jak se jejich pocit viny mění v podrážděnost a posléze vztek, protože odmítl uznat, **že kdyby** chtěli, / **R** mu mohli provést něco mnohem horšího.

Sandiina maminka se usmála na miminkovský balík a pak stáhla plyšového kulicha níž, takže očka skoro zmizela. **T** "Kolem toho mrňouska je tolik vycpávek, **že kdyby** se jednou odtud vyplížil a prásknul do bot, / **R** nikdo si toho ani nevšimne," šeptla maminka, která stála vedle mě v dlouhý hipísácký sukni, tričku a tenkým propínacím svetru s vyhrnutými rukávy.

"Díky," řekla Danda a cvrnkla Toníkovi do kšiltu u čepice, až to ťuklo. **T** Podívala se přitom na něj tak hezky, **že kdyby** nebyl o půl hlavy menší než ona, a navíc kamarád, / **R** mohl by leckdo říct, že se na něj podívala zamilovaně.

Mnohem víc mě lákalo odhalit, proč je tak důležité ho najít. **T** Samozřejmě jsem se okamžitě rozzlobil na Admirála, ačkoli mi elementární logika napovídala, **že kdyby** mi to nějak pomohlo v pátrání, / **R** šéf by mi bezesporu podal všechna potřebná vysvětlení.

Dvěma skoky byl znovu u ní, jeho ruce se vymrštily k její šíji a sevřely

ji železným stiskem. **T** Poznala, **že kdyby** chtěl, / **R** zardousil by ji jako pískle.

Bylo nemožné, aby odhadl svou výšku nad neúčastnou pustinou ubíhající dole, neboť mu scházelo jakékoli měřítko nebo perspektiva. **T** Někdy se mu zdálo, **že kdyby** se natáhl, / **R** mohl by se dotknout temnoty, přes níž se řítí, a přece věděl, že ve skutečnosti musí ležet mnoho kilometrů pod ním.

Mezi úzkostí a zoufalstvím leží velice úzká hranice a doktor Greer sledoval, jak ji několikrát překročila z jedné strany na druhou. **T** Obával se, **že kdyby** její úzkostné stavy vyvrcholily, / **R** mohla by se pokusit vzít si život.

Ne už na Paytona za to, že mu odebral případ - ale na toho, kdo je odpovědný za tenhle ohňostroj krve. **T** A stále víc a víc docházel k přesvědčení, **že kdyby** se dostal na kořen toho všeho, / **R** zjistil by, že to je všechno řízené z jediného zdroje.

"Denning se na něho nechápavě podíval." **T** Vsadil bych se, **že kdyby** to vyhovovalo jejich záměru, / **R** klidně by nás postříleli přede všemi na ulici," řekl Pittman.

Strýc Bruno, který se nikdy nesmál, jen se tu a tam ušklíbl, řekl, že teď bude někdo asi muset připsat do bible třetí Knihu soudců. **T** Nemohl tušit, **že kdyby** se toho úkolu byl opravdu někdo ujal, / **R** byla by z toho vyšla nejtenčí ze všech knih Starého i Nového zákona.

Ale celá čelist byla jaksi uvolněná, jako by všechno vazivo bylo příliš vytažené a potřebovalo teď nějaký čas k tomu, aby se zase zpevnilo. **T** Měl zvláštní dojem, **že kdyby** zív, / **R** tak by mu čelist spadla až k přezce na opasku.

Most byl úzký, jednosměrný na každé straně opatřený železným zábradlím. **T** Houstonovi se mihlo myslí, **že kdyby** projížděl tunelem, / **R** měl by možná více šancí.

Malone mlčel. **T** Báł se, **že kdyby** něco řekl, / **R** uvedl by ji do ještě silnějších rozpaků a nic dalšího by se už nedozvěděl.

Když začala přicházet k sobě, první věc, která ji napadla, bylo, že ta tma znamená, že je mrtvá. **T** Druhá myšlenka byla, **že kdyby** byla mrtvá, / **R** pravá ruka by ji nebolela, jako by prošla napalмовým útokem a vzápětí byla rozřezaná břitvou.

Zatím se nepokoušela hledět dál. **T** Cítila, **že kdyby** zvedla oči, / **R** mohla by spatřit prázdno bezútěšné jako ledovatou zimu.

Myslela jsem to vážně. **T** Doopravdy jsem věřila, **že kdyby** si Harry najal hospodyni, jak jsem mu naléhavě radila, / **R** ani by nevěděl, že jsem odešla.

Bonniin ostrý hlas prořízl vzduch jako siréna. **T** Arlene usoudila, **že kdyby** na dvorku byli nějakí psi, / **R** museli by určitě začít výt.

	<p><i>Todd odešel pro záchrannou vestu a Roark se nejasně podivil, proč ji už dávno neměl po ruce. T Zoufale si přál zavřít nesnesitelně pálicí očí, ale měl strach, že kdyby to udělal, / R propadne se do hlubin a utone dřív, než sebere sílu k vlastní záchraně.</i></p> <p><i>Velasco, vyčerpaný dorazil na jednu pláž v Urabá, s úžehem, ale mimo nebezpečí života, poté, co bez jídla a bez pití strávil deset dnů v člunu bez vesel, který unášel proud. T Všichni jsme se shodli, že kdyby se nám podařilo mluvit s ním beze svědků, aspoň půl hodiny, / R mohla by to být reportáž roku.</i></p>
<p>protože kdyby</p>	<p><i>„Pojď sem, povím ti, kde ho najdeš.“ Chris chtěl zakřičet: Ne, nevěř mu. T Nechod', ale nedokázal promluvit, nedokázal otevřít pusy a něco říct, protože kdyby něco řekl, / R Harrison by si vzpomněl, že tam je, a zlomil by mu ruku, nebo by provedl ještě něco horšího s tím nožem.</i></p> <p><i>Už jsem věřil, že s tím přestal, protože jsem se vypracoval jako žokej na dostatečně silnou pozici, abych si mohl dovolit takové nabídky odmítat. T Když se žokej dostane v tabulce vysoko, dají mu s takovými nesmysly pokoj, protože kdyby trenér byl tak bláhový, že by ho za neochotu ke spolupráci vyrazil, / R jiné stáje by ho vzaly s otevřenou náručí.</i></p> <p><i>"Viděl jsi někdy předtím Adama s Amelií?" T Předpokládá, že odpověď bude znít ne, protože kdyby Adam s Amelií mluvil častěji, / R někdo by se jí o tom zmínil.</i></p> <p><i>Drsňák a jeho kumpáni jezdili z Libně na černo tramvají do Holešovic do tržnice, aby si mohli zakouřit ve staré budově, pod jejímž oknem je naši kamarádi právě pozorovali. T Jezdili až do Holešovic, protože kdyby je někdo z jejich rodičů načapal u nich v Libni, / R byl by z toho pěkný sekec mazec.</i></p> <p><i>Když se dostal zpátky do hospody, kromě nevyhnutelné kupy nádobí ho čekala také bouřlivá debata o zákoně o odvodu, který měl být zrovna zítra projednáván v Parlamentu. T Nastražil uši, protože kdyby to schválili, / R byl by určitě jedním z postižených a chtěl je předběhnout tím, že se sám přihlásí do Vesmírné gardy.</i></p> <p><i>Dali koním ještě trochu napít - a opět je museli od vody zahánět. T Nakrmit je nemohli, aby si zvířata neublížila, protože kdyby po takových dávkách vody dostala zrní, / R určitě by skončila s kolikou.</i></p> <p><i>Vzala jsem si knihu ze školní knihovny a ztratila ji. Vlastně jsem ji neztratila, ale spadla mi do kanálu a já jsem se ji štítily zvednout. T Bála jsem se ji přinést domů, protože kdyby mě viděla maminka s takovou špinavou knihou, / R hrozně by mi vynadala.</i></p> <p><i>Jake se v duchu pousmál. T To byla zatraceně dobrá otázka, protože kdyby nyní našli vražednou zbraň, / R Moran by nemohl říci, že mu byla zcizena nebo že ji postrádal.</i></p> <p><i>Je stále v bezvědomí, ale to je tím, že dostala silnou narkózu. T Hodláme ji ve spánku ještě nějakou dobu udržovat, protože kdyby se probírala</i></p>

	<p>dříve, / R byla by hodně vyčerpaná.</p> <p>Penelope nebyla nijak vysoká a v těch šatech se úplně ztrácela. T Byla to škoda, protože kdyby někdo přesvědčil její matku, aby se nepletla švadlenám do práce a nechala výběr šatů na své dceři, / R mohla být Penelope docela pohledná.</p> <p>„Amélie, připrav se , skáču!“ T "Na to bych nespolehala. Hebera tě zatím nezabila, protože kdyby to udělala, / R zmizela by.</p> <p>Minuli poslední domy sídliště a projížděli starou zástavbou mezi rodinnými domky. T Tady už to bylo horší, protože kdyby se ohlédla, / R musela by ho vidět.</p> <p>Stále jsme se snažili uhasit fosforku na zádi, zatímco ostatní se zbavovali munice nakládané na přídi. T Nakonec musela úplně všechna do vody, protože kdyby explodovala, / R byl by s námi ámen.</p> <p>Vyprávěla jí všechny podrobnosti, které zjistila. T Musela však být opatrná, protože kdyby Christina objevila, že mluví s Mariou, / R zuřila by.</p> <p>Tuší, že ani jeho nadání není náhodné. T Toto by mělo k základnímu ději stačit, protože kdyby se měly popsat všechny dějové linie, / R byl by Vivisektor celý můj.</p> <p>Francouz může být nadšen, i jeho země umí natočit výpravny a akční film se stíhačkami. T My ostatní můžeme jen tiše závidět, protože kdyby něco takového chtěl natočit Hřebejk, / R tak to bude nejen hrozná nuda, ale ještě by se při natáčení nějaký ten Grippen zřítíl a bylo by po ptákách.</p> <p>Řekla jsem jim, že jsou docela zdatní holiči. T Vstup se mi zdál neekonomický, protože kdyby byl nižší, / R přijelo by víc lidí.</p> <p>Srbští voliči mu důvěřují. T Dalo by se říci až slepě, protože kdyby popřemýšleli nad děním posledních dní, / R došlo by jim, že Kosovo ztratí stejně.</p>
<p>že až</p>	<p>Takové věci dokázal přijmout, i když jim nikdy úplně neporozuměl. T V každém případě věděl, že až svou práci skončí, / R bude se domů vracet s dobrým pocitem, že jeho sestra si našla své místo a žije s lidmi, které pro svůj život potřebuje.</p> <p>Přitáhl jsem si židli s rovným opěradlem a sedl si. T "Připomeň mi, že až si najdu chvíli, / R měl bych nad tím zaplakat.</p> <p>"A proč jste za mnou přišel zrovna sem?" "Protože bych pro začátek radši vynechal vaše rodiče. T Počítal jsem, že až to bude potřeba, / R domluvíme se s váma přes Vendyho.</p> <p>Je chytrá - dost chytrá na to, aby věděla, že se na ni hodláme zaměřit. T Skoro si myslím, že až s ní příště někdo z nás bude mluvit, / R měl by ji pro jistotu informovat o právech.</p>

	<p><i>Možná že když ho poslala pro ten vak na šaty, odjela k němu domů s fotkami a hotovostí. Kdo ví, kdy to vlastně začalo? T Ale vsadím se, že až řeknu Powersovi, že jsme u něj doma našli tyhle věci, / R protočí se mu z toho panenky.</i></p> <p><i>Taky jsem si všim fantastickýho dalekohledu, postavenýho na jedný polici. T Rozhod jsem se, že až půjdem pryč, / R vezmu si ho s sebou.</i></p> <p><i>Suzette neměla o populárních dívkách ze školy valné mínění, a o nikom jiném vlastně taky ne. T Plánovala, že až vyroste, / R bude pracovat se zvířaty.</i></p> <p><i>A máme je tu znovu. T Slíbil jsem si, že až uvidím Rebečku, / R řeknu jí, aby mi k tomu tématu sehnala víc informací.</i></p> <p><i>"Letos je dlouhá a tvrdá zima. T Uvidíš, že až přijde jaro, / R bude Agnes zase jako dřív," chtěla Aleyt rychle ukončit rozhovor, protože se bála, že manžel bude chtít prolomit osamění, v němž už delší dobu setrvala.</i></p> <p><i>Častokrát prý k onomu místu chodili a ukládali tam i důvěrné vzkazy jeden pro druhého. T Otec mi sliboval, že až dosáhnu plnoletosti, / R předá mi oba klobouky i obě poloviny mapy.</i></p> <p><i>Tebe jsem musel nechat na Luně, v Magirově blízkosti. T Věděl jsem, že až přijde čas, / R kníže najde způsob, jak ti Elastora předat, aniž by vzbudil pozornost.</i></p> <p><i>William je spokojený. Slouží jako zastupující kapitán palácové stráže. T Vede si docela dobře a myslím, že až Valdis odejde do výslužby, / R zaujme jeho místo.</i></p> <p><i>Priest seděl za bílým volantem a na konci vysunuté antény rádia se třepotal dlouhý, nádherný liščí ohon, přesně takový jako ten, na který tady právě teď zírám do výlohy. T Vzpomněl si, jak se podíval na ten třepotající se liščí ohon a jak si pomyslel, že až bude mít svůj vlastní sportovní auták, / R bude mít na anténě také takový.</i></p> <p><i>Doktor Rhinehart stanul před zachmuřeným doktorem Cobblestonem a vřele se na něj usmíval. T "Já osobně si ovšem troufám předpovědět, že až onen rok uplyne, / R tohoto pacienta postihne spontánní remise všech jeho symptomů, takže bude z ústavu propuštěn nejdříve za několik desítek let."</i></p> <p><i>Všichni ostatní měli báječnou náladu. T Usmívali jsme se a přísahali si, že až to bude na nás, / R opravdu začne na zemi ráj.</i></p> <p><i>Může jet kamkoli, dělat cokoli, ať to trvá jak chce dlouho. T Dal si další točené a rozhodl se, že až bude mít peníze v rukou, / R stráví pár dnů na ostrově Grand Cayman.</i></p>
že zatímco	<p><i>Lamontová upřeně bez mrknutí hledí na přepážku oddělující ji od pilotů a cítí se stále těžší, klesá hlouběji a hlouběji. T Kdysi, za studií na Harvardu, se opila, značně opila, a třebaže to nikomu neprozradila, ví, že zatímco byla v bezvědomí, / R nejméně jeden z mužů na tom večírku</i></p>

	<p><i>s ní měl sex.</i></p> <p><i>V lese právě v tu chvíli trhala květiny Patience Moranová, čtrnáctiletá dcerka vrátného z panství v Boscombském údolí. T Dívka uvádí, že zatímco se procházela lesem, / R spatřila na samém jeho kraji nedaleko jezírka pana McCarthyho se synem a ti dva že se zřejmě prudce hádali.</i></p> <p><i>Aldred začal stoupat po úzkém točitém schodišti a Bobby šel za ním s pocitem, jako by byl pohřbený v kamenné hrobce. T Jediné světlo přicházelo dovnitř úzkými otvory ve zdi po levé straně, a jak tak stoupal po spirále vzhůru, měl zvláštní dojem, že zatímco se jeho tělo vznáší jako ve snu, / R mysl je bolestivě ukotvená v přítomnosti.</i></p> <p><i>Než dojedla, padla na ni taková únava, že už netoužila po ničem jiném než doklopýtat do postele a zavřít oči, ale kufr v hale nenašla. T Usoudila, že zatímco si prohlížela dům, / R Cal je uklidil nahoru.</i></p> <p><i>Hudba z rádia Sylvu vrátila do skutečnosti, k Petrovi. T Ani si nevšimla, že zatímco se zamyslela, / R Petr zmizel ze světla svíčky a v koutě otáčel knoflíky rádia a hledal stanici.</i></p> <p><i>K večeru se Viktor probudil. Sabina ležela vedle něj na zádech a dívala se mlčky do stropu. T Viktora napadlo, že zatímco spal, / R Sabina byla vypnutá.</i></p> <p><i>Ale něco stejně nehrálo. T Když se naklonil k papíru, zjistil, že zatímco vytukal slovo básně, / R teď si po sobě přečetl román.</i></p> <p><i>Podle amerických vědců to bylo něco okolo dvaceti, vědci v Evropě zase tvrdili, že ne méně než čtyřicet. T Někteří genetici se tento rozpor pokoušeli sladit tvrzením, že zatímco Američané studovali chromozomy černochů, / R zabývali se Evropané bělochy.</i></p> <p><i>Ovšem e-learningu mnohdy legračně naroubovaného na Michal Kašpárek konzervativní akademické myšlení. T Pak se člověku stane, že zatímco učitel mailem rozesílá tipy na kdejaký zajímavý pořad, / R informaci o odpadnutí přednášky napíše jen na papírek na dveře učebny.</i></p> <p><i>Opravdu jsem měla celou dobu klid a ujištění, že na mě čekají. T Ale ten pocit, že zatímco já se válím, / R jiní pracují za mě, nebyl nic příjemného.</i></p>
<p>protože jestli</p>	<p><i>"Gerhard, který měl na jazyku, že by měli být hrdi na místo, které jim bude jednou patřit v dějinách, odpověděl: "Opravdu si myslíte, že by to bylo lepší?" T Měli byste být opatrní, protože jestli proti němu něco podniknete, / R ponese te následky, vždyť bydlí u vás.</i></p> <p><i>Kdybych nechtěl svoje vzrušo, on by tady nebyl. A nic si nenamlouvej. T Radši mě střel do hlavy, protože jestli to půjde, / R dostanu tě.</i></p> <p><i>Možná se vedení nemocnice rozhodlo, že ho hodí přes palubu. T To ale neměli dělat, protože jestli to opravdu udělali, / R tak je to hrozný hřích.</i></p>

	<p><i>Nevrátí se domů, alespoň ne hned. T Zůstane a trochu na dobytčeti zapracuje, protože jestli ho tady takto nechá do rána, / R tělo se bude dále rozkládat a ráno už nebude moci provést potřebné testy.</i></p> <p><i>Přelétla pohledem těch zhruba padesát metrů silnice, na které měla výhled, a nerozhodně se přikrčila. T Vážně měla strach na ni vykročit, protože jestli dělá chybu a Seville nebo jeho muži ji uvidí, / R je po všem.</i></p> <p><i>Zpátky se vrátíme v pondělí. T A koukej ten slib dodržet, protože jestli se zase o něco pokusíš, / R pošlu tě do školy v Evropě.</i></p> <p><i>V situaci podobné této je základním předpokladem, že zkoumaní lidé, kteří zapisují své odpovědi, nejsou v duševním kontaktu. T Testované shody jsou teď neplatné, protože jestli je tady skutečně možnost, že si dvojčata mohla vzájemně vyměňovat myšlenky, / R pak odpovědi nelze nijak kontrolovat.</i></p> <p><i>Po minulé povodni navíc rodina Štursových používá osvědčenou metodu, která je spolehlivě přesvědčí o eventualitě z domu odejít. Totiž sklepy. T "Celý den je chodím kontrolovat, protože jestli voda začne prosakovat zesepoda, / R znamená to, že se tlačí nahoru.</i></p> <p><i>"Jeden člověk to dobře okomentoval. T Možná, že je dobře, že tam budou mít tolik doktorů, protože jestli vyhraje, / R tak těch infarktů může být hodně," pousmál se Kýhos.</i></p>
<p>že jestli</p>	<p><i>Naznačil, že Amos měl v úmyslu sepsat jinou závěť, což je, pokud vím, lež. Pak mi konečně sdělil účel své návštěvy. T Dohodli se s manželkou, že jestli Amos umře, / R dají svoje podíly v HFZ dohromady a jmenují jejich vlastníky svoje děti.</i></p> <p><i>Joel Bonheim se podíval na hodinky. T "Mám obavy, že jestli se porota nedohodne do dvaceti minut, / R soudce odloží jednání na zítra."</i></p> <p><i>"To je hrozná sběř. T Obávám se, že jestli od nich něco chcete, / R tak se s nimi těžko domluvíte."</i></p> <p><i>"Uklidni se, Škorpione Jedna, " zpražil jej O ' Ryan a podíval se na hodinky. T "Mám pocit, že jestli se tvoje 'zmizení' objeví v novinách, / R na den nebo na dva s tím vystačíme."</i></p> <p><i>Dostal jsem tady celkem slušnou práci, protože jsem se naučil čínsky. T Bylo mi jasné, že jestli se chce kluk se školou v horní lowě prosadit mezi nováčky z prestižních univerzit, / R měl by umět něco navíc.</i></p> <p><i>Jmenovaly se Maggie a Connie. T Pohrozila jsem jí, že jestli okamžitě nevypadne z vozu, / R půjdu za Daveym a on jí nacpe hlavu Sadie do huby a řekne jí, aby skousla.</i></p> <p><i>Jakmile jsem si ale před dvěma dny v novinách přečetla ten článek - ach, byla jsem z toho celá vedle! T Takže mě napadlo, že jestli je jedním z těch bláznů, co si vzali do hlavy, že je někdo pronásleduje a pak běhají po světě a střílí do lidí, / R to pak mohl přece jenom klidně zastřelit</i></p>

	<p><i>i našeho pána!</i></p> <p><i>Rick byl chytrý. T Vůbec nevyslovil Charlieho jméno, což znamenalo, že jestli Sophie poslouchá, / R nedozví se, že na druhém telefonu je její otec.</i></p> <p><i>On tam nemůže jít sám. Slíbila jsem jeho mámě, že to udělám. T Má strach, že jestli se o to pokusí na vlastní pěst, / R nedopadne to dobře.</i></p> <p><i>Sprostě Káča nikdy nemluvila, takže ji to asi opravdu vzalo. T Došlo mi, že jestli má policie opravdu proti mé klientce pádné důkazy pro obvinění, / R může mi to způsobit finanční problémy, protože mi nikdo neproplatí honorář.</i></p> <p><i>Kolikrát Luther s Buddhou už tahle slova slyšeli? T No, z dlouhé zkušenosti věděli, že jestli někdo nechce dostat klackem přes hlavu, / R je lepší nedohadovat se a neštěkat.</i></p> <p><i>Vím, že krevní mstu potřebujeme. T A to dá rozum, že jestli Taunton proti nám zahájí tažení, / R musí se člověk přizpůsobit obvyklým zvyklostem.</i></p> <p><i>Bylo jí blbě už v sobotu ráno. T To znamená, že jestli má otravu z jídla, / R muselo se jí to přihodit v Onion Ringu na výpadovce, to znamená v podniku, o němž se tvůj nový přítel před Becky chvástal, že mu patří.</i></p> <p><i>Doufám, že to po mně přečtete. T Druhá věc je to, že jestli přijdete o pokoj, kde bydlíte, / R můžete se nastěhovat sem.</i></p> <p><i>Vím, Ruth, že bych asi neměla o těchto věcech žertovat, budeš si myslet, že jsem hrozná, ale po pravdě řečeno nevím, co jiného dělat. T Někdy mám pocit, že jestli si z toho nebudu dělat legraci, / R tak se rozpláču a už se nikdy nebudu moci zastavit.</i></p> <p><i>Večer před tím, než mě měli do vazby převzít italští policisté, jsem ležel v posteli, nedokázal jsem usnout a v hlavě jsem přemítal zoufalé plány na útěk. T Byl jsem přesvědčený, že jestli jsou podmínky v italských věznicích skutečně tak hrůzostrašné, jak jsem slyšel, / R nemůžu pobyt v nich přežít, ...</i></p>
<p>protože až</p>	<p><i>Ahojky šestáci. Tak jsme tady. Jdeme vás pozvat na naše poslední zvonění. Přijďte se na nás mrknout, protože pak už nás jako třídu nikdy nevidíte. T A užívejte si tyhle poslední roky, co tady ještě jste, protože až to místo roků budou dny, / R bude vám blbě, to mi věřte.</i></p> <p><i>Archie zaparkoval daimler na konci řady vozů a já mercedes hned vedle. T Rozhodli jsme se předtím, že vezmeme oba vozy, protože až všechno skončí, / R budu muset odjet do Londýna, zatímco Archie poveze Jonathana domů do Combe Bassetu.</i></p> <p><i>Ráda bych se někomu svěřila. T Třeba bychom si mohli navzájem pomoci, protože až tohle všechno skončí, / R beztak už se nejspíš nikdy nevidíme.</i></p> <p><i>Za dvacet, maximálně třicet minut jsem zpátky. T Potřebuju mít to auto</i></p>

	<p>tady, protože až budeme odjíždět, / R budeme sebou muset pořádně mrsknout.</p> <p>Vlastně ještě existuje půlroční záznam, který je uschován v bankovní schránce institutu. T Ještě jsem ho nedala vyzvednout, protože až teprve teď začínám chápat, / R o jak vážnou věc vlastně se jedná.</p> <p>Proto se dám ještě jednou na moře. T Myslím, že už naposled, protože až se vrátím, / R proniknu do těch časopisů. Jsem si tím jist.</p> <p>Nedokázal se ubránit představám, co by se stalo, kdyby ho Becky viděla stejně jako oni. T Právě proto se to možná nemělo stát, protože až přijde čas, / R mnohem nesnadněji by se mu odcházel.</p> <p>"Až řeknu teď," povídá svým kumpánům Jarda Drsnák, "vytáhneme z batůžků spreje a pomalujeme celej vagón. T Bude to skvělá sranda, protože až s ním lidi pojedou, / R nebudou vidět z vokýnek vůbec nic, jenom naše obrázky."</p> <p>Poslední zářijové dny měly však ještě kouzlo léta, teploty dosahovaly téměř třiceti stupňů. T A to se muselo využít, protože až začnou deště a bude sychravo a chladno, / R je v podstatě po golfu.</p> <p>Ale možná jsme informováni hůř než kdysi, protože informace jsou mylné, matoucí a povrchní. T Je to problém, protože až přijde skutečná informace, / R nebudeme jí už chtít věřit.</p> <p>Dává nám světlo a teplo. Obojí je nutné pro pozemský život. Bez něj by Země byla ledovou koulí ve tmě! T Délka života Slunce je omezená, protože až se vyčerpají všechny jeho plyny, / R nebude už schopné svítit.</p> <p>Město kromě otevření areálu pro veřejnost trvalo také na propojení s Rozáriem. T "Chceme navázat na historický kontext, protože až do šedesátých let minulého století, kdy tu vznikla Botanická zahrada, / R oba areály patřily k sobě," upřesnila Markéta Záleská z MOP.</p>
<p>protože jakmile</p>	<p>Ondra sestru pevně chytil za zápěstí a podotkl: "Moc se díváš na filmy. Navrhuj se schovat a... T " Větu nedopověděl, protože jakmile při svém postupu překročili pomyslnou hranici tvořící kruh z menhirů, / R zasáhla je znenadání elektřina a odmrštila je zpátky.</p> <p>Když se kolem nás nashromáždil dostatečně početný dav, otec mi konečně podal ruku a s mojí pomocí i s pomocí dalších vstal a postavil se na nohy. T Lépe řečeno postavil se na pravou nohu, protože jakmile se pokusil došlápnout na levou, / R zaskučel bolestí.</p> <p>Odpověď na sebe nenechala dlouho čekat. T Zpráva Laufey evidentně katapultovala z postele, protože jakmile Tóra to slovo vypustila z úst, / R ozval se nesmírný rámus.</p> <p>Vstoupily jí do mysli a trýznily vzpomínkou na něžné hlazení po ruce. T Vstoupily i do těla, protože jakmile ho zahlédla, / R pocítila v útrokách takovou slabost, že sotva popadala dech.</p>

	<p><i>Gardenia našla prášky na bolení hlavy, které Yvonne našťestí nezapomněla přibalit, a s pomocí dvou tabletek a další sklenky koňaku se tetě nakonec podařilo vstát z postele. T Gardeniina námaha přinesla ovoce, protože jakmile se vévodkyně podívala do zrcadla a zjistila, jak strhaný má obličej, / R okamžitě se vzpamatovala.</i></p> <p><i>Rozlehlá krajina, sem tam nějaká továrna, celé to spíše připomínalo filmové studio. T Tento dojem vůbec nebyl nesmyslný, protože jakmile se magazín tak dobře ujal, / R začal Macho M ' Allone své aktivity rozšiřovat.</i></p> <p><i>Americký herec George Clooney vyrazil do ulic, aby upozornil na vleklou dárfúrskou krizi. T To je dobré znamení pro Súdán, protože jakmile se do světové politiky vloží hvězda, / R dostane rázem problém novou, přitažlivější tvář.</i></p> <p><i>Tohle Karel vůbec neřešil. T Charlottka je celou noc hodná a ani moc nemá šanci brečet, protože jakmile se v postýlce jen trošku zavrtí, / R probudím se a vezmu ji k sobě na kojení.</i></p> <p><i>Existují i feny se psím chováním, které rovněž zdvihají jednu nebo obě zadní nohy, takže vlastně dělají stojku. T Štěňata se učí udržovat čistotu snadno, protože jakmile dosáhnou určitého stáří, / R snaží se značkovat svůj revír.</i></p> <p><i>Každá z mé strany rozumná domluva skončí tím, že se na chodbě sejdou největší "drbny" z domu a začnou pomlouvat, ale tak, aby to všichni slyšeli. T Já si k sobě do bytu nemůžu ani nikoho pozvat, protože jakmile vyjdu z výtahu, tak uvidím mou sousedku z jiného patra, která v našem patře buď skládá prádlo, nebo zametá, / R prostě si hlídá každý výtah.</i></p> <p><i>To by si měli všichni neonacisté dát odvolání, neboť jak praví naši "soudruzi", všichni jsou si rovni. T A tak bychom měli být na pozoru, protože jakmile oni zavětrí vůni moci, / R budou jako pijavice.</i></p>
<p>že ačkoli</p>	<p><i>Byl jsem naprosto ohromen touto poslední větou, již zde přetiskují kurzívou. T Měl jsem za to, že ačkoli pan Roosevelt celé poselství nekoncepoval, / R tento poslední bod pravděpodobně připojil sám.</i></p> <p><i>Kdykoli se mi vědomí trochu vyčeřilo, uvědomil jsem si, v jaké jsem situaci, a zase mi bylo zle, po těle i po duši. T První racionální závěr, ke kterému jsem dospěl, zněl, že ačkoli jsem si lehl do postele v šortkách, / R jsem teď plně oblečený.</i></p> <p><i>Pam vidí otce jen zřídka, ale tvrdí, že prý jí už vůbec nechybí. T Pam napsala, že ačkoli se jedná o jejího biologického otce, / R moc ráda ho nemá.</i></p> <p><i>Drnovec tiše zadoufal, že snad i obři někdy spí, a pak by si mohli dojít pro zbytek. Tedy jestli něco zbyde. T Vůbec si neuměl vysvětlit, že ačkoli už dávno měla nastat noc, / R svítí v domě sluníčko jako v poledne.</i></p>

	<p><i>Jeho tvář jí byla jaksi prchavě povědomá, ale nedokázala ji zařadit. T Příjemně ji překvapilo, když si všimla, že ačkoli starý muž leží jen na vozíku, / R přesto je ložní prádlo z pravého lněného plátna, čerstvě vyprané a vyžehlené.</i></p> <p><i>Amy je stejná intrikánka jako Reggie. T Zmíní se mu, že ačkoli se s Warrenem právě vrátili, / R zůstanou tu jen pár dní.</i></p> <p><i>Nepochybně ale bude potřebovat pomoc. Nebyla bláhová. T Dávno pochopila, že ačkoli byla bratrovi chůvou, náhradní matkou i ochránkyní, / R při překročení poslední prahu k dospělosti mu moc platná nebude.</i></p> <p><i>... pro jednotlivý mozek či skupinu mozků se stávalo čím dál obtížnější, aby se úspěšně orientoval v rychle se měnícím průběhu boje vedeném v trojrozměrném prostoru. T Nordenovi matematici zanalyzovali některá klasická střetnutí z minulosti a dokázali, že ačkoli jsme dosáhli vítězství, / R naše pravidla často operovala s méně než poloviční účinností vůči teoretickým možnostem.</i></p> <p><i>Tento krok se nazývá ímán. T Jestliže v člověku islám a ímán nabudou vrchu, takže člověk jedná s vědomím, že ačkoli Boha nevidí, Bůh naopak vidí každý jeho čin a úmysl, / R pak takový člověk dosáhl stavu nazývaného íhsán.</i></p> <p><i>Tímto způsobem prý podle slov pana Weira jeden muž za jediný den polapil padesát, v jednom případě dokonce sedmdesát samců pěnkavy. T Schopnost a dispozice ke zpěvu se u ptáků liší natolik, že ačkoli cena obyčejného samečka pěnkavy je pouhých šest pencí, / R viděl pan Weir jednoho, za kterého si ptáčník řekl tři libry.</i></p> <p><i>Postupně si protikladnost svého chování uvědomovala. T Sama byla překvapena tím, že ačkoli do skupiny docházela ráda, / R brala si za záminku všechny možné drobné překážky, aby skupinová sezení zameškala.</i></p> <p><i>Je to i případ známý jako "kauza zvláštních škol". T Po svém příchodu do Ostravy si Kumar všiml, že ačkoli jsou romské děti kolem něj schopné a bystré, / R chodí vesměs do zvláštních škol, kde je šance na budoucí uplatnění mimo nejnižší manuální profese téměř nulová.</i></p> <p><i>Auto prý nechal stát, aby se mohl jen tak projít. T Druhý se strážníky snažil přesvědčit, že ačkoli jsou dvě hodiny ráno, / R jde navštívit svého strýce, který bydlí nedaleko.</i></p> <p><i>"Řidička nadýchala dvě promile alkoholu," konstatoval Novák. T Strážníci navíc zjistili, že ačkoli si sedla za volant, / R nevlastní Brňanka řidičský průkaz.</i></p>
<p>protože jestliže</p>	<p><i>T Troufal bych si dokonce tvrdit, že já se přetvařuju kvalitativně daleko nevinněji než ostatní, včetně Šulika samotného, protože jestliže se tváří, že tu faleš nevidí a neslyší, / R je to přetvářka jako hrom!</i></p> <p><i>Narodil jsem se s touhou zavést po světě generální Happy End, aniž jsem</i></p>

	<p>to tehdy tušil. T A teprve teď poznávám, že vlastně každý end je svým způsobem happy, protože jestliže je něco unhappy neboli tragické, / R tak je to začátek.</p> <p>"My všichni," prohlásil, "chceme zajistit mír nejméně na padesát let. T Největší hrozbou je konflikt mezi námi samými, protože jestliže zůstaneme sjednoceni, / R německá hrozba nebude mít příliš velký význam."</p> <p>Je tedy existenčně závislý na tom, jak dobře a rychle bude pracovat. T Exekutor se musí snažit, aby exekuce byla úspěšná, protože jestliže se nezdaří, / R tratí na tom i on.</p> <p>Samozřejmě to znamená další náklady pro tyto společnosti. T Ale asi by to měla být i určitá odpovědnost vůči spotřebitelům, protože jestliže bude krize, / R tak veškeré náklady na zajištění i provoz rafinerií nese stát.</p>
<p>že jestliže</p>	<p>Nedávno dostavěný podmořský tunel spojující Anglii a Francii je kromě obvyklých mříží a pastí vybaven i samostříly s otrávenými šipkami a smrtícími elektrickými zábranami pro případ, že by si nějaké divoké zvíře usmyslelo, že proběhne těch dvaatřicet kilometrů po železničních kolejích. T Britská veřejnost totiž věří, že jestliže do země pustíme jedinou nekontrolovanou zahraniční myš, / R jistojistě vymřeme na vzteklinu.</p> <p>Lucille pracovala v Nanině restauraci jako servírka a zastavila se tu s přítelkyní Rose Ellenovou během polední přestávky. T "To znamená, že jestliže si tu koupíš zajíce v pytli, / R tobě zůstane zajíc a jemu ten pytel," řekla Rose Ellenová.</p> <p>Aby obraz nebyl pouhou neobratnou a neúplnou napodobeninou, zastával názor, že barva musí pocházet z představované věci. T Přesně vzato, přemýšlel, že jestliže je smyslový vesmír složen z hmoty a každé látce je dána barva, / R zákony malířství nemohou být odlišné od zákonů přírody.</p> <p>Je možné, že v budoucnosti třeba vznikne nový druh literatury, který s sebou neponese individuální cítění nebo pravdivé pozorování, ale v současnosti není nic takového možné. T Zdá se mnohem pravděpodobnější, že jestliže liberální kultura, v níž jsme žili od renesance, / R skutečně skončí, literární umění zhyne s ní.</p> <p>Gertrud Ketzlerová a Inge Rühlingová, dlouholeté přítelkyně, čekaly na náměstí Adolfa Hitlera trpělivě s dalšími lidmi u hokynáře. T Obě se před nějakým časem rozhodly, že jestliže se Rusové dostanou do Berlína, / R spáchají sebevraždu.</p> <p>Konečný krok konečného řešení a mučednictví maďarských Židů měly být korunou Eichmannovy kariéry: plamenem slávy, v němž se Třetí říše rozpadne v prach. T "Bez ohledu na to, zda Německo válku vyhraje nebo prohraje, Eichmann byl přesvědčen, že jestliže se mu "podaří</p>

	<p>zničit biologickou základnu Židovstva na východě totálním vyhlazením, / R Židovstvo jako celek se z této rány už nikdy nevzpamatuje. “</p> <p><i>Ian</i> chtěl mít v každé epizodě jiné ženy a o obsazení chtěl rozhodovat sám, takže kluci si dupli a řekli: "Ne-ne". T Dospěli k dohodě, že jestliže Ian bude chtít někoho, kdo tam bude doslova jen stát, nic neříkat a jenom vypadat roztomile a hezky, / R může si to obsadit, ale jestli v tom půjde o nějaké herectví, kluci chtějí mě.</p> <p><i>Toto tvrzení je sotva absolutně přesné; jak dále uvidíme, bývá v čertovi směšnost propletena s děsivostí.</i> T Stojí nicméně za zmínku, že jestliže se Kristus nikdy nesmál, / R pak ďábel nikdy nepláče; jestliže prolévá slzy, je to jen šalba (viz Weinand 1958, 77).</p> <p><i>Pravidla olympijských her nepředpisovala, jak se má skákat.</i> T To znamená kromě jiného, že jestliže skokani nechtěli, / R nemuseli haltér používat.</p> <p><i>Z uvedeného výčtu plyne, že totožnost se hodnověrněji prokazuje takovými doklady, které jsou opatřeny fotografií držitele.</i> T Platí rovněž pravidlo, že jestliže některý údaj vyplývá z jiného, / R nemusí být zvláště prokazován (například je - li prokázáno rodné číslo, nemusí být prokazováno datum narození).</p> <p><i>To je úplný nesmysl.</i> T Jedná se o nesprávný výklad toho ustanovení. <i>Jde jen o to, že jestliže bude člověk propuštěn a bude výpověď považovat za neopodstatněnou, / R dá to k soudu.</i></p> <p><i>Další španělský list El País Francouze přímo vyzýval, aby euroústavu podpořili. "Prosím, řekněte ANO," napsal. "Evropa tají dech. Nejhorší je, že jestliže Francie bude v neděli hlasovat NE, / R bude Evropa vystavena nepředvídatelným následkům," upozorňuje El País.</i></p> <p><i>Až po "evropsky" natočeném Taking Off, který sice sklídl úspěch na festivalu v Cannes, ale v Americe nijak nezaujal, T Forman pochopil, že jestliže chce točit v Hollywoodu, / R musí naprosto změnit styl práce.</i></p> <p><i>U všech léků si nezapomeňte důkladně pročíst příbalový leták. T A myslíte také na to, že jestliže na sražení teploty stačí vzít třeba jen jednu čtyřstovkovou tabletu Paralenu, / R silnější bolest hlavy zmírní většinou až dva prášky.</i></p> <p><i>Nápad s páskami vítáme. T Dostali jsme nabídku, že jestliže budeme poctivě tento systém využívat, / R upustí policisté od častějších kontrol.</i></p>
<p>že ať</p>	<p><i>Zaplatil jsem mu za radu, kterou jsem si dnes a denně dával sám a zdarma. T Věděl jsem, že ať řeknu cokoli, / R Ginnie mne stejně nevyslechne.</i></p> <p><i>Doufal jsem, že takhle kresbu z negativu vytáhnu. T Celkem jsem předpokládal, že ať už je za tou oranžovou maskou schováno cokoliv, / R určitě to nebude ani ostře bílé, ani kontrastně černé.</i></p> <p><i>Já vím, jak je to těžké. Sama jsem se musela utrhnout, nebo by mě to</i></p>

zničilo. **T** Quinnovi už to připadalo podezřelé, **že ať** zahne za kterýkoli roh, / **R** pokaždé narazí na George Haywooda.

Když ji nedostala, zdálo se, že chvíli zvažuje, jestli se jí to vyplatí, ale pak se rozhodla pokračovat. **T** "Protože mám dojem, **že ať** už odjel kamkoli, / **R** nemíní se tam zdržet dlouho."

Velmi jsem pochyboval, že by Charroux absolvoval tak dlouhou cestu, jen aby ochutnal zdejší výtečnou zmrzlinu. **T** Instinkt mi napovídal, **že ať** už sem jede z jakéhokoli důvodu, / **R** má to co do činění se smrtí Julie Bonhamové.

"Jestli střílel na Lambacha někdo jiný než Vašek, pak nemohl odjinud než nad jejich hlavami, z kolumbária. Právě to se musí prošetřit." **T** Přesvědčit Jirku a Pepka o tom, **že ať** udělají cokoli, / **R** musí přece alespoň dokončit průzkum kolumbária, nebylo těžké a Vašek mohl také sotvaco rozumného namítat.

"Co se to tady děje, k sakru?" zařval první z nich s očima rozšířenými vyhlídkou na to, že někomu bude moci pěkně pustit žilou. **T** Borric okamžitě nabyl přesvědčení, **že ať** řekne cokoli, / **R** neodvrátí muže od jeho úmyslu prolít krev.

Veškerá jeho dosavadní zkušenost jej ubezpečovala, že existují - li zde nějakí, nebudou patrně nijak nebezpeční. **T** Byl však také přesvědčen, **že ať** již tu žije cokoli, / **R** nebude to nic příjemného.

Jakýkoli návrat do strašlivé černé prázdnoty, do světa sazí a zažrané špíny, do světa bez velikostí a vzdáleností, v němž až donedávna bloudil, byl naprosto vyloučen. **T** Patrně se také domníval, **že ať** již po něm slídí cokoli, / **R** přestane jej to sledovat, až se dostane do osvětlené jeskyně.

Výsledek však znamenal zklamání, neboť ačkoli udělal deset filmů, ani na jediném snímku nenašel žádnou šmouhu. **T** Bylo jasné, **že ať** už skvrny znamenaly cokoli, / **R** neměly nic společného s vědomím smrti.

Nezbláznila se a objevila teď novější, hlubší hrůzu: přes všechno, co se jí dosud přihodilo, má ještě hodně daleko k šílenství. **T** Tušila, **že ať** ji v budoucnosti čekají jaké chtějí další hrůzné věci, / **R** tato úniková cesta je jí uzavřená, bude se jim muset postavit se zdravým rozumem.

Vykoupala se v horké vodě a uložila se do postele. **T** To už ale ošklivě kašlala. Nicméně věděla, **že ať** už se teď přihodí cokoli, / **R** zahrada bude v pořádku.

Někdo šlápne Helen na nohu, ona ji odtáhne a říká: **T** "Zjišťuju, **že ať** zabiju lidí, kolik chci, / **R** nikdy to nestačí."

Doufal přitom, že to snad nebude trvat dlouho. **T** Zároveň však věděl, **že ať** už má pro něj Paříž jakkoli velkou přitažlivost, / **R** jeho prvním zájmem je péče o matku.

"Kam máš namířeno?" vyzvídala jsem. **T** Byla jsem rozhodnutá, **že ať**

	<p><i>půjde kamkoliv, / R prohlásím, že tam jdu zrovna taky, a navrhnu, abychom společně poobědvali.</i></p>
že přestože	<p>T Poznamenal jsem, že jsem jeho básně sice nečetl, ale připadá mi, že přestože píše amatérsky, / R je v podstatě světový spisovatel.</p> <p><i>Vilémovi zmizel úsměv z tváře. T Adam si všiml, že přestože se snažil nedat na sobě nic znát, / R objevil se v jeho očích smutek.</i></p> <p><i>Předešlý den strávili na sofijském letišti, kde je jejich noví spojenci Bulhaři připravovali na poslední úsek letu do francouzské Sýrie. T Bylo jasné, že přestože se Bulhaři neangažují v irácké kampani, / R připravují se na nějakou vojenskou operaci.</i></p> <p><i>S příchodem Henryho a Digbyho se na nás Štěstěna opět usmála. T Zjistila jsem, že přestože nemohu královské klenoty prodat, / R mohu je zastavit, protože jistí obchodníci byli ochotni vydat velké sumy peněz, ...</i></p> <p><i>Durant si povzdechl. Nevadilo mu o tom vyprávět Edovi, Teddymu a Louovi, ale moc si přál, aby to slyšela Marion. T Chtěl jí ukázat, že přestože neumí mluvit jako ona, dokáže mluvit vlastním způsobem, / R jenž dokáže být také docela strhující.</i></p> <p><i>Není tedy divu, že bandité byli respektováni, ba obdivováni. T Skutečnost je však taková, že přestože někteří bandité žili v duchu svých asketických ideálů, / R mnozí se dali spíše na pití, loupení, znásilňování a vraždění, neboť věděli, že na ně spravedlnost v podobě místních četníků nedosáhne.</i></p> <p><i>Návštěvníkům slouží vrt s pumpou nebo kohoutek, k němuž se sestupuje po schodech. T Pozoruhodné je, že přestože oba vývěry leží jen pár metrů od sebe, / R mají zatelně jiné chuťové vlastnosti.</i></p> <p><i>Kdo není chemik, ničemu se nediví. T Znalci ovšem vědí, že přestože se dnes hliník používá běžně, / R byl na Západě izolován až počátkem 19. století a ještě nějakou dobu byl tak vzácný, že se objevil jako exponát na výstavě v Paříži roku 1855.</i></p> <p><i>Přitom již vloni spatřil světlo světa první exportní nákladní automobil ruské společnosti Zil, firmy Ferrus a Galaxit pod názvem ZIL & Ferrus 4362 " Bičok ". T Uvedený příklad naznačuje, že přestože je Lotyšsko nevelkým trhem, / R díky geografické poloze jako spojnice hlavních obchodních cest je potenciálním odrazovým můstkem na ruský trh a dalších baltských oblastí.</i></p> <p><i>Jeho zranění byla natolik vážná, že nakonec zemřel. T Vyšetřování potvrdilo, že přestože se jeho pokus o upálení odehrál během voleb, / R nijak s politikou nesouvisel.</i></p> <p><i>„Poskytujeme tu také sociální poradenství,“ vysvětluje Ludmila Tomešová z Centra sociálních služeb. T Přiznává, že přestože na lodi panují jasně daná pravidla, / R teď jsou místní zaměstnanci k</i></p>

	<p>leckerým prohrěškům tolerantnější.</p> <p>Opavský fotbal má velikou tradici a výborné diváky. T Z mé pozice je nádherné, že přestože jsem byl v dobách svého působení v klubu ještě mladý, / R mohu se dnes setkat s hráči, kteří mne v podstatě naučili hrát fotbal," popisuje Černín.</p>
avšak protože	<p>Jak tak celý ztuhlý strachy stojí malý Jakub na návřší, čísi ruka ho zezadu pohladí po vlasech. Jakub se otočil, avšak protože byl malý a dlaň na jeho hlavě byla dospělá, otočil se s pohledem vzhůru.</p> <p>Sepsal to Worcester, ale spíš jako by hleděl synovcovýma očima. T Jeden ani druhý by to sám sestavit nedokázal, avšak protože jeden tvrdě bil z lásky k druhému, / R znělo to jako výtrysk krve.</p> <p>Augustin by k tomuto postoji pravděpodobně nikdy nedospěl, pokud by nebyli donatisté tak agresivní. T Augustin nepotíral bludné učení pelagianismu o nic méně než donatismus, avšak protože se pelagiáni nedopouštěli žádných násilností, / R neviděl žádný důvod, aby i proti nim bylo použito státní moci.</p> <p>Za nehlášenou práci považuje Unie takové placené aktivity, které jsou zákonné svou povahou, avšak nenahlášené úřadům: T například když si někdo najme dělníka na stavbu domu, zaplatí mu, avšak protože mu dal peníze "bokem", / R nebudou zdaněny.</p>
avšak že	<p>Nehřešit, nedělat to a ono a zvlášť to ono nedělat! T Já strašně rád, avšak že jsem na ně záhy zapomněl, / R na to přijdu až v předvečer dalšího Nového roku.</p> <p>T Navenek křiče a do modročervena předstíraje, že jsem kojeneček, dospěl jsem k závěru, že zkrátka odmítnu otcův návrh, totiž všechno, co se týká koloniálního obchodu, avšak že matčino přání v dané chvíli, totiž při příležitosti svých třetích narozenin, / R příznivě přezkoumám.</p>

Dvojice spojek podřadící a podřadící	Korpus SYN 2010	Korpus ORAL 2008
že když	5840	104

protože když	528	21
že kdyby	1804	10
protože kdyby	176	3
že až	1405	21
že zatímco	482	2
protože jestli	64	3
že jestli	767	5
protože až	97	2
protože jakmile	77	4
že ačkoli	187	0
protože jestliže	8	1
že jestliže	143	0
že ať	369	10
že přestože	73	0

avšak protože	5	0
avšak že	12	0

5.2.3. Kombinace podřadicí a souřadicí

že zatímco	<p><i>Ale nevidím v tom v žádném případě souvislost s nemocí. T "Nastartoval jsem motor a poprvé jsem postřehl, že zatímco jedna fena se dvěma polovzrostlými štěňaty štěkaly při mém odjezdu jako diví, / R Gyp se na mě díval svým kamarádkým stylem, tlamu otevřenou, jazyk vyplazený, a nevydal ani hlásek.</i></p> <p><i>V současnosti tady žijí dvě mladé rodiny s dětmi, jejichž hlavním zdrojem obživy je rybolov. T Brzy jsme zjistili, že zatímco obě ženy jsou hovorům s námi Evropany dost nepřístupné a děti se nás vyloženě bojí, / R muži byli ochotni vyměnit pár slov v lámané španělštině.</i></p> <p><i>Vzdušný dřevěný domek obývají Thairova švagrová, tchyně a její matka, obtloustlá babička s kouzelným úsměvem. T Kulatější rysy, bledá pleť a rozdílná mluva prozrazují, že zatímco Thai je Vietnámec, / R ostatní patří k třímilionovému národu Yao, což znamená, že fotografovat se tu nebude.</i></p> <p><i>Forma výroku Každý člověk je smrtelný (podle Aristotela & formula;) je podobná jako forma výroku Každý je smrtelný. T Rozdíl spočívá v tom, že zatímco se první výrok omezuje pouze na lidi, / R je druhý výrok bez tohoto omezení.</i></p> <p><i>Když k tomu dojde, nechte je přirozeně rozvíjet a nesnažte se je násilně potlačovat. T Další důležitý faktor představuje skutečnost, že zatímco podoba ve fyzické rovině obecně bývá pevně daná, / R v mentální rovině a v rovinách vyšších, které přírodní duchové obývají, dokáží tyto bytosti měnit vzhled podle libosti.</i></p> <p><i>Ale už poněkud zarážející je, že se mezi obecně uznávanými hrdiny na špičce neprosazuje jméno Milady Horákové, ačkoli ji můžeme považovat za symbol protikomunistického odboje neméně než Jana Palacha. T Historické osobnosti vedou Tereza Typoltová z České televize připouští, že zatímco do mužské kategorie hlasující občas přisypou i osobnosti kuriózní (viz Jára Cimrman), / R ženskou kategorii lidé skutečně berou</i></p>
------------	--

	<p>vážně.</p> <p><i>Jen střední školu jsem nahradil slovem zaměstnavatel. T Považuji za zvláštní, že zatímco podobné úpravy z hlediska dospělých nám připadají absurdní, / R u patnáctiletých dětí jsou to někteří z nás ochotni nejen akceptovat, ale dokonce i pomocí složitých konstrukcí obhajovat.</i></p> <p><i>Šéf PS Francois Hollande včera na úvod sjezdu vyjádřil naději, že se jeho straně nakonec podaří nastolit vnitřní jednotu. T Reagoval tak mj. na fakt, že zatímco členové strany byli většinou pro přijetí euroústavy, / R voliči Socialistické strany ji ale většinou odmítali.</i></p> <p><i>Do první padesátky nepustili čeští hráči ani jednoho z desítky zúčastněných cizozemců. T Příčinou se stalo patrně to, že zatímco z Čech se účastnila absolutně celá hráčská špička, / R ze zahraniční přijeli pouze hráči z okolních zemí, ...</i></p> <p><i>"Začal jsem pracovat trochu jinak," našel příčinu chlapík, který od zimy trénuje pod taktovkou Michala Pogányho." T Změna nastala už jenom v tom, že zatímco loni jsem byl v přípravném období jen dva týdny v teple, / R letos jsem byl pouhých osm dní doma . . ."</i></p> <p><i>A čeká je šok. T Kdosi o jedné dívce prohlásí, že zatímco muž lovil, / R ona byla s jiným.</i></p>
--	--

5.2.4. Kombinace jiného typu

V následující tabulce jsou dvojice spojek v korpusu v pozici vedle sebe, ale u těchto lze spekulovat o tom, že motivace vzniku jejich kombinací je odlišná od předchozí velké skupiny. I zde je zřejmé, že výskyt v psaném jazyce je podstatně častější než v mluveném, kde se většina z nich v pozici vedle sebe vůbec neobjevuje.

Časté jsou případy, kdy se objevují spojky v pozici částice. Neplní tedy funkci spojovací a nelze je považovat za spojovací výrazy. Ve dvojici je spojka jen jedna. Je to například u kombinací s *ani* (*Arabština byla také jediným úředním jazykem, a proto ani jižané s kvalitním anglickým vzděláním nemohli zastávat funkce ve státních úřadech.*) nebo *dokonce* (*A pokud se objeví nový případ, nebo dokonce nové případy, rozpoutá se peklo. Než mu řekla cokoliv, dokonce než ho pozdravila, požádala ho Maríá o cigaretu. Ve středověku nejen že byly uskutečněny mnohé z aspirací našich moderních radikálů, nýbrž dokonce některé ideje byly přijímány jako nesporné skutečnosti.*). Také například

kombinace s *však* (*Postel je tady jen jedna, ale však vy se na ni vejdete*).

Takové kombinace jsme z našeho subkorpusu vyřazovali, protože nejsou předmětem našeho zájmu a hlavně je nemůžeme považovat za kontaktní dvojice spojovacích výrazů.

Kontaktní dvojice spojovacích výrazů v kombinaci souřadící a souřadící se nedoložily v souvislosti s různovětnými spojkami žádné. Důvod je zřejmý: jedním ze znaků souřadného souvětí je nemožnost volně přemísťovat věty bez změny smyslu, a není zde tedy možnost s větou „pohybovat“ jako to lze s větou, která je součástí věty jiné.

2. Nepřímá řeč

Označujeme jí reprodukci něčí výpovědi, kdy se mění gramatická osoba, čas a často i slovesný způsob původní výpovědi s přihlédnutím k aktuálnímu mluvčímu a k aktuální komunikační situaci. (*Petr: „Nedělej to!“ → Petr mi řekl, že to nemám dělat // Petr říkal, že to Marie nemá dělat.*)²⁴²

Nepřímou řeč se od jiných kombinací liší tím, že věta uvozená spojkou *že* (jakožto automatizovaným znakem nepřímé řeči) je vždy na pozici po větě hlavní. Ovšem vznik těchto souvětí je také motivován aktuálním kontextem.

že když	<p>T <i>Sám jste přece říkal, že když jste nastupoval do kočáru, / R byl kůň odpočatý a lesklý.</i></p> <p>T <i>Sdělila mi, že když nenajdu Malloryho, / R pošle pistoli i mou stvrzenku policii.</i></p> <p>T <i>Uvědomil si, že když on zrychlil, / R ona zpomalila.</i></p>
že pokud	<p>T <i>Abatyše říká, že pokud se v noci nedostaví horečka, / R docela určitě se z toho dostane.</i></p> <p>T <i>Slíbil jsem mu, že pokud to bude zapotřebí, / R určitě se mu ozvu.</i></p>
že jestliže	<p>T <i>Řekl mu, že jestliže si to přeje, / R má naprostou svobodu přestěhovat se do Gentu, Antverp, nebo kamkoli chce;</i></p>
že jestli	<p>T <i>Řekli, že jestli spustím povyk, / R podříznou mi krk.</i></p> <p>T <i>Vyhrožoval, že jestli nedostane prověrku a právo mluvit do následného léčení, / R choulostivé podrobnosti vyzradí.</i></p>
	<p>T <i>Řekl jsem jim, že kdyby byli Američané věnovali</i></p>

²⁴² Viz Příruční mluvnice, s. 662n

že kdyby	<i>odzbrojovacímu procesu stejnou pozornost jako vysazování nějakých bláznů na Měsíc či vyzdobování zubní pasty růžovými proužky, / R. byli bychom odzbrojili už dávno.</i>
-----------------	---

Kontaktní dvojice spojek	Korpus SYN 2010	Korpus ORAL 2008
že když	5840	104
že pokud	3792	9
že jestliže	143	0
že jestli	767	5
že kdyby	1804	10

3. Obrácený syntaktický vztah mezi větami²⁴³

Ke vzniku těchto souvětí dochází při obrácení poměru mezi větou obsahovou a její větou nadřazenou, kdy se nadřazené věty mění v podřazené (uvozené hypotaktickou spojkou *jak*) a obsahové věty se mění v jejich věty nadřazené (po vypuštění spojky *že*). Např. *Později se ukázalo, že měl pravdu* → *Měl pravdu, jak se později ukázalo*. Tím ještě více vynikne sdělení obsahové věty.

V našich případech: *Moje běžná empirická zjištění ukazují, že pojem "multikulturní společnost" se poměrně běžně používá...* → *Pojem "multikulturní společnost" se poměrně běžně používá, jak ukazují moje běžná empirická zjištění...* A ve druhém případě: *Buddhisté říkají, že smrti se přece nakonec dožije úplně každý.* → *Smrti se přece nakonec dožije úplně*

²⁴³ Viz Mluvnice češtiny 3 (1987), s. 507

každý, jak říkají buddhisté.

Podřazené rámuující věty se spojkou *jak* mohou stát v postpozici, v antepozici i v interpozici. (Např. *Jeho duch se s léty nezměnil, jak jsem se hned přesvědčil. Jak vidíte na první pohled, jeho stav je velmi vážný. S obrazností, jak jsem již řekl, těsně souvisí i emocionálnost jazyka.*)

Příznakem závislých uvozovacích vět je možnost, aby stály v čele souvětí. Naproti tomu skutečné spojkové parentetické věty s *jak* v antepozici stát nemohou (např. *Náš Malý Karel – jak si ho pamatujeme – zůstal úplně stejný.*).

Spojky skupiny obráceného syntaktického vztahu za spojky různovětné nepovažujeme, protože zde nejde o ovlivnění aktuálním kontextem.

Vznik souvětí s obráceným vztahem vět je rovněž motivován snahou přizpůsobit pořadí složek souvětí kontextové zapojenosti, resp. stupněm sdělné důležitosti, kterou mluvčí obsahu jednotlivých vět přikládá. Dochází zde však k jedné syntaktické operaci navíc, kromě pořadí vět se mění i syntaktické připojení jedné z nich.

avšak jak	<i>Pojem „multikulturní společnost“ se poměrně běžně používá, avšak jak ukazují moje běžná empirická zjištění, často s nestejným významem.²⁴⁴</i>
neboť jak	<i>Což je ale stanovisko značně krátkozraké, neboť jak říkají buddhisté, smrti se přece nakonec dožije úplně každý.</i>
protože jak	<i>Jen jí nabídl rámě, protože jak sama připustila, byla vyčerpaná.</i>

Dvojice spojek	Korpus SYN 2010	Korpus ORAL 2008
avšak jak	11 ²⁴⁵	0

²⁴⁴ Všechny příklady viz *Český národní korpus - SYN2010*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

²⁴⁵ Frekvenční čísla udávají četnost výskytu kontaktních spojovacích výrazů, tj. spojek bezprostředně následujících.

neboť jak	74	0
protože jak	156	24

4. Vsuvky

Vsuvka (parenteze) je jazykový výraz vsunutý do nějaké věty. Může jít o větu hlavní nebo vedlejší, souřadně spojené věty nebo podřadně spojené věty. Rozlišují se většinou vsuvky aktuální (*Někde na hranicích, tuším, že to bylo v Petržalce, odbavoval je celník Kubíček.*) nebo ustálené (*Snažím se, ale – to víte – vždycky to nejde.*). Nejnověji lze rozlišovat tři přístupy: (1) syntaktický, (2) sémantický, (3) pragmatický.²⁴⁶

Ani vsuvku nelze považovat za různovětné spojky. Jde pouze o kontaktní dvojice spojek.

že jak	<i>Řekla jsem jí, že jak já to vidím, Justin má o ni ještě menší zájem než o překládání Popelky do sanskrtu.</i>
když jak	<i>Jak mohou něco společného dokázat, když jak se zdá, je odděluje propast smrtící nudy.</i>
neboť ač	<i>Také lidé zrození pod tímto znamením se dokáží účinně postavit proti všem obtížím osudu, neboť ač se to nezdá, jemnost zakletá v jeřábu je silná a nesmírně vytrvalá.</i>
protože jak	<i>Trochu při tom sípal, protože jak se předklonil, žaludek se mu přitiskl k bránici a špatně se mu dýchalo.</i>
ale jak	<i>Jméno výrobce na ní nebylo, ale jak již poznamenal Holmes, byly na jedné její straně načmárány iniciály HB.</i>
ale protože	<i>Určitě si to budeš chtít ověřit, ale protože jsem ti nejblíž, mám ti poskytnout všechno, co potřebuješ.</i>

²⁴⁶ Viz Encyklopedický slovník, s. 533

ale aby	<i>Toto řešení je u zvukových karet časté, ale aby toho nebylo málo, po připojení dodané redukce slouží tento konektor i jako digitální optický výstup (TOSLINK). Při téhle metodě vůbec nepotřebujete jehlu, ale aby všechno klaplo, musí to udělat starý zkušený feťák.</i>
a proto když	<i>Jenomže ani v mládí, ani kdykoliv později se nestalo nic podobného tomu, co si představoval, každý úspěch si musel těžce vybojovat, a proto když jej dosáhl, měl pro něj poloviční cenu a cítil vždy pachut' pokoření.</i>
protože jestli	<i>Doporučovala bych mu si tu zatracenou věc schovat, protože jestli mi padne do rukou, spláchnu mu ji do záchodu.</i>
že ačkoli	<i>A zároveň vycítil, že ačkoli si toho ona nebyla vědoma, vytvořilo se mezi nimi jakési duchovní pouto a na něm samém pak bylo, aby ji přesvědčil, že jsou si ve svých karmách souzeni.</i>
že ať	<i>"Jenom jsem chtěla, abyste věděla, že ať už je za tím cokoliv, jeho to trápí také, " vyhrkla nakonec.</i>
nebo když	<i>Bezeslovný pohyb strašlivých událostí se skrývá těsně pod jejich povrchem. Buď hluchá! Nepotřebuješ slyšet, nebo když uslyšíš, nemusíš si pamatovat. Augustus je mrtev, opakoval tiše Ovidiu, jako kdyby chtěl sám sebe přesvědčit, že je to neodvolatelná pravda. Jaký to byl člověk! Ten se buď vůbec neměl narodit, nebo když se tak už stalo, pak neměl nikdy zemřít!</i>

Dvojice spojek	Korpus SYN 2010	Korpus ORAL 2008
že jak	391	28
když jak	24	1
neboť ač	4	0
protože jak	156	24
ale jak	1385	62

ale protože	990	21
ale aby	448	25
a proto když	5	0
protože jestli	64	3
že ačkoli	187	0
že ať	369	10
nebo když	601	13

5.3. Kombinace spojka a vztažný výraz

Struktury tvořené relativním zájmenem a za ním následující hypotaktickou spojkou jsou dnešní češtině zcela běžné.

Lešnerová a Oliva²⁴⁷ vydali v roce 2003 studii o českých vztažných souvětích s nestandardní strukturou. Zabývají se souvětími typu *Na každé zakoupené plyšové hračce je nálepka, kterou když dítě odevzdá v ZOO, obdrží navíc drobný dárek.*, u kterých považují syntaktický rozbor za problematický. Jejich stanovisko vychází ze standardních mluvnic.²⁴⁸

V souvětí jsou tři věty jednoduché, z nich druhá věta je závislá na dvou větách řídicích současně. U každé ovšem plní funkci jiného větného členu (přívlastek/přísloušné určení času či podmínky), přičemž první a třetí věta k sobě nemají žádný přímý vztah.

²⁴⁷ Viz Lešnerová, Š. – Oliva, K. (2003)

²⁴⁸ Např. Trávníček (1951), Kopečný (1958), Havránek – Jedlička (1960), Bauer – Grepl (1980), Grepl – Karlík (1998), Šmilauer (1966) apod.

Na základě doložených výskytů v ČNK vytvořili autoři dva hlavní typy souvětí se vztažným zájmenem *který/jenž* a podřadicí spojkou:

1. souvětí s vedlejší větou příslovečnou vloženou do věty vedlejší vztažné

který: Naopak jmenoval několik dalších akcií, které přestože jejich cena nyní vzrostla, jsou investicí výhodnou.

jenž: ... blázna, jenž „zatímco otcové města, hlavy kulaté, zfalověli tajnou závistí a strachem, že ten šílenec zkompromituje svatost majestátu“, „poplave i v sudu, na vratech či na měchýři“ „a obepluje oceán jako meteor“.²⁴⁹

Druhá věta je zde vložena těsně za vztažné zájmeno a vedlejší věta uvedená podřadicí spojkou by v těchto případech mohla být přesunuta za vedlejší větu přívlastkovou.²⁵⁰

2. souvětí se (zdánlivou) dvojí formální závislostí věty vedlejší

který: Chtěl bych být prezidentem, který když občas něco udělá nebo řekne, tak to bude mít váhu (prohlásila hlava státu.)

jenž: (Ty řvavé dějiny, jež teď prožívá Afrika a Asie) to je zvěřské řádění, z něhož když rychle nevyrostou, zničí nás všechny.

Tato souvětí nelze větosledně analyzovat tak, jako by šlo o strukturu, v níž byla věta uvozená podřadicí spojkou vložena do vztažné věty. Nelze je totiž transformovat jako první typ souvětí.²⁵¹

Touto transformací vznikají jen souvětí agramatická nebo s jiným významem, protože ve druhém typu souvětí je zájmeno *který/jenž* větným členem druhé věty, nikoli věty třetí. Věta vztažná zde tedy není přerušena vedlejší větou příslovečnou do ní vloženou.

Autoři dochází k zajímavému zjištění, podle kterého jsou souvětí typu 2 „stylisticky vyššími“ analogiemi vztažných konstrukcí, u kterých je vztažnost vyjádřena kombinací spojovacího výrazu *co* a resumptivního zájmena. V souvětí typu 2 je ovšem na místě resumptivního zájmena standardní vztažné *který/jenž* (které plní také podřazovací funkci). Jedná se o konstrukce, kde zájmena *který* a *jenž* nejsou přímo členy vedlejší věty vztažné

²⁴⁹ Nejde o nejlepší příklad, ale u typu 1 jde kromě knižnosti zájmena *jenž* také o to, že tvar tohoto zájmena je současně podmětlem druhé i třetí věty; to znemožňuje jasné přisouzení k typu 1 nebo 2. Viz Lešnerová – Oliva (2003), s. 242

²⁵⁰ Naopak jmenoval několik dalších akcií, které jsou investicí výhodnou, přestože jejich cena nyní vzrostla.

[...] blázna, jenž „poplave i v sudu, na vratech či na měchýři“ a obepluje oceán jako meteor“, zatímco otcové města, hlavy kulaté, zfalověli tajnou závistí a strachem, že ten šílenec zkompromituje svatost majestátu“.

²⁵¹ *Chtěl bych být prezidentem, který tak to bude mít váhu, když občas něco udělá nebo řekne.

(závislé bezprostředně na nominální skupině), ale jsou členy druhé vedlejší věty v této vztažné větě zanořené. Požadavek slovosledu, aby vztažné zájmeno stálo vždy co nejtěsněji za jmennou skupinou, pak vynucuje, že tato zanořená věta vždy stojí na samém začátku své věty řídicí. Který/jenž má v těchto konstrukcích schopnost vztažně připojit k předcházejícímu textu celou větnou konstrukci.

Obecným závěrem, co se těchto konstrukcí týká, je konstatování, že v českém souvětí se v zájmu přehlednosti syntaktické struktury nesmí navázání pomocí vztažného zájmena (z hlouběji zanořené věty) křížit s komplikovaným (sekundárním, aktualizovaným) větosledným uspořádáním.

Daná souvětí jsou většinou hodnocena jako gramaticky správná a přijatelná. Je to díky jejich snadné srozumitelnosti dané identitou podmětů ve druhé a třetí větě. To usnadňuje orientaci v souvětě struktuře. Důvodem obliby těchto typů větosledného uspořádání je to, že umožňují mluvčímu, aby se vyjadřoval sevěřeně, s explicitní formální návazností o komplikovaných vztazích, ale přitom to bylo srozumitelné.

Nalézt prostředky pro popis těchto struktur souvětí typu 2 s vedlejší větou vztažnou je problematické. Je tomu tak zejména proto, že tradiční syntaktické popisy češtiny tvrdí, že vztažné zájmeno musí být členem věty bezprostředně podřízené větě, ve které se vyskytuje jeho antecedent.²⁵²

Lešnerová s Olivou²⁵³ zde nepovažují slovo *co* za samostatné vztažné zájmeno²⁵⁴, a proto s ním nepracují v souvislosti se souvětími typu 1 a 2. Zájmena *který* a *jenž* v sobě totiž spojují tři rozdílné funkce – funkci podřazovací (jako podřadicí spojky), funkci odkazovací (vztažnou) a funkci větného členu vedlejší věty přívlastkové. To bývá nejtypičtěji větný člen závislý na určitém slovese vedlejší věty (tj. podmět slovesa, předmět nebo příslovecné určení). Ve vztažném zájmenu *který* / *jenž* se tyto tři funkce setkávají. Oddělit je můžeme právě ve větách uvozených spojovacím *co*, protože obsahují resumptivní zájmeno (*[...] a taky myslela na hraběte Humprechta, co ho zastřelili Němci, protože paličatě tvrdil, že je Čech, ačkoliv česky ani pořádně neuměl [...]*). Ve funkci podřazovací je spojovací výraz *co*, ve funkci odkazovací a funkci větného členu podřízené věty resumptivní zájmeno. Slovo *co* zde tedy nemůže být vztažným zájmenem (sloveso *zastřelili* by mělo dva předměty – *co*,

²⁵² Viz Lešnerová, Š. – Oliva, K. (2003), s. 241 – 252

²⁵³ Lešnerová, S. – Oliva, K. (2003), s. 244

²⁵⁴ Naproti tomu např. Šmilauer, V. (1962) řadí *co* mezi vztažná zájmena.

ho, ale sloveso může mít jen jeden přímý předmět, jednu valenční pozici lze realizovat jen jednou).

Strukturami s vedlejší větou vztaznou se konkrétně zabývá studie Karlíka,²⁵⁵ který uvádí, že začleněním té nebo oné propozice jako složky nominální fráze se vytvářejí sémanticky různé nominální fráze s různým referenčním *potenciálem* (*Dívka, která seděla na gauči, kouřila.* a *Dívka, která kouřila, seděla na gauči.*). U vztazných vět, které se vztahují k nominální frázi je komplikace způsobená mj. tím, že z jejich formy nelze odvodit přímo, zda je spojení restriktivní, nebo nerestriktivní. Je jasné, že forma vedlejší věty slouží jako prostředek vyjadřování toho, že v ní obsažená informační jednotka je méně důležitá.

Kontaktní dvojice spojovacích výrazů složené ze spojky a vztazného výrazu můžeme také rozdělit do několika skupin, z nich ovšem pouze v jedné skupině můžeme hovořit o spojovacích výrazech různovětných. Vztazná příslovce lze také ve skupině kontaktních spojovacích výrazů doložit, stejně jako vztazná zájmena. U příkladů je uvádíme v samostatné skupině.

1. Vsuvka²⁵⁶

<p>co jak</p>	<p><i>Vyškrábal se tedy na to, co jak doufal, jsou jeho nohy.</i></p> <p><i>Vylidněný města a vesnice, co jak mu řidič řekl, v nich lidi žijou, ale nikde je nebylo vidět,</i></p>
<p>kde když</p>	<p><i>Na místo, kde když z magnetáku nic nehrálo, slyšet byl jen skučící vítr, přes tenký zdi dohadování těch, co za nima bydleli, a jako šumění moře, co nikdy nepřestane, tlumený svištění aut na dálnici, co někde jely pracovat, aby je uživila.</i></p>
<p>“kt-“ jak</p>	<p><i>Kdepak, chodil s ním primátor a jeho smečka a kdyby to bylo na nich, plebs by směl holdovat jenom z dálky. Ale pan prezident rád chodí mezi lid, připadá si při tom zřejmě jako dobrý král Václav, který jak mohl, tak utíkal z Hradu po Královské cestě.</i></p> <p><i>Mimořádně senzační, mimořádně dobře oblečené a mimořádně</i></p>

²⁵⁵ Karlík, P. (1999), s. 23n

²⁵⁶ Viz výše.

	<p><i>nafrněné. Jenna nasadila úsměv, kteřý jak doufala, byl zdrženlivý ale přátelský.</i></p> <p><i>Vydat se na cestu tak může i úplný začátečník. O bezpečí zvířat i naše se staral Carlito, asi desetiletý chlapec, kteřý jak se záhy ukázalo, ovládal jízdu na koni i chování svých svěřenců dokonale.</i></p> <p><i>Podle posledních informací se budete věnovat i vylepšení techniky. V průběhu sezóny chystáme dokončit pro náš vůz Ford Focus zbrusu nový motor, kteřý jak doufáme, bude ještě lepší než stávající, a doveze nás ještě k lepším výsledkům, než před nedávnem v Okříškách .</i></p> <p><i>Ve druhém poločase měli první šanci opět domácí. Tvrdou střelu Burdy a i jeho dorážku likvidoval gólman Šmejkal ve spolupráci se stoperem Dvořákem, kteřý jak se později ukázalo, oslavil vítězný návrat do mateřského oddílu.</i></p> <p><i>V Meteoru se rovněž analyzuje projevy stárnutí u diktátora Stalina, kteřý jak se ukázalo po pitvě, trpěl onemocněním, které se dnes nazývá rané stádium multiinfarktové demence. V mozku jsou mnohá drobná ložiska tkáňové odumrté v důsledku poškození cév.</i></p> <p><i>Ježíšek, kdyby se to mělo brát hodně přesně, mohl mít o dva centimetry víc, ačkoli podle textů byl mladší než malý Křtitel. Sochaře asi bavilo udělat tříletého Spasitele nahatého a růžového. Jan, kteřý jak známo odešel později do pouště, měl na sobě čokoládově zbarvenou huňatou kožešinu, která mu zakrývala půl hrudi a střapeček.</i></p>
jenž jak	<p><i>Výhrada týkající se křesťanství nepochybně jen zdůrazňuje v Montesquieuových úvahách dosah jeho soudu o důsledcích tohoto "zničení", jímž se ohlašuje nová a rozhodující fáze v dějinách evropského ducha. V. kapitola Z evropského ducha, jenž jak se zdá dosáhl svého vrcholu v Perikleových Athénách, nám Platónů v génius zachoval jeho duchovní podstatu.</i></p> <p><i>Snad jen Milan Šimečka se v tu chvíli dokázal bavit alespoň trochu vážněji. "Já bych chtěl hlavně poděkovat vedení obce za to, že ctí i tato výročí a dbá tak nějakým způsobem na pospolitost v obci," řekl Šimečka, jenž jak přiznal, byl dokonce Bajtkovým na svatbě.</i></p>

Dvojice spojek	Korpus SYN 2010	Korpus ORAL 2008
co jak	25	4
kde když	5	0
“kt-“ jak	30	0
jenž jak	2	0

2. Nepravá vedlejší věta

Toto označení se používá u vedlejších vět nezačleněných, tzn. takových, které nejsou větným členem věty, s níž jsou spojeny podřadicím spojovacím prostředkem. Věťmi vedlejšími nepravými jsou věty spojkové (*Žil, aby umřel.* –nepravá věta účelová; *Byl-li Mršina prve na trní, je nyní na jehlách.* – nepravá věta podmínková). Nám jde o věty vztažné (nazývané nepravé věty vztažné – *Napsal jsem dopis, který jsem okamžitě zanesl na poštu.*). Interpretace je taková, že buď lze do spojení vinterpretovat různé sémantické nebo pragmatické momenty, nebo že jde o prostředek vyjadřování hierarchie informací zprostředkovaných větnými propozicemi z hlediska jejich důležitosti.²⁵⁷

Mluvnice češtiny 3²⁵⁸ pracuje s termínem nepravé vedlejší věty vztažné, které rozděluje na pseudodeterminační a navazovací. Pseudodeterminační lze dále dělit na vlastní kvaziatributivní věty (uvozeny zájmeny *který* a *jenž* – *Otevřela dveře, z nichž se vyvalilo mračno páry. Koupili televizor, který mu darovali k narozeninám.*) a kvaziatributivní věty okolnostní (uvozeny vztažnými zájmennými příslovci – *Šel do hostince, kam ho doprovázela i jeho manželka.*).

Nepravé vedlejší věty vztažné navazovací uvozuje nejčastěji zájmeno *což* nebo příslovce

²⁵⁷ Srov. Encyklopedický slovník češtiny (2002), s. 526

²⁵⁸ Mluvnice češtiny 3 (1987), s. 533

<p>“kt-“ ale</p>	<p><i>První záchvat dovede pořádně vyděsit. Pacient nemůže popadnout dech! Plíce se mu nadouvají a přeplňují vzduchem, který ale dokáže vydechnout jen se značnými obtížemi, nadýmá se mu hrudník.</i></p>
<p>“kt-“ zatímco</p>	<p><i>Měli jsme psa, kteřý zatímco po rybách se mohl utlouct, šunku úplně nesnášel.</i></p> <p><i>Opakuji to a budu to opakovat třeba tisíckrát . . . Je to člověk, kteřý zatímco vykonává příkaz, představuje si, že jedná podle své svobodné vůle . . . A za druhé, vůbec si neuvědomuje, za jakým cílem se vydal.</i></p> <p><i>... rozchod se zákazníkem , který si vytvoří k prostitutce citový vztah , nebo s takovým , který ji zdržuje delší dobu , než na jakou má zapláceno . Každá z nás má také svůj soukromý život, často máme i svoje rodiny, děti, ba často i manžela, kteřý zatímco žena vydělává, se stará o domácnost, nakupuje a vaří. "</i></p>
<p>“kt-“ ačkoli</p>	<p><i>Vrátil se do bytu, který ačkoli nebyl jeho, výborně znal.</i></p>

Dvojice spojek	Korpus SYN 2010	Korpus ORAL 2008
<p>“kt-“ ale</p>	<p>340</p>	<p>0</p>
<p>“kt-“ zatímco</p>	<p>2</p>	<p>0</p>
<p>“kt-“ ačkoli</p>	<p>1</p>	<p>0</p>

²⁵⁹ Podrobně viz kapitola 2

3. Různovětná spojka

<p>“kt-“ když</p>	<p><i>V celé té nesvobodě ale zůstal svobodný. T Neměl totiž strach. Strach považoval za strašlivý výplod iracionality, kteřý když se uhnízdí v duši, / R může v ní navždy zůstat.</i></p>
	<p><i>Láska je stravovala nepřetržitým žářem. T Byla to posedlost, kteřá když byla uspokojena, / R jen rozdmýchala nové plameny ještě výše.</i></p>
	<p><i>Jestliže si pořizujeme kuchyň na míru, stojí za úvahu praktické i elegantní řešení zároveň. T Zásunovací deska do spodní skříňky, kteřou když nepotřebujeme, / R jednoduše skryjeme.</i></p> <p><i>A pak mi nabídl, že mi zajistí naprostý klid pro románovou práci, když já zas udělám pro Kabrony takovou maličkost. T A ještě mi vysvětlil, že je to vlastně zkouška, kteřou když zdárně absolvuju, / R nastolí se mezi námi vzájemná důvěra.</i></p> <p><i>Žena v uniformě zdravotní sestry nesla dítě. Muž, který řídil auto, předtím vylezl od volantu, otevřel ženám dveře a pak je přirazil. T Byl v civilu, ale na hlavě měl takovou tu šoféřskou čepici, kteřou když si narazíte, / R rázem z vás udělá něco lepšího.</i></p> <p><i>T RAGTIME Dino Laurentis měl největší psací stůl, jaký jsem kdy kde viděl, i když jeho kancelář v Hollywoodu zdaleka nedosahovala rozměrů jeho kanceláře v Římě, kteřou když člověk přešel, / R byl rád, že si může sednout.</i></p> <p><i>Obávám se pouze toho, že po tolika letech, kdy legislativa v tomto oboru směřovala od špatného k horšímu, půjde o zákon šitý horkou jehlou. T To může vyplývat i z toho, že cestovní ruch byl a je zlatou slepicí obchodní bilance a státního rozpočtu, kteřou když nepodřežeme, / R tak alespoň nekrmíme.</i></p>
<p>“kt-“ přestože</p>	<p><i>Neúčinnost se netýká každé třetí osoby, ale pouze v případech kumulativního splnění těchto podmínek: třetí osoba musí nabýt právo na nemovitosti, toto právo musí podléhat povinnosti zápisu, právo musí být zapsáno. T Z toho vyplývá, že existují třetí osoby, kteřé přestože mají své právo zapsáno, / R musí nezapsanému kupujícímu ustoupit.</i></p> <p><i>Z dopravní přehlcenosti nemají radost ani majitelé obchodů ve středu měst, kterým konkurují dopravně méně zahlcená obchodní střediska na periferiích. T Evropská unie si přitom dobře uvědomuje, že téměř 30 procent domácností, kteřé přestože nevlastní osobní automobil, / R platí ze svých daní rozvoj automobilové dopravy.</i></p>
<p>“kt-“ jak</p>	<p><i>Za 35 let, co chovám bernardýny, se mi nestalo, že by se některý z nich rád koupal. T Rozhodně tedy nejsou jako novofundlandský</i></p>

	<p>pes, kteřý jak ucítí vodu, / R tak tam hned zahučí.</p> <p>..., je architektura vesnic ohraničená tak 19. stoletím. T Všechno potom, osady vilkové, stožáry elektrického vedení a veškerý předměstský ráz, kteřý jak rakovina rozežírání nezadržitelně líbeznost takového kraje, / R jsem už co dítě cítil jako disharmonii, jako nějaké neštěstí a nemoc.</p> <p>Hříchů jsou vykládány jako následky rodinného prostředí, špatné stravy, problémů v komunikaci, nedorozumění, genetiky a psychologie. T Ve skutečnosti současný člověk, kteřý jak si jen troufne, vyslovuje slovo hřích - často jen ironicky -, / R z něj hledá kolem sebe východisko.</p> <p>Sbíral jsem pravidelně také dvěma chlapcům, kteří byli jen o něco starší. T Nehráli špatně, zejména levák, kteřý jak vstoupil na hřiště, / R dal se do klusu, běhal k síti, od sítě zase úprkem na základní čáru a tak pořád.</p>
"kt-" zatímco	<p>"I vy; a váš sluha zrovna tak, pakli je vaším sluhou ten člověk, který zrovna tamhle u okna práší koberce." T Muž, kteřý zatímco jsme si povídali v zahradě, / R vytřepával opodál koberce, byl opravdu můj sluha.</p>
"kt-" ačkoli	<p>... také značně rozšířily obavy, že po dokončení příprav provede Německo na jaře roku 1941 invazi do Británie. T Tenkrát v lednu vyslal prezident do Anglie dnes již zesnulého pana Wendella Willkieho, kteřý ačkoli byl Rooseveltovým politickým protivníkem a protikandidátem, / R zastával v mnoha důležitých záležitostech stejné názory.</p> <p>Zkoumány mohou být jak materiály týkající se veřejné správy (např. politická hodnocení, návrhy legislativních aktů), tak i ty, které veřejná správa vyprodukuje (rozhodnutí, nařízení). T Konečně je třeba zmínit experiment, kteřý ačkoli bývá využíván spíše zřídka, / R má svoje místo při zkoumání problémů veřejné správy.</p>
"kt-" kdyby	<p>Mnohé vážné problémy, jak bylo při těchto setkáních obvyklé, zůstaly nevyřešeny. T Komuniké věnované polským záležitostem formulovalo ve všeobecných rysech postup, kteřý kdyby byl býval věrně a upřímně uplatněn, / R určitě mohl posloužit svému účelu až do uzavření všeobecné mírové smlouvy.</p> <p>Zapadli velice dobře a mužstvo zkvalitnili. Raus: Vítězslava Večeřu, naši pravou spojku. T Je to nadaný devatenáctiletý kluk, kteřý kdyby chtěl, / R tak hraje extraligu.</p>
jenž ²⁶⁰ kdyby	<p>Bloudí však oni a nejsou schopni správnou cestu najít. T Požehnán buď ten, jenž kdyby chtěl, / R daroval by ti lepší než vše to -</p>

²⁶⁰ Rozdíly mezi relativy *kteřý* a *jenž* srov. Karlík (2012)

	<i>zahrady, pod nimiž řeky tekou, a mohl by ti i zámky postavit.</i>
--	--

Dvojice spojek	Korpus SYN 2010	Korpus ORAL 2008
“kt-“ když	58	0
“kt-“ přestože	2	0
“kt-“ jak	30	0
“kt-“ zatímco	2	0
“kt-“ ačkoli	1	0
“kt-“ kdyby	4	0
jenž kdyby	1	0

Vztažná příslovce

kde když	<p><i>..., když jsme konečně seděli zas na šejtroku, pokrytém složenými přikrývkami, mezi sebou měli jsme půl bochníku chleba a v seně za sebou zastrčeny dvě láhve piva. T To sedadlo se zeleným zábradlíčkem, jak je natřela červená Markéta, vnímal jsem už jako útulný domov, kde když jsem seděl, / R dobře jsem seděl.</i></p> <p><i>"Vidíte, a my si tady říkáme, že jsou to chudinky zotročené. T Samozřejmě, ženy jsou v podřízeném postavení. Jsou rodiny, kde když žena nahlas promluví před návštěvou, / R muž ji zmlátí.</i></p>
-----------------	---

	<p><i>Dnešní neúspěch pana Paroubka a ČSSD je výsledkem svobodných voleb a jeho výstup je jen plivnutím na práci všech lidí, kteří volby zajišťovali a na názory občanů, co chtějí oni ve své zemi. T Občané nejsou ovce, kde když beran zabečí, / R běží všechny za ním . . .</i></p> <p><i>Většinou se chytí menší úlovky, tak asi do pětadvaceti centimetrů. Ale když začnou brát v jezeru Michigan, můžete jich za pár hodin chytit tolik, kolik se vám jich chce čistit. T Znam městečka na jezeře Michigan, kde když se rozkřikne, že okouni jsou kolem přístavu, / R každý doslova praští tím, co má právě v ruce, a hurá na ně!</i></p> <p><i>Střídali se po dvou týdnech: jeden řídil firmu v Belgii, druhý hledal možnosti tady. T Nakonec začali privatizovat průmyslové velkopekárny, dnes jich mají třináct a k tomu i několik mlýnů. Pekárenství byl jediný obor, kde když se řeklo, že něco bude, / R tak to bylo.</i></p>
<p>kdy že</p>	<p><i>Nic nemohlo tak proměnit přesvědčení trenérů i skokanů než absolutní triumf věčkařů. T Zatímco na začátku Intersportturné zavánělo málem kacírstvím ptát se, kdy že začneme s přeškolováním klasiků, / R najednou to byla zcela samozřejmá věc.</i></p> <p><i>Jenže nějakou shodou - asi okolností a náhod - zůstali jsme se Chantal v Brně. T Možná že ze začátku na mě třikrát vzpomněli, kdy že už tam budu, / R ale nakonec to slavili bez nás.</i></p>

<p>kde když</p>	<p>5</p>	<p>0</p>
------------------------	----------	----------

Příklady kombinací, které nejsou v postavení kontaktních dvojic, protože jedna ze spojek má postavení tázacího výrazu nebo částice. Vzhledem k mluvnickým vlastnostem vztažných zájmen je takové jejich postavení zcela běžné.

Dvojice spojek	Korpus SYN 2010	Korpus ORAL 2008
který aby	0	0
kdo že	52	2
co když	1290	17
kdy že	23	3
který protože	0	0
který jestli	0	0
který protože	0	0

5.3.1. Podobnosti a rozdíly s tzv. křížením vět

Tzv. křížením vět se zabýval ve svém článku Štícha.²⁶¹ Jedná se o mechanismus výstavby souvětí, který lze podle autora pokládat za princip vadný (z hlediska obecných principů výstavby věty a souvětí v přirozeném jazyce). Tento jev můžeme formulovat takto: „určení predikátu věty vedlejší je formálně začleněno do předcházející věty řídící, a tím i formálně, nikoli však obsahově, přiřazeno jejímu přísudku“.²⁶² Štícha také upozorňuje, že tento jev

²⁶¹ Článek vyšel v Naší řeči 79, 1996.

²⁶² Štícha, F. (1996), s. 26

J. Hrbáček v posudku článku upozornil na to, že z hlediska aktuálního členění výpovědi je přesun

najdeme nejen v češtině, ale i v angličtině, němčině nebo francouzštině. Málakteré gramatiky mu však věnují pozornost.

Autor odlišuje dva typy zkříženého souvětí: souvětí otázkové a souvětí oznamovací. Daný jev si můžeme demonstrovat na souvětí: *Kam jsi říkal, že pojedeš?*, které se běžně objevuje v rozhovorech. „Tázací výraz kam se významově vztahuje nikoli k přísudku věty hlavní (*ty jsi říkal*), do jejíhož rámce je formálně včleněn, nýbrž k přísudku věty vedlejší (*ty pojedeš*): touto větou se tazatel v podstatě ptá osloveného: *Kam pojedeš?* Svou otázku ovšem neformuluje jen touto jednoduchou větou proto, že chce **zároveň** vyjádřit ještě něco jiného, než co tato prostá otázka vyjadřuje: tazatel si pamatuje, že mu tázaný říkal, že kamsi pojede, avšak právě si nevzpomíná... kam;²⁶³

Sdělení můžeme také formulovat otázkou s modálními částicemi: *Kam že to pojedeš?* Tady ovšem lze pocítovat jistý rozdíl, a to takový, že variantu druhou použijeme spíše při bezprostředním reagování na právě vyslechnutou výpověď (chceme se například ujistit, zda jsme slyšeli správně), zatímco při větším časovém odstupu užijeme spíše otázky ve formě zkříženého souvětí (*Kam jsi říkal, že pojedeš? Kam jsi to říkal, že pojedeš? Kam jsi říkal, že to pojedeš?*).

Jiná situace nastává u otázky typu *Kdy Eva říkala, že tu knihu četla?*, protože první část otázky má sama o sobě smysl (což neplatí u otázky *Kam jsi říkal?*). Z pohledu jazykové „logiky“ má tato otázka pouze ten smysl, že se mluvčí dotazuje na to, kdy Eva říkala to, co je vyjádřeno ve vedlejší větě. Z pohledu aktuální komikační situace se však mluvčí dotazuje, kdy Eva zmíněnou knihu četla. Nejčastějšími slovesy ve zkřížených otázkách jsou *myslet* a *říkat* (zčásti *chtít*).²⁶⁴ Tímto dotazem většinou mluvčí odpověď vůbec neočekává, neboť zamýšlí odpovědět sám apod.

U vět oznamovacích se nějaké určení přísudku vedlejší věty přesouvá na začátek její věty řídící. Toto lze zpravidla vyjádřit náležitou formou (*O víkendu by člověk rád prohlásil, že jede na chalupu nebo na hory [...] – Člověk by rád prohlásil, že o víkendu jede na chalupu nebo na hory [...]; K tomu nevím, co bych řekl. – Co bych k tomu řekl, nevím.*). Zvláštní je případ zkříženého souvětí, v němž je okolnost vyjadřovaná vedlejší větou časovou transformována v okolnostní určení, a to je formálně (ne obsahově) přiřazeno větě

člena vedlejší věty na začátek souvětí výpovědi slovoslednou aktualizací tohoto člena.

²⁶³ Štícha, F. (1996), s. 27

²⁶⁴ Štícha, F. (1996), s. 28

hlavní (*Petra Millera vychovávala nevlastní matka. V patnácti letech mu dala najevo, že by bylo lepší, kdyby z domácnosti odešel.* – Když mu bylo patnáct let, dala mu najevo [...]). Dané aktualizační schéma zkříženého souvětí se vyskytuje také například ve zprávách o počasí (*Zítřejší předpokládáme, že tlaková výše postoupí k jihu.*).²⁶⁵

Štícha²⁶⁶ v závěru konstatuje, že vzhledem ke komunikativní opodstatněnosti daného jevu v jazyce, a to nejen v češtině, jej nelze odsoudit jako negramatický.

Existuje zde jistá podobnost se souvětím s různovětnými spojovacími výrazy. Obě konstrukce ovlivňuje velmi výrazně aktuální komunikační situace. Dochází tak ke změně pořádku v souvětí. U křížení vět dochází k přesunu nějakého určení přísudku vedlejší věty na začátek věty řídicí (*Zítřejší předpokládáme, že tlaková výše postoupí k jihu.*). U různovětných spojovacích výrazů dochází k přesunu spojovacího výrazu od jedné věty ke druhé větě v souvětí (*Následující duel s SKUP Olomouc byl střetnutím s týmem aspirujícím na celkové vítězství, ale přestože se Sokolov vyvaroval chyb, tomuto soupeři podlehl.*).

U zkřížených souvětí otázkových potom dochází k přesunu tázacího výrazu, který se tím vztahuje ke slovesu ve druhé větě (*Jak myslíš, že se dělá kariéra?*). Velmi důležitá je tady i intonace. Všechny tyto postupy jsou výsledkem snahy mluvčího/pisatele o zvýraznění některé ze složek výpovědní dynamičnosti. U křížení vět sledujeme přesun na začátek souvětí, což nám naznačuje pořadí subjektivní. U zkřížených souvětí otázkových jde dokonce o změnu ve významu. Otázka dostává nádech „řečnické otázky“, tzn. že ve skutečnosti neočekáváme odpověď.²⁶⁷ O motivaci různovětných spojek pojednáváme v kapitole 4.

²⁶⁵ Autora na tuto skutečnost upozornila L. Uhlířová.

²⁶⁶ Srov. Štícha, F. (1996), s. 26 - 31

²⁶⁷ Na toto upozorňuje i Štícha ve své studii.

6 . Závěr

V naší práci jsme se pokusili zmapovat zpracování problematiky českého souvětí v syntaktických pojednáních posledních padesáti let (kap. 1., 2., 5.1.), se zvláštním důrazem na souvětí s kontaktními spojovacími výrazy. Přehled všech těchto studií ukázal, že popis a analýza takových souvětých konstrukcí zatím nevedl k žádné vyčerpávající klasifikaci. Důvodem je nepochybně bohatost a rozrůzněnost materiálu, který je navíc stále v pohybu.

Naší výchozí hypotézou byl vliv aktuálního členění na větosled, kdy kontaktní dvojice vzniká přesunem pořadí vět z pořádku respektujícího vzájemné syntaktické vztahy vět do uspořádání sledující pořadí T – R. Motivací změny větosledu (kdy se vedle sebe dostávají spojovací výrazy patřící k různým větám) je snaha umístit na finální pozici větu, kterou produktor prezentuje jako složku sdělně nejzávažnější, tedy rematickou. Pouze takováto souvětí jsme označili jako souvětí s různovětnými spojkami.

Ukázalo se, že mezi souvětími s kontaktními spojovacími výrazy lze rozlišit skupiny další, zejména souvětí představující přímou řeč (kap. 5.2.4.) a souvětí s obráceným vztahem vět (kap. 5.2.4.).

Pouze stručně jsme se dotkli souvětí, v nichž je jedním z kontaktních spojovacích výrazů relativum, mj. takové, které připojuje tzv. nepravé vedlejší věty. Celkově jde o problematiku zasahující do jiných oblastí syntaktického zkoumání (relativum má nejen spojovací funkci), která by si zaslouhovala samostatnou studii.

Při popisu a analýze souvětí jsme čerpali materiál z ČNK. Ten mj. ukázal očekávaný výrazný rozdíl mezi zdroji psané a mluvené češtiny – souvětí s kontaktními spojovacími výrazy jsou typická pro psaný jazyk; jedinou výjimku představuje souvětí vzniklé jako nepřímá řeč.

Studium souvětí tedy především ukázalo, že pro další zkoumání se do budoucna nabízejí rozsáhlé možnosti.

Seznam použité literatury a internetových zdrojů

1. Monografie

- BAUER, J. (1960): *Vývoj českého souvětí*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- BAUER, J. - GREPL, M. (1972): *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN.
- BĚLIČOVÁ, H. - SEDLÁČEK, J. (1990): *Slovanské souvětí*. Praha: Academia.
- BĚLIČOVÁ, H. - UHLÍŘOVÁ, L. (1996): *Slovanská věta*. Praha: Euroslavica.
- CUŘÍN, F. - NOVOTNÝ, J. (1981): *Vývojové tendence současné spisovné češtiny a kultura jazyka*. Praha: SPN.
- ČMEJRKOVÁ, S. - DANEŠ, F. - SVĚTLÁ, J. (1999): *Jak napsat odborný text*. Praha: Leda.
- DANEŠ, F. (1985): *Věta a text. Studie ze syntaxe spisovné češtiny*. Praha: Academia.
- DANEŠ, F. (ed.) (1974): *Papers on functional sentence perspective*, Praha: Academia.
- Encyklopedický slovník češtiny*. (2002), Praha: Lidové noviny.
- GEBAUER, J. (1894): *Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské*. Praha – Vídeň: Unie.
- GEBAUER, J. – ERTL, V. (1926): *Mluvnice česká pro školy střední a ústavy učitelské*. Praha: Česká grafická Unie.
- GREPL, M. - KARLÍK, P. (1998): *Skladba češtiny*, Olomouc, Votobia.
- GREPL, M. - KARLÍK, P. (1989): *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN.
- GREPL, M. - KARLÍK, P. (1965): *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN.
- HAVRÁNEK, B. - JEDLIČKA, A. (1960): *Česká mluvnice*. Praha: SPN.
- HAVRÁNEK, B. - JEDLIČKA, A. (1988): *Česká mluvnice*. Praha: SPN.
- HLAVSA, Z. – DANEŠ, F. (1981): *Větné vzorce v češtině*. Praha: Academia.
- HOŠNOVÁ, E. (2005): *Studie z vývoje novočeské syntaxe (konjunkce, pronominalizace)*. Praha: Karolinum.
- HRBÁČEK, J. (1994): *Nárys textové syntaxe spisovné češtiny*. Praha: Trionea.
- K verbální a neverbální komunikaci*. (2004): Výběr z prací českých a slovenských autorů. Ostrava: Filozofická fakulta.

- JELÍNEK, J. – BEČKA, J. V. – TĚŠITELOVÁ, M. (1961): *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce*. Praha: SPN.
- KARLÍK, P. (1995): *Studie o českém souvětí*. Brno: Masarykova univerzita.
- KOPEČNÝ, F. (1958, 1962): *Základy české skladby*. Praha: SPN.
- MACHOVÁ, S. (1972): *Příčina v syntaxi češtiny*. Praha: Academia.
- MATHESIUS, V. (1947): *Čeština a obecný jazykozpyt*. Praha: Melantrich.
- MISTRÍK, J. (1966): *Slovosled a vetosled v slovenčine*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- Mluvnice češtiny (2) Tvarosloví* (1986). Praha: Academia.
- Mluvnice češtiny (3) Skladba* (1987). Praha: Academia.
- Příruční mluvnice češtiny* (1995). Praha: Lidové noviny.
- SGALL, P. – HAJIČOVÁ, E. – BURÁŇOVÁ, E. (1980): *Aktuální členění věty v češtině*. Praha: Academia.
- SGALL, P.-HAJIČOVÁ, E. – PANEVOVÁ, J. (ed. JACOB L. MEY) (1986): *The Meaning of the Sentence in Its Semantic and Pragmatic Aspects*. Prague: Charles University.
- SVOBODA, A. (1989): *Kapitoly z funkční syntaxe*. Praha: SPN.
- SVOBODA, K. (1972): *Souvětí spisovné češtiny*. Praha: Universita Karlova.
- ŠMILAUER, VI. (1962): *Nauka o českém jazyce*. Praha: SPN.
- ŠMILAUER, VI. (1966): *Novočeská skladba*. Praha: SPN.
- ŠTĚPÁN, J. (1977): *Složitě souvětí s řetězcovou závislostí*. Praha: Univerzita Karlova.
- ŠTÍCHA, F. (2006), (ed.): *Možnosti a meze české gramatiky*. Praha: Academia.
- TRÁVNÍČEK, F. (1949, 1951): *Mluvnice spisovné češtiny I, II*. Praha: Slovanské nakladatelství.
- UHLÍŘOVÁ, L. (1987): *Knížka o slovosledu*. Praha: Academia.

2. Dílčí studie a články

- BAUER, J. (1958): Parataxe a hypotaxe při studiu souvětí. In: Dostál, A. (ed.), O vědeckém poznání soudobých jazyků, 270 – 278.
- BAUER, J. (1959): Klasifikace souvětí. In: Jazykovedné štúdie IV, 131 – 140.

- BAUER, J. (1961): Souřadné souvětí. Kapitoly ze srovnávací mluvnice ruské a české II, Praha, 298 – 363.
- BAUER, J. (1962): Spojky a příslovce. In: Sborník prací fil. fakulty brněnské university, A 10, 29 – 37.
- BAUER, J. (1962/63): Relativa a spojky. In: Slavica Pragensia 4, Acta Universitatis Carolinae.
- BAUER, J. (1963): Podíl citoslovcí na vzniku českých spojek. In: Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, A 11, 21 – 28.
- BAUER, J. (1964): Spojky a částice. In: Sborník prací filozofické fakulty brněnské university, A 12, 131 – 139.
- BAUER, J. (1965): Souvětí s větami obsahovými. Sborník filosofické fakulty Brněnské university, A 13, 55 – 66.
- BAUER, J. (1966): Složitě souvětí a jeho klasifikace. Slovo a slovesnost 27, s. 289 – 299.
- BAUER, J. (1967): K otázce významů a funkcí spojek. In: Sborník filosofické fakulty Brněnské university, A 15, 27 – 36.
- BĚLIČOVÁ-KŘÍŽKOVÁ, H. (1987): Disjunktivní spojení v ruštině a v češtině a jeho varianty. In: Československá rusistika, ročník XXII, číslo 5, 193 – 201.
- BĚLIČOVÁ, H. (1985): Parataxe versus hypotaxe (K vymezení parataktického souvětí). Československá rusistika 30, 193 – 202.
- BENEŠ, J. (1940): Poznámky o pořádku vět v jednom druhu souvětí. Naše řeč 24, 72 – 80.
- BERGEROVÁ, R. (1983): K otázce hypotaktických spojovacích výrazů v složeném souvětí s jedním koordinacním vztahem mezi vedlejšími větami. Slovo a slovesnost, 44, 105 – 111.
- ČERMÁK, F. (1995): Jazykový korpus: Prostředek a zdroj poznání. Slovo a slovesnost, 56, 119 – 140.
- DANEŠ, F. (1977): Zpracování souvětí v nové mluvnici češtiny. In: Slavica Slovaca, 12, 244 – 252.
- DANEŠ, F. (1979): O identifikaci známé (kontextově zapojené) informace v textu. Slovo a slovesnost, 40, 257 – 270.
- DANEŠ, F. (1994): Odstavec jako centrální jednotka tematicko-kompoziční výstavby textu (na materiále textů výkladových). Slovo a slovesnost, 55, 1 – 17.
- DANEŠ, F. (1994): O spojce nebo. Naše řeč, 77, č. 3, 133 – 138.

- DOKULIL, M. - DANEŠ, F. (1958): K tzv. významové a mluvnické stavbě věty. O vědeckém poznání soudobých jazyků, Praha, ČSAV, 231 – 246.
- DVONČ, L. (1959): Niekoľko poznámok o zloženom súvetí. In: Jazykovedné štúdie IV, Bratislava.
- ERBAN, K. (1944): O mnohovýznamovosti spojek jestliže, jestli, -li. Naše řeč, 28, 8 -12.
- FIRBAS, J. (1982): „Aktuální členění větné“ (,) či „funkční perspektiva větná“? Slovo a slovesnost, 43, 282 – 293.
- GREPL, M. (1977/78): Souvětí v sémanticky orientovaném popisu syntaxe. In: Sborník filosofické fakulty Brněnské university, A 25/26, 7 – 29.
- HAJIČ, J. – HLADKÁ, B. (1997): Morfologické značkování korpusu českých textů stochastickou metodou. Slovo a slovesnost, 58, 288 – 304.
- HAJIČ, J. – HAJIČOVÁ, E. – PANEVOVÁ, J. – SGALL, P. (1998): Syntax v Českém národním korpusu. Slovo a slovesnost, 59, 168 – 177.
- HAJIČOVÁ, E. (1995): Postavení rematizátorů v aktuálním členění věty. Slovo a slovesnost 56, 241 – 251.
- HAJIČOVÁ, E. (1999): Aktuální členění věty a výstavba promluvy. In: Čeština – univerzália a specifika I, Brno, 47 – 54.
- HAJIČOVÁ, E. (2000): Teorie optimality a aktuální členění věty. Slovo a slovesnost, 61, 161 – 169.
- HAJIČOVÁ, E. (2008): Ověřování lingvistické teorie nad počítačovým korpusem. Slovo a slovesnost, 69, 131 – 142.
- HIRSCHOVÁ, M. (2004): Obecná pragmatika a pragmatika češtiny. Slovo a slovesnost, 65, 3 – 15.
- HIRSCHOVÁ, M. (2004a): Řečový akt, řečové jednání a komunikační funkce výpovědi. Slovo a slovesnost, 65, 163 – 173.
- HIRSCHOVÁ, M. (2004b): Ilokuční slovesa: Mezi pragmatikou a syntaxí. In: Čeština. Univerzália a specifika 5. Eds. Z. Hladká – P. Karlík. Praha: NLN, s. 120 – 128.
- HRBÁČEK, J. (1964): Posunutí podřadící spojky dovnitř vedlejší věty. Naše řeč 47, 204 – 208.
- HRBÁČEK, J. (1964a): O syntaktické funkci korelativního spojení řídící a závislé věty. Slovo a slovesnost, 25, 81 – 95.
- HRBÁČEK, J. (1965): Souřadné spojení větného členu a věty. Naše řeč 48, 116 – 118.

- HRBÁČEK, J. (1965a): O pojetí a klasifikaci tzv. složitého souvětí; typy souvětých konstrukcí. *Slovo a slovesnost*, 26, 27-35.
- HRBÁČEK, J. (1965b): Souřadné spojení větného členu a věty. *Naše řeč*, 48, 116 – 118.
- HRBÁČEK, J. (1967): K poměru mezi spojovacími prostředky členskými a větnými (Podřadící spoky v jednoduché větě). *Naše řeč* 50, 138 – 144.
- HRBÁČEK, J. (1970): Poznámky k diskusi o tzv. složitém souvětí. *Slovo a slovesnost*, 31, 58 – 63.
- HRBÁČEK, J. (1991): K problematice syntaktických vztahů parataktických. *Naše řeč* 74, 181 – 188.
- HRBÁČEK, J. (1991a): Text, promluva a nadpromluvové útvary. *Slovo a slovesnost*, 52, 123 – 129.
- KARLÍK, P. (1999): Co je to vedlejší věta? In: Hladká, Z. - Karlík, P.: *Čeština – univerzália a specifika I*. Brno, 13 - 27
- KARLÍK, P. (2005): Některé syntaktické a pragmatické vlastnosti vedlejších vět v češtině. In *Přednášky a besedy z XXXVIII. běhu LŠSS*. Brno : Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3738-5, s. 53-65.
- KARLÍK, P. (2009): Několik dat k analýze vedlejších vět. In: *Slavica Pragensia* 41, s. 259-271. *Karolinum*. ISSN 0323-0813, vol. 41, no. 2, s. 259-271.
- KARLÍK, Petr. (2012): Vedlejší věty s relativy který a jenž: liší se něčím?. In *Přednášky a besedy z XLIV. běhu LŠSS*. Brno : Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5511-7, s. 77-91.
- KOKTOVÁ, E. (1995): Segmentace výpovědi. *Slovo a slovesnost*, 56, 252 – 266.
- KOKTOVÁ, E. (1997): Ke klasifikaci českého souvětí. *Slovo a slovesnost*, 58, 8 – 14.
- KOSEK, P. (1996): Specializace spojky jak v časových větách. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*, A 44, 115 – 121.
- KROUPOVÁ, L. (1979): K problematice předložek a spojek. *Naše řeč* 62, 22 – 25.
- LEŠNEROVÁ, Š. – OLIVA, K. (2003): Česká vztažná souvětí s nestandardní strukturou. *SaS*, 64, 241 – 252.
- MACHÁČKOVÁ, E. (1987): K úloze některých spojovacích prostředků v textu (zvl. prostředků s významem odporovacím). *Naše řeč* 70, 113 – 122.
- MACHÁČKOVÁ, E. (1992): K jednotlivým typům transformací v češtině. *Slovo a slovesnost*, 53, 273 – 281.

- MATHESIUS, V. (1942): Řeč a sloh. In: Havránek, B. – Mukařovský, J. (eds.): Čtení o jazyce a poesii, 13 – 102.
- MATHESIUS, V. (1939): O takzvaném aktuálním členění věty. Slovo a slovesnost, 5, 171 – 174.
- MATHESIUS, V. (1941): Základní funkce pořádku slov v češtině. Slovo a slovesnost, 7, 169 – 170.
- MATHESIUS, V. (1941a): Rozpor mezi aktuálním členěním souvětí a jeho organizační stavbou. Slovo a slovesnost, 7, 37 – 40.
- MATHESIUS, V. (1947): Rozpor mezi aktuálním členěním souvětí a jeho organickou stavbou. In: Čeština a obecný jazykozpyt, Praha, Melantrich.
- POLDAUF, I. (1955): Vztažné věty v angličtině a v češtině. Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci, Jazyk a literatura II, 160 – 161.
- RULÍKOVÁ, B. (1966): K problematice některých typů vedlejších vět s výrazem jak. Slovo a slovesnost, 27, 300 – 316.
- SGALL, P. (1986): Vlastní téma, diatéma a stupně dynamičnosti. Slovo a slovesnost, 47, 193 – 207.
- SGALL, P. (1987): The position of Czech linguistics in theme-focus research. In: Steele, R. – Threadgold, T. (eds.): Language topics, 47 – 55.
- SGALL, P. (ed.) (1984): Contributions to functional syntax, semantics and language comprehension, 99 – 122.
- SVOBODA, A. (1984): České slovosledné pozice z pohledu aktuálního členění I. Slovo a slovesnost, 45, 22 – 34.
- SVOBODA, A. (1984a): České slovosledné pozice z pohledu aktuálního členění II. Slovo a slovesnost, 45, 88 – 103.
- SVOBODA, K. (1956): O souřadných souvětích vysvětlovacích a důsledkových. Naše řeč 39, 1 – 18.
- SVOBODA, K. (1958): Věta vedlejší a poznávací postup. Český jazyk a literatura 20, 152 – 158.
- SVOBODA, K. (1961): Parataxe a hypotaxe z hlediska modální výstavby souvětí a z hlediska sledu vět. Slovo a slovesnost, 22, 241 – 254.
- SVOBODA, K. (1965): K třídění složených souvětí. Slovo a slovesnost, 26, 35 – 44.
- SVOBODA, K. (1968): K třídění vedlejších vět podle spojovacích výrazů. Slovo a slovesnost,

29, 142 – 151.

SVOBODA, K. (1972a): Věty se spojkou aniž. Naše řeč, 55, s. 97 – 103.

ŠTĚPÁN, J. (1968): K problematice složitého souvětí v současné spisovné češtině. Slovo a slovesnost, 29, 384 – 398.

ŠTĚPÁN, J. (1973): Kontaktní dvojice různovětných podřadicích výrazů. In: Studia slavica Pragensia. Univerzita Karlova, Praha, s. 153 – 165.

ŠTĚPÁN, J. (1974): Souvětí s řetězovou závislostí. Slovo a slovesnost, 35, 26 – 32.

ŠTĚPÁN, J. (2011): Souvětí s řetězovou závislostí vedlejších vět (se specifickým zřetelem ke kontaktním dvojicím různovětných podřadicích spojovacích výrazů). In: Štícha, F. (ed.): Kapitoly z české gramatiky, Praha, Academia, s. 1043 – 1080.

ŠTÍCHA, F. (1987): Komunikativní funkce umístování východiska (tématu) na konci věty. Naše řeč 70, 69 – 75.

ŠTÍCHA, F. (1996): Křížení vět v češtině. Naše řeč 79, 26 – 31.

ŠTÍCHA, F. (2001): Kritéria gramatičnosti (Korpus jako argument a inspirace). Slovo a slovesnost, 62, 161 – 175.

UHLÍŘOVÁ, L. (1967): K statistickému zkoumání slovosledu. Slovo a slovesnost, 28, 64 – 70.

UHLÍŘOVÁ, L. (1972): Vztah syntaktické funkce větného členu a jeho místa ve větě. Slovo a slovesnost, 33, 358 – 370.

UHLÍŘOVÁ, L. (1972b): Aktuální členění v současné generativní teorii. Slovo a slovesnost, 33, 37 – 43.

UHLÍŘOVÁ, L. (1974): O vztahu sémantiky příslovečného určení k aktuálnímu členění. Slovo a slovesnost, 35, 99 – 106.

UHLÍŘOVÁ, L. (1979): K postavení tzv. větných příslovcí v aktuálním členění. Slovo a slovesnost, 40, 143 – 148.

UHLÍŘOVÁ, L. (1980): K aktuálnímu členění podřadného spojení vět (konkurence vyjadřování větného a nevětného). Slovo a slovesnost, 41, 274 – 278.

UHLÍŘOVÁ, L. (1984): Sloveso určité v aktuálním členění větném. Naše řeč 67, 1 – 10.

UHLÍŘOVÁ, L. (1994): Vztažné věty v češtině: vztah mezi jejich syntaktickou strukturou a aktuálním členěním. Slovo a slovesnost, 55, 90 – 98.

UHLÍŘOVÁ, L. (2004): Gramatika v korpusu, korpus v gramatice: příspěvek k diskusi o vyhledávání gramatické informace v korpusech. Slovo a slovesnost, 65, 16 – 23.

VONDRÁČEK, M. (1998): Citoslovce a částice – hranice slovního druhu. Naše řeč 81, 1, 29 –

37.

ŽAŽA, S. (1958): Složené spojky ve spisovné češtině. In: Studie ze slovanské jazykovědy, 119 – 132.

ŽAŽA, S. (1968): K problematice větosledu a aktuálního členění podřadného souvětí v ruštině. Čs. přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů v Praze, Praha, 175 – 179.

3. Internetové zdroje

Český národní korpus - SYN2010. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010.

Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - SYN2005. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005.

Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - SYN2000. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2000.

Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus - ORAL2008. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2008.

Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Seznam prací a příspěvků autorky

1. Odborná činnost

14. – 16. května 2007: 8. mezinárodní konference Setkání mladých lingvistů (Olomouc); referát: *Spojky na rozhraní jazykových disciplín*.

12. – 14. května 2008: 9. mezinárodní konference Setkání mladých lingvistů (Olomouc); referát: *Různovětné spojky a aktuální členění výpovědi*.

25. – 27. září 2007: 2. mezinárodní konference „GRAMATIKA a KORPUS“ (Liblice u Prahy); poster: *Možnosti použití Českého národního korpusu při popisu různovětných spojek*.

Řešitelka grantu pro doktorandy a asistenty UP 2007, téma: *Spojky v češtině na materiálu Českého národního korpusu*.

4. 2. – 2. 3. 2008: Odborný studijní pobyt a konzultace na univerzitě v Postupimi u prof. Kosty; přednáška pro skupinu jazykovědců na téma disertační práce.

7. – 9. dubna 2010: Czech and Slovak Americans – International perspectives from the Great Plains (Lincoln, Nebraska); referát: *Magazines and Newspapers Published in Czech Language by Immigrants on the Great Plains*.

2. Publikační činnost

Magisterská diplomová práce: *Souvětí v současné publicistice (Sentence Complexes in Journalism Today)*, 2005, Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Katedra bohemistiky, vedoucí práce: doc. PhDr. Milada Hirschová, DSc.

Nové přístupy k slovanské modalitě. Naše řeč 3, ročník 90/2007, s. 155 – 159

Spojky na rozhraní jazykových disciplín. Jazyková interakce a jazykové rozhraní a strategie „Cutting-edge“ – Sborník příspěvků z 8. mezinárodní konference Setkání mladých lingvistů, konané na Filozofické fakultě Univerzity Palackého ve dnech 14. – 16. května 2007, s. 59 – 67